

iktisat

dergisi AYLIK DERGI

ARALIK 2000 SAYI: 408 1.500.000 TL.

Avrupa Birliği-Gümrük Birliği Türkiye

- Melih Baş • Özgün Biçer • Ömer Bolat
- Arif Esin • Eser Karakaş • Sedat Kaya
- Osman Küçükahmetoğlu • Özlem Onaran
- İzzettin Önder • Kurtar Tanyılmaz
- Gül Günver Turan • Mehmet Türkay

İFMC

İÜ İKTİSAT FAKÜLTESİ MEZUNLARI CEMİYETİ
YAYIN ORGANIDIR

D.S.*

*Disketten Sonra

Günümüzde tüm bilgiler dijital ortamda korunuyor. Kitaplar disketlerin içinde saklanıyor. Ama biz, zaman ne kadar değişirse değişsin, bir müze değerinde olan arşivimizi orijinal haliyle de saklamayı tercih ediyoruz. Kopyalarını dijital ortama geçirmiş olsak bile!

Çünkü biz, insanın geçmişine ait olan her şeye saygı duyuyoruz.

OSMANLI BANKASI

...çünkü aslolan insandır.

İktisat dergisi

AYLIK DERGİ

Sayı: 408 Aralık 2000 Fiyatı: 1.500.000.-TL

I.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları
Cemiyeti yayın organıdır.

İktisat Dergisi,
aylık olarak yayımlanır

Kurucuları:

Nihat Batur, Oktay Emed,
Reşad Umur

Sahibi:

I.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları
Cemiyeti adına

Yönetim Kurulu Başkanı
Alpay Biber

Genel Yayın Yönetmeni:
Metin Sarfati

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Hikmet Akçiçek

Yayın Kurulu:

Hikmet Akçiçek, İlker Aktükün,
Serhat Aligil, Burak Atamtürk,
Fuat Ercan, Oğuz Oyan,
Yasemin Öztürk, Metin Sarfati,
Mehmet Yavuzkan

Danışma Kurulu:

Öztin Akgüç, Erdoğan Alkin,
Mehmet Altan, Kaya Ardic,
Cengiz Arın, Taner Berksoy,
Nihat Falay, Tamer İşgüden,
Kuvvet Lordoğlu, Türkel Minibaş,
İzzettin Önder, Murat Özyüksel,
Nail Satlıgan, Ümit Şenesen,
Gül Günver Turan

Yayın Kurulu Sekreteri:

İsmail Azgıt

Yönetim Yeri:

Cumhuriyet Cad. Ceylan Apt. No:27/6
80090 Taksim/İSTANBUL

Tel: (0212) 250 50 34 - 235 61 55

Fax: (0212) 255 17 73

E-posta: dergi@ifmc.org.tr
bilgi@ifmc.org.tr

Internet: www.ifmc.org.tr

Ofset Hazırlık-Baskı:

Mart Matbaacılık Sanatları Ltd.

Tel: 0212 212 03 39 pbx

Dağıtım:

Dünya Süper Dağıtım

Abone Koşulları:

Yıllık: 15 milyon TL.

Altı aylık: 7.5 milyon TL.

Üye, Öğrenci, Arş.-Gör.ve Öğretim

Üyesi: (Yıllık) 12 milyon TL.

Yurtdışı: 60\$

Abone Hesap No:

Akbank Taksim 7097-DHU

İşbankası Taksim 544077

*Dergide yayınlanan yazılar Cemiyeti
bağlamaz; görüşler yazarlarına aittir.*

*Yayınlamak amacıyla gönderilen
yazıların iki nüsha olarak mümkünse*

bilgisayar disketiyle birlikte

ulaştırılmasını rica ederiz.

Türkiye AET'ye üye olmak için 1959 yılında başvurdu. 1963 yılında ise AET'ye tam üyelik sürecini başlatan Ankara Anlaşması imzalandı. Bu anlaşmadan tam 33 yıl sonra 1996 yılında ise Türkiye ile AET yeni adıyla AB arasında Gümrük Birliği başladı. Öncelikle malların serbest dolaşımını öngören Gümrük Birliği'nin beşinci yılı bitti. Gümrük Birliği'ne girilmeden önce toplumun her kesiminde ve özellikle sektörler arasında büyük tartışmalar oldu. Bunun en temelli nedenlerinden biri diğer AB üyesi ülkelere aksine Türkiye Gümrük Birliği'ne AB'ye tam üye olmadan giriyordu. Gümrük Birliği'ne girişin ekonomik faaliyetlerde yaratacağı avantajlar ve riskler değişik sektörel kesimler arasında çok uzun süreli tartışıldı. Sonunda bazı sektörler için geçiş sürecinde avantajlar elde edilerek Gümrük Birliği başladı. Bu beş yılın sonuçları açısından sürece bakıldığında ise görünen en çarpıcı neticenin dış ticaretin AB lehine gelişmesidir. Bunun yanında Türkiye'nin bu ilişkiden en büyük beklentisi olan yabancı sermaye girişi ise gerçekleşmedi.

Bugün ise Türkiye, AB ile ilişkisini yeni bir boyuta taşıma peşinde. 1999'un sonunda, AB'nin Helsinki Zirvesi'nde tam üye adayları arasında gösterilen Türkiye bu sürecin hazırlıkları üzerinde çalışıyor. Gerçi AB 2000 yılı sonunda gerçekleştirdiği Nice Zirvesi'de, tam üyelik görüşmelerine başlanmadığı gerekçesi ile Türkiye'yi 2010 yılına kadar uygulayacağı takvim içinde göstermedi ama gerek AB tarafından Türkiye'ye sunulan Katılım Ortaklığı Belgesi, gerek Türkiye'nin AB'ye gönderdiği Ulusal Program ile ilişkiler yeni bir sürece taşınmış durumda. Ancak, AB ile olan ilişkiler hala çok tartışılan ve bundan sonra da tartışılması kaçınılmaz olan bir süreç. Son yıllarda Avrupa Birliği'ne giriş üzerine, Gümrük Birliği üzerine bir çok tartışmalar var ama karşımıza; "Yanında olanlar, karşısında olanlar" "niye yanındalar, niye karşındalar" gibi aslında nesnel altyapısı olmayan, karşı referans noktaları olmayan bir sonuç çıkıyor. Gümrük Birliğinin beşinci yıl sonunda yarattığı etkiler ve Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecindeki yapılması gerekenlerle ilgili tartışmalar Türkiye'nin yeniden yapılanması ve özellikle ekonomik yapılanma açısından büyük önem taşıyor. İktisat Dergisi olarak Avrupa Birliği üzerine bir dergi hazırlarken amacımız, daha somut; "acaba nerede ne oldu, sektörel düzeyde ne oldu?" türü bir tartışma yürütmektir. Bu kapsamda düzenlediğimiz iki açık oturum, sektörlerden ve toplumsal kesimlerden aldığımız görüşler ve dergide yer alan diğer yazılar tam üyelik yolunda sürdürülen tartışmalara çok yönlü bir katkı sunmayı amaçlıyor.

Sayın okurlar, İktisat Dergisi uzun bir zaman aralığından sonra sizlere ulaşıyor. Bu gecikme için özür dileriz. Kendi alanında, Türkiye'de çıkan en uzun süreli yayın olan ve bir çok kişi ve kurum tarafından referans gösterilen İktisat Dergisi, hala yaşanan kriz ortamından fazlası ile etkileniyor. Maliyetlerin her geçen gün arttığı bu ortamda sizlerden istediğimiz İktisat Dergisi'nin tanıtımının yaygınlaştırılması ve abone sayısının artırılması için bizlere yardımcı olmanız.

Dostlukla.

İçindekiler

Avrupa Birliği'ne
Doğru (mu?)

3 50

Gül Günver Turan

Yuvarlak Masa:

Sektörel Dinamikler ve AB

6

• Sedat Kaya • Özlem Onaran
• Kurtar Tanyılmaz

Yuvarlak Masa:
Türkiye'de Tam Üyelik
Tartışmaları

• Melih Baş • Ömer Bolat
• Mehmet Türkay

Gerekli Bir Açıklama

İzzettin Önder

AB'e Tam Üyelik Sürecinde
Ekonomik Mevzuat Uyumu
ve Ekonomiye Etkileri

Arif Esin

Kitap Tanıtımı: Devlet
Piyasa Karşıtlığının
Ötesinde İktisatçılar ve
Tüketim Üzerine Yazılar
Ayşe Buğra

Hazırlayan: Özgün Biçer

Türkiye-AB Gümrük
Birliği'nin İktisadi Etkileri

Osman Küçükahmetoğlu

İktisat Dünyası ve Nobel: (1973)
Wassily Leontieff

Metin Sarfati

Türkiye-Avrupa Birliği
İlişkilerinde Kim Kimdir?

Eser Karakaş

Dünya Ekonomisinden

Metin Sarfati

Avrupa Birliği'ne Doğru (mu?)*

Ekonomik birleşmeyi sosyal birleşmeye götürmek, tek para ve nihayet tek bayrak altında toplanmak Avrupa Birliği (AB) üyelerinin rüyası olmuştur. Nitekim bu yolda atılan ilk adımlar sırasında Incil'in Leviticus bölümünde sözü edilen "ekmeklerini aynı fırında pişiren on kadın"ın çabalarının Avrupa'nın birleşmesini simgelediğini savunanlar dahi olmuştur. Ancak rüya, rüya niteliğini bırakıp gerçeğe dönüştükçe şekil değiştirir. Freud'un öngördüğü yollarla rüyaları istenilen yöne çevirmek; şekillendirmek ve sonuçlandırmak ne kadar zor ise, aynı şeyi gerçek hayatta başarmak belki daha da büyük zorluklar taşır. Rüya'yı gerçeğe dönüştürme süreci sırasında karşılaşılan zorlukları sadece AB rüyasını ya da kabusunu gören aday ve aday adayları da yaşar.

Bu giriş yazısında Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinin hangi safhada olduğu konusu üzerinde durulacaktır...

8 Kasım 2000'de AB Komisyonu bizi ilgilendiren üç temel belge açıklamıştır:

- Türkiye'nin Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) Önerisi,
- Türkiye dahil 13 aday ülke için 2000 Yılı İlerleme Raporları

Tablo 1: Kısa Vadeli Öncelikler (2001) ve Orta Vadeli Önceliklerin Temel Başlıkları

- Güçlendirilmiş siyasal diyalog ve siyasal ölçütler
- Ekonomik ölçütler
- İç pazar
- Vergilendirme
- Tarım
- Balıkçılık
- Taşımacılık
- İstatistik
- İstihdam ve sosyal konular
- Enerji
- Telekomünikasyon
- Bölgesel politika ve yapısal araçların eşgüdümü
- Kültür ve görsel-işitsel sektör politikası
- Çevre
- Adalet ve içişleri
- Gümrükler
- İdari ve adli kapasitenin pekiştirilmesi

iii. AB Genişleme Stratejisi Belgesi

Bunlardan ilki, yani KOB Önerisi Türkiye'nin üyelik yönündeki temel hedeflerini ortaya koymaktadır. Bu hedefler kısa ve orta vadeli hedefler şeklinde ikiye ayrılmıştır. Hedeflerin temel alt başlıkları Tablo 1'den izlenebilir. 2000 Yılı İlerleme Raporu'nda KOB Önerisinde belirtilen temel hedefler çerçevesinde Türkiye'de kaydedilen ilerlemeler ve bundan sonraki aşamalarda yapılması gerekenler açıklanmıştır. Son belge olan Genişleme Stratejisinde ise adayların tam üyelik sürecindeki durumları incelenmiş ve kıyaslanmıştır. Adaylar ile ilgili temel iktisadi bilgiler Tablo 2 ve 3'ten izlenebilir.

Bir ülkenin AB'ye tam üye olması, adayın Kopenhag Kistaslarına (1993) uyum sağlama-sına bağlanmıştır. Bu kistaslar ise üç temel başlık altında toplanır.

Siyasi Kistaslar: Türkiye'nin en zorlandığı kistaslar burada yer almaktadır. Bunlar demokrasinin güvence altına alındığı kurumsal bir yapıya sahip olmak, hukukun üstünlüğü, insan ve insan haklarına saygı gibi şartları içerir.

İktisadi Kistaslar: Burada kastedilen iyi işleyen, güçlü, AB ülkeleri ile rekabet edebilecek nitelikte bir Pazar ekonomisine sahip olmaktır.

Topluluk Müktesebatına Uyum ve diğer adıyla Acquis Communautaire: Bundan anlaşılan yüz binlerce madde içeren AB hukuksal düzenlemelerine uyum gösterebilmesine ilişkin hukuki çalışmaların gerçekleştirilmesi.

Her ne kadar AB genişleme kistaslarının özü burada yatıyor ise de adaylardan başka şartları da yerine getirmeleri istenmiştir. Bunlar arasında 1995 Madrid Kriterleri, Lüksemburg Zirvesinde ve Amsterdam Anlaşmasında (1997) aday ülkelerdeki kurumların güçlendirilmesi ile ilgili ek şartlar, idari ve adli yapı ile ilgili ek uyum maddeleri sayılabilir.

AB'nin Türkiye'ye sunduğu KOB Önerisine Türkiye'nin kısa bir süre içerisinde yanıt vermesi beklenmekteydi. Bu yanıt Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ve Avrupa Birliği Genel Sekreterliği tarafından hazırlanırken çe-

Gül Günver Turan**

Bir ülkenin AB'ye tam üye olması, adayın Kopenhag Kistaslarına uyum sağlamasına bağlanmıştır.

* Bu giriş yazısı 15 Ocak 2001 tarihinde Bilgi Üniversitesi tarafından düzenlenen bir panelden açılış konuşması olarak sunulmuştur.

** Prof.Dr. I.Ü İktisat Fakültesi

Tablo 2: Aday Ülkelerin 1999 Yılı Temel Ekonomik Göstergeleri

	Yüzölçümü	Nüfus	Nüfus Yoğunluğu	GSYİH-Satın Alma Gücü Standartlarına Göre SAGS(*)			GSYİH Değişim	Tarım	
	1000 Km ²	Milyon	Kişi/ Km ²	Milyar Euro (SAGS)	Euro / Kişi (SAGS)	Euro / Kişi AB Ort. (%)	%	Toplam Katma Değer (%)	Istihdam (%)
Bulgaristan	111	8.3	75	38.5	4700	22	2.4	17.3	26.6
G.Kıbrıs Rum Yön.	9	0.7	78	12.0	17100	81	4.5	4.2	9.3
Çek Cum.	79	10.3	130	128.7	12500	59	-0.2	3.7	5.2
Estonya	45	1.4	32	10.8	7800	36	-1.1	5.7	8.8
Macaristan	93	10.1	109	108.1	10700	51	4.5	5.5	7.1
Letonya	65	2.4	37	13.9	5800	27	0.1	4.0	15.3
Litvanya	65	3.7	57	22.9	6200	29	-4.1	8.8	20.2
Malta	0.3	0.4	1333				4.2	2.5	1.8
Polonya	313	38.7	124	301.9	7800	37	4.2	3.8	18.1
Romanya	238	22.5	94	128.2	5700	27	-3.2	15.5	41.7
Slovakya	49	5.4	110	55.6	10300	49	1.9	4.5	7.4
Slovenya	20	2.0	100	30.0	15000	71	4.9	3.6	10.2
Türkiye	775	64.3	83	379.4	5900	28	-5.0	14.3	41.3

(*) Satın Alma Gücü Standartlarına Göre. Kaynak: İktisadi Kalkınma Vakfı

şitli bakanlıklar, Hazine ve Merkez Bankası gibi kurumların da yardımına başvurulmuş- tur. Nihayet ortaya çıkan Ulusal Program Tas- lağı hükümete sunuldu. Taslak 16 Ocak 2001'de hükümet ortakları tarafından tartı-

şılmaya başlandı. Taslak gerek Anayasa'da, gerek diğer yasalarda önemli değişiklikler getirmekte ve bu değişikliklerin bir takvime bağlanmasını öngörmekteydi. İki cilt, 29 bö- lüm ve bin küsur sayfadan oluşan taslak 11

Tablo 3: Aday Ülkelerin 1999 Yılı Temel Ekonomik Göstergeleri

	Enflasyon Oranı	İşsizlik Oranı	Dış Ticaret				Cari İşlemler	Doğrudan Yab. Yatırımlar	
	Yıllık Ortalama	ILO Tanımı Aktif Nüfusa Oranı (%)	Ticaret Dengesi İhracat/ İthalat %	Toplam İhracatta AB Payı	Toplam İthalatta AB Payı	AB'nin Bu Ülkelere Karşı Tic. Den. (Milyon Euro)	GSYİH Dengesi(%)	Kişi Başına Euro Rezervi (2)	Net % GSYİH (2)
Bulgaristan	2.6	17.0	72.5	52.6	48.6	424	-5.3	256	6.1
G.Kıbrıs Rum Yön.	1.3	3.6	13.2	50.7	57.3	1748	-2.6	2860 (3)	2.1 (3)
Çek Cum.	2.0	8.7	93.0	69.2	64.0	1482	-0.2	1357	9.1
Estonya	4.6	11.7	68.3	72.7	65.0	531	-6.2	1052	4.6
Macaristan	10.0	7.0	89.3	76.2	64.4	1270	-4.3	1654	2.9
Letonya	2.4	14.5	58.4	62.5	54.5	244	-10.6	825	5.8
Litvanya	0.8	14.1	62.1	50.1	49.7	481	-11.2	511	4.5
Malta	2.1	5.3	69.6	48.7	65.4	1221	-3.5	3465 (3)	3.4 (3)
Polonya	7.2	15.3	59.6	70.5	64.9	11357	-7.5	485	4.3
Romanya	45.8	6.8	81.8	65.5	60.4	536	3.8	220	2.4
Slovakya	10.6	16.2	902	59.4	51.7	-500	-5.9	366	3.7
Slovenya	6.1	7.6	85.8	66.0	68.6	1545	-2.9	532	0.2
Türkiye	64.9	7.6	65.3	52.6	53.9	5484	-0.7	104 (3)	0.4 (3)

Ocak 2001'de DPT'nin web sayfasına konmuştur.

Hükümet yaptığı toplantı sonunda taslağı ne kabul ne de red etmiştir. Taslağın tartışılmasını daha ileri bir tarihe atmayı yeğlemiştir. Görüşmelerin Mart ayında bırakılmasının gerisinde çeşitli nedenler bulunmaktadır. Bunlar arasında;

- Çerçeve anlaşmasına bağlı yardım konusunun AB bünyesinde nasıl çözümleneceğini görmek,

- Avrupa Parlamentosu'nda KOB Önerisinin nasıl tartışılacağını izlemek sayılmıştır.

Tartışmaların içeriği hep siyasi olmuştur. Anlaşılan iktisadi konularda uyum konusunda fazla bir zorlanma beklenmemektedir. Ya da nasıl olsa bizden beklenen siyasi reformların gerçekleşme olasılığı düşük olduğundan ortaya çıkabilecek iktisadi sorunların tartışılması sonraya da bırakılabilir düşüncesi hakim olabilir. Bu arada şu hususu belirtmek de yerinde olacaktır. Türkiye'de hukuki düzenlemeler yerine getirilse de bunları başarıyla uygulamaya koymak hep zaman alır.

Ülkemizde tartışılan konulara bakıldığında bir anlamda hep aynı olgularla, aynı meselelerle ve bunlara bir türlü çözüm getirmeyerek yaşadığımız kanısına kapılıyorum. Bü-

yükelçi Semih Günver 1988'de Bilgi Yayınevi'nde basılmış olan "Kızgın Dam Üzerinde Diploması: Avrupalı Olabilmenin Bedeli" adlı kitabındaki "Bitmeyen Son" adlı bölümünde şu sözlere yer vermişti.

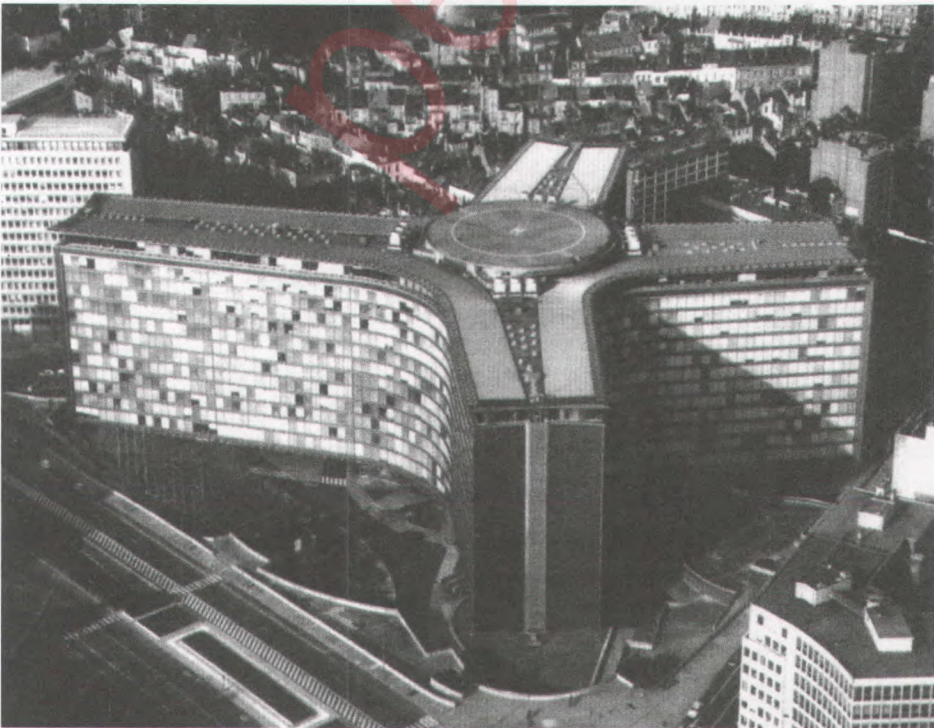
"Türkiye'de, demokrasi anlayışımızın Batı Avrupalıların anlayış düzeyine ulaşmadığı, halkın sahip çıkmadığı, irticanın durmadan sinsi sinsi olmaktan çıkıp açıkça yayılmasının önlenemediği, ekonomimizin Avrupalılar düzeyine ulaşmadığı, nüfus patlamasının ve işsizliğin frenlenmediği, sosyal adaletin sağlanmadığı, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kışlalarında kalmayı kesin kabullenmedikleri, vatandaşlar arasında din, mezhep, ırk, renk gözetilmeden eşit hakların yaratılmadığı, kültürümüze ve geleneklerimize sadık kalmakla beraber Batı felsefesine ayar uyduramadığımız sürece, Avrupalı telâkki edilebilecek veya bizler Avrupalı olabilmek samimi isteği içine girebilecek miyiz?"

"Bu kitabı, başlangıç kısmında kendi kendime yönelttiğim soruyla bitiriyorum. Artık kararımızı vermeliyiz;

Avrupalı mıyız? Yoksa Avrupa'da kalmakla yetinecek miyiz?"

İlginç olan şu ki, on iki sene sonra kendimize hala aynı soruyu soruyoruz...

Ülkemizde tartışılan konulara bakıldığında bir anlamda hep aynı olgularla, aynı meselelerle ve bunlara bir türlü çözüm getirmeyerek yaşadığımız kanısına kapılıyorum.

Sektörel Dinamikler ve Avrupa Birliği

İktisat Dergisi AB'ne ayırdığı bu sayıda sorunun daha nesnel düzeyde ele alınmasına olanak sağlayacak bir tartışmayı başlatmak için Türkiye'nin 1980 sonrası değişen yapısal dinamiklerini tartışmaya açmıştır.

İktisat Dergisi adına Doç. Dr. Fuat Ercan'ın yönettiği açık oturuma Yard. Doç. Dr. Özlem Onaran (İTÜ), Dr.Kurtar Tanyılmaz (M.Ü), Sedat E.Kaya (Disk-Tekstil) ve Serhat Aligil (İktisat Dergisi) katıldı.

Kendilerine teşekkür ederiz.

Fuat Ercan- Gümrük Birliği ve özellikle de Avrupa Birliği'ne ilişkin tartışmalar, Türkiye'de son zamanlarda gündemi belirleyen temel tartışmalardan biri haline geldi. Ama üzülerek şunu ifade etmek gerekir ki, tartışmalar daha çok karşı olma ya da taraf olma şeklinde gerçekleşiyor. Tartışmaya taraf olanlar, yada olmayanların argümanlarına yakından bakıldığında, AB ile birleşmeye taraf olanların niçin taraf oldukları yada karşı olanların niçin karşı olduklarını açık bir şekilde anlamamız olası değil. Karşı olma yada taraf olma hallerini öde belirli nesnel çıkarlar belirlemesine karşılık, söylemlerinde bu çıkarları açıkça göremiyoruz. Söylemlerin somut çıkar yönelimlerini gözlerden irak tutması başlı başına sorumlu bir alanı oluştururken, Türkiye'nin 1980'li yıllardan itibaren içine girdiği değişim sürecinin, yapısal anlamda ne gibi sonuçlara yol açtığına ilişkin sağlıklı referanslara da sahip olmadan

tartışmaların sürdürülmesi bir başka sorunlu alanı oluşturuyor. Oysa Türkiye'nin üretim, bölüşüm ve uluslar arası işbölümünde gerçekleşen değişikliklere ilişkin gerekli bilgiye sahip olmadığımız ölçüde, AB ile bütünleşmenin ne gibi sonuçlara yol açacağını ya da bütünleşmemenin ne gibi sonuçlara yol açacağını da tam olarak bilemeyiz.

İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'nde Avrupa Birliği üzerine özel bir sayı hazırlarken, soruna bu açıdan yani son yirmi yılda uygulanan ekonomi-politikaların ekonomik, özellikle de sektörel dinamikler açısından ne gibi yapısal sonuçlara yol açtığını tartışmaya açmanın yararlı olacağını düşündük. Son yirmi yıl vurgusu burada iki anlamda özel anlam taşıyor. İlk olarak 1978 yılında ülke içinde GB'ne karşı oluşan muhalefet nedeniyle Ecevit Hükümeti ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesi için A.T'ndan ek bir süre istediği ve yine aynı yıllar Türkiye ekonomisinin yoğun bir krize girdiği yıllara karşılık geliyor. 1980 yılı ise Türkiye'de ihracata yönelik sermaye birikimi yönünde yeni politikaların yoğun olarak açığa çıktığı yıllar olmuştur. Bu uygulamalarla birlikte açığa çıkan toplumsal ve ekonomik yapıda gerçekleşen değişim eğilimleri hakkında doğru bilgiye sahip olmak sadece AB'ne taraf ya da karşı olanların söylemlerinin arkasında yatan nesnel süreçleri anlamımıza olanak sağlamayacak, ama daha da önemlisi GB ve daha sonrası ge-

lişmeler hakkında daha donanımlı bilgiye sahip olacağız. Aslında bu konuda yani Türkiye ekonomisinde özellikle sektörel yapıda gerçekleşen değişimleri anlamamıza olanak sağlayacak oldukça anlamlı çalışmalar yapılmış olmakla birlikte, bu çalışmalar genellikle sınırlı bir çerçevenin ilgisini çekmiştir. Şu anda aklına geldiği kadarıyla, üretim, verimlilik, ücretler, ihracat yapısı ve bu değişkenlerin sektörel düzeyde açığa çıkış biçimleri üzerine ilk elden hatırladığım kadarıyla, Ümit Şenesen, Nurhan Yentürk, ve Erinc Yeldan hocaların oldukça anlamlı çalışmaları olmuştur. Bu toplantıda öğrendiği kadarıyla, Türkiye ekonomisinde gözlemlenen değişim eğilimlerini ve bu eğilimlere ilişkin olan dinamikleri anlamaya açıklamaya çalışacağız

Sevgili Özlem izlediğim kadarıyla son yıllarda bu yönde anlamlı çalışmaların oldu, özellikle Nurhan Yentürk'le birlikte gerçekleştirdiğiniz çalışmayı da göz önüne alarak, bu konuda düşüncelerini bizimle paylaşabilir misin?

Özlem Onaran- 1980; Türkiye'de sermaye birikim sürecinin tıkanıdığı bir dönem ve bu dönemde yeni bir büyüme rejimini kurmaya çalışırken, IMF ve Dünya Bankası'nın standart yapısal uyum politikalarının Türkiye'de ilk uygulandığı yıldır. Bu politikaların da iki tane önemli ayağı var. Bir tanesi, büyümenin kaynağını artık iç piyasadan dış piyasaya yöneltme eğilimi, ihracat yönelimi buradan çıkıyor. Bunu yaparken de iç piyasada tüketimi kırmak ve dolayısıyla geliri yeniden dağıtmak, bir ücret politikasıyla birlikte devreye giriyor. Gelir politikası, yapısal uyum politikalarının aslında en başarıyla uygulanmış ve belki de tek gerçek ayağıdır. Çünkü bunun dışında bir sanayi politikası aslında görmüyoruz. Yani "Türkiye, ihracat yönelimini neyle yapmaya çalıştı ve bir anlamda da başardı" diye düşündüğümüzde; karşımıza bir tane çok sistematik politika çıkıyor, o da ücret politikası, gelir politikasıdır. Dolayısıyla en çok ayağı buraya koyuyorum; yani ithal ikameci dönemde ihracat yönelimli dedikleri döneme doğru ne değişti? Tabii böyle bir politikada ihracat yönelimi gerçekten başarılabilir mi, ne kadar başarılıydı? Yani biz bir anlamda bir ihracat patlaması görüyoruz ama "bu patlama sürdürülebilir oldu mu" sorusu çok önemli. Türkiye'nin nerelerde cari işlemler krizi kendisini yineledi ve rekabet gücünde gerçek kalıcı bir artış yaratılabildi mi? Türkiye, rekabet gücünü bu dönemde ücretler üzerin-

den artırdı, bunu biliyoruz. Bu dönem, 1980 sonrası dönemdir ve buna bir süre devam edilebildi. Büyüme oranlarındaki yavaşlama, kendi içsel krizleriyle birlikte belki, aynı zamanda sosyal krize de tosladı. Eğer bir toplumu 10 yıl boyunca gelir politikasıyla yenilemeye çalışırsanız, yine de arada politik rasyonalitenin de işin içine girmesi gerekiyor. 1989 sermaye hareketlerinin serbestleşmesini, mesela o dönemin Merkez Bankacısı Hasan Ersel çok veciz bir şekilde ifade ediyor: "Hükümet, eli bollansın diye sermaye hareketlerini serbestleştirdi, bütçesini biraz genişletebilmek, o sırada da biraz belki ücretleri artırabilmek için..." Çünkü Türkiye, bütün bu dönemde ücret artışına dönüşebilecek bir verimlilik artışını gerçekleştirmedi. Gelir dağılımını ya da ücretleri tahammül edilebilir bir noktaya tekrar yükseltebileceği bir verimlilik ve yatırım hamlesini gerçekleştirilmeyen bir ülke ve öte yandan da dışa açılmış ve açılmaya devam etmek durumunda, elindeki tek silahı hâlâ ücretleri kırmak; yani birim işgücü maliyetlerini kırmak. Bunu da verimlilikle değil, ücretle yapmak durumunda.

Fuat Ercan- Bir hususu orada ifade etmek, sorunumuzu iyice anlamak açısından çok önemli. Mesela 1979'daki krizin en önemli nedenlerinden biri, döviz yetersizliğinin açığa çıkışı; ama çok önemli bir belirleyici de üretken sermaye yatırımları, artık dayanıklı tüketim mallarına yönelik olmadan yavaş yavaş ara mal ve nihai mal üretimine yöneldiği, yönelmek zorunda kaldığı yıllar bu yıllar. Ülke içinde dayanıklı tüketim malların üretiminin doyum noktasına ulaşması üretken sermaye için bir başarı olmakla birlikte, bu başarıdan sonra zorunlu olarak sermaye ve ara mallarına yönelme belirleyici oluyor. Ama sermaye malları üretmek için daha fazla sermaye donanımına ihtiyaç duyuluyor. Yani krizin temel nedeni sermaye donanımının yetersiz olması, dönüşümüne yönelik çabaların altında ise verili sermaye birikim stratejisini değiştirerek gereken donanımın ulaşması yatıyor, bu ya üretken sermaye donanımını arttırarak gerçekleştirilebilir, ya da verili donanımın yeniden ve eşitsiz paylaşımıyla gerçekleştirilebilir. Demek ki, 1980'lerdeki krize karşı geliştirilen ihracata yönelik sanayileşmeyen temel belirleyicisi, ülke içindeki üretken sermayenin daha yoğun sermaye alanlarına yayma kaygısı ile verili birikimin yeniden paylaşılması amacı yatmakta. Ama süreç içinde ilginç bir gelişme açığa çıkıyor (ki siz

Nurhan Hoca ile bu sorunu çalışmanızda verilerle işaret ediyorsunuz) sermaye yıllar içinde sürekli olarak kar ediyorlar ama bu karlılık yatırıma yönelmiyor. Böyle olduğunda gelir politikasının sonuçları beklendiği gibi olmuyor ya da en azından neo-klasik liberal yazının beklentileri gerçekleşmiyor ve ya sermaye daha da katma değer yaratacak alanlara yönelmesi gerçekleşmiyor.

Sektörlere şu soruları sorduk:

1) Sektörünüzün Türkiye ekonomisi içindeki yerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

2) Sektörünüz AB'ye tam üyelik sürecinden nasıl etkilenecek? Bu süreçte sektörünüzün işgücü / teknoloji donanımını yeterli görüyor musunuz? Bir başka ifadeyle sektör olarak hazır mısınız?

3) Rekabet, sermaye, işgücü ve teknoloji gelişkinlik düzeyi vb. konularda devletten beklentileriniz nelerdir? Sektörünüzle ilgili olarak yapılması gereken yasal / kurumsal düzenlemeler var mı?

Özlem Onaran- Bu senin söylediğin başka ülkeler için de yapılmış -örneğin UNCTAD için Yılmaz Akyüz'le, Gore yaptı. Latin Amerika ülkelerinde "yatırımsız kâr" diyorlar ve bu Güneydoğu Asya ülkelerinin farklılığı bu olgu dolayında açıklanıyor. Tabii Güneydoğu Asya ülkelerindeki birikim modeli, büyüme modeli ne kadar başarılıydı, bu ayrı bir tartışma konusu. Tabii bu arada yatı-

OTOMOTİV: "Rekabet İçin Özel Politikalar Geliştirilmeli"

Otomotiv sanayii demir-çelik, petro-kimya, lastik gibi temel sanayi dallarında başlıca alıcı ve bu sektörlerdeki teknolojik gelişmenin de sürükleyicisidir. Turizm, altyapı ve inşaat ile ulaştırma ve tarım sektörlerinin gerek duyduğu her çeşit motorlu araçlar sektör ürünleri ile sağlanmaktadır. Bu sektördeki değişimler, ekonominin tümünü yakından etkilemektedir. Dünyada toplam motorlu taşıt üretiminin yaklaşık yüzde 70'ini otomobil üretimi oluşturmaktadır. Türkiye'de de bu oran geçerlidir. Otomobil üretimi, diğer motorlu taşıtlara göre çok daha yüksek adetlerde yapılır. Bu suretle otomobil üretimi, güçlü bir yan sanayiini oluşturarak diğer taşıtların üretimine de destek olur. Otomotiv sektörü kendisi dışında, hammadde ve yan sanayi ile otomotiv ürünlerinin tüketiciye ulaşmasını sağlayan ve bunu destekleyen pazarlama, bayi, servis, akaryakıt, finans ve sigorta sektörlerinde geniş iş hacmi ve istihdam yaratmaktadır. Otomotiv sektörü ülkedeki savunma sanayiinin gelişmesinde ve teknolojik düzeyin yükselmesinde te-

mel oluşturmaktadır. Bu özellikleri nedeni ile otomotiv sanayii, stratejik bir sanayi olarak Hükümetlerin yakın ilgisini çekmekte ve bu sektör için özel bir planlama yapılmaktadır. Özellikle hızla küreselleşmekte olan bu sektörde rekabet büyük yoğunluk kazanmakta ve sanayileşmiş ülkeler ile AB, NAFTA gibi ekonomik birliklerde bu sektörün korunması ve rekabet gücünün geliştirilmesi için özel politikalar uygulanmaktadır. Ülkemizde böyle bir yaklaşımın bulunmadığını vurgulamak gerekir.

AB ile 1996'da gerçekleştirilen Gümrük Birliği süreci, pazarda yeni koşullar yaratmış ve özellikle giderek ithalatın serbestleşmesi ile pazarda aşırı rekabet koşulları oluşmuştur. Gümrük Birliği kapsamında sanayi mallarının serbest dolaşımı için gerekli ve zorunlu olan, sinai ve ticari mevzuatın uyumunda gerekli düzenlemelerde geç kalınmıştır. Bunun sonucu Türk sanayi mallarının ihracatı zorlaşmakta ve Gümrük Birliği asimetrik bir yapı kazanmaktadır. Motorlu araçlar ithalatının ciddi hiçbir düzenlemeye tabi olmaması,

pazar payının 2000'de yüzde 52 düzeyine yükselmesine neden olmuştur. Sanayi şirketlerindeki sermaye işbirliği son yıllarda otomotiv pazarlama şirketlerine yansımış bulunmaktadır. Gümrük Birliği ile birlikte Türkiye'de yıllardan bu yana yoğun yatırımları bulunan ve yan sanayiinin gelişmesinde büyük katkıları olan TOFAŞ-FIAT, OYAK-RENAULT ve FORD-OTOSAN gibi şirketlerde ortaklar arasındaki ilişkiler farklı bir boyut kazanarak, sermaye ve yönetimde eşitlenmiştir. Bunun sonucunda yabancı ortaklar Türkiye'deki tesislerini, kendi küresel stratejik gelişme projeleri içine almıştır. "Tam Entegrasyon" olarak adlandırılan bu süreç ile, Türkiye'deki tesisler artık dünya pazarlarına üretim yapacak duruma gelmiştir. Bu üç firmanın 2000'li yıllarda yıllık ihracat hacmi 300 bin araç düzeyine yükselecektir. Bu projelerin oluşmasında, özellikle yan sanayiinin ulaştığı rekabet düzeyi ve ihracat potansiyelinin çok önemli katkısı bulunmaktadır. Benzer gelişmeler daha önce otobüs üretiminde MERCEDES BENZ ve

rım olmuyorsa, ihracat hamlesi neyle yapabilir? Orada iki ayrı birikim rejimini ayırt etmekte fayda var: Birincisi, yatırımların artarak rekabet gücünün sağlandığı ve ihracat kapasitesi yaratıldığı bir büyüme rejimi. İkincisi varolan kapasitenin daha yüksek oranlarda kullanıldığı büyüme rejimleri ve ihracat politikası.

Türkiye, ikincisini yapıyor, kapasite kullanım oranını artırmaya yönelik bir büyüme; bizim yoğun dediğimiz, yatırımları artırarak yapılmış büyüme biçimini seçiyor. Çalışmamızda, bunun çok sınırlı sektörlerde görüldüğünü, bu sektörlerin de çok önemli bir kısmının ihracat yönelimli sektörler olmadığını buluyoruz. Sadece arada bazı yıllar için tekstil ve camda yatırım performansı ithal ikameci dönemi kısmen aşabiliyor. Bu, daha çok 1985'den sonra

görülüyor. Fakat, bütün o dönem boyunca, aslında 1980'ler boyunca kârlarda ciddi bir artış var. Ama ilginç olan bire bulgu kârların yatırımlara dönüşmüyor olmasıdır. İkincisi, kapasite kullanım oranını artırarak büyümeyi seçmiş bir imalat sanayi rekabet gücünü kalıcı bir şekilde koruyabilir mi? Çünkü kapasitene yüklendiğin zaman, yeni yatırımların olmadığı koşulda senin rekabet gücünün tek ayağı kalmış oluyor; o da birim ücret maliyetleri, daha doğrusu da ücretler. Böylece birim işgücü maliyetlerindeki verimlilik ayağını da yok saymak zorunda kalıyorsunuz, verimliliği artırmanın yatırımlardan geçen mekanizmasını ortadan kaldırmış oluyorsunuz. Verimliliği arttırmak için zaman zaman çok yoğun bir şekilde emek tasarrufuna gidiyorlar ve yatırımlarını yapabili-

Sektörün Güçlü Yönleri

- Mevcut Kurulu Kapasite ve Yan Sanayinin Potansiyeli
- Yabancı Ortakların Gücü
- Çok İyi Yetişmiş, Girişimci İnsan Gücü ve Rekabetçi İş Gücü Maliyeti
- Teknolojik Bilgi Birikimi
- Kalite Yönetim Sisteminin Varlığı
- İhracat Deneyimi
- Tümü İle Kayıt Altında Üretim ve Ticari Faaliyet ile Güvenilir Vergi Kaynağı Olması
- Dağıtım/Pazarlama Örgütünün Yaygın Oluşu

Sektörün Zayıf Yönleri

- Pazarlama Örgütünün Niteliği
- Aşırı Kapasite
- Aşırı Firma Sayısı
- İstikrarsız İç Pazar
- Düşük Kapasite Kullanma Oranından Kaynaklanan Yüksek Üretim Maliyeti
- Ana Sanayi, Yan Sanayi ve Pazarlama Örgütleri Arasında Yetersiz Entegrasyon
- Teknik Mevzuat ve İlgili Alt Yapı Eksikliği

MAN şirketlerinde de meydana gelmiştir. Bu iki kuruluşun Türkiye'deki üretimleri, başta AB ülkeleri olmak üzere çeşitli ülkelere pazarlanmaktadır. BMC şirketi kendi Ar-Ge olanakları ile geliştirdiği kamyon serisini 1998 yılı içinde AB pazarına ihraç etmeye başlamıştır. Zor şartlarda kurulan ve geliştirilen otomotiv sanayiinin yeterli üretim kapasitesi, uygun ve güncel teknolojisi ve çok iyi yetişmiş insan gücü varlığı ile otomotiv sanayiinin bugünkü durumda rekabet gücü potansiyeli vardır.

Otomotiv sanayiinin geliştirilmesi ve Türkiye'nin bölgesinde uluslararası pazarlara bir üretim merkezi olabilmesi için, sektör üzerindeki tehditlerin giderilmesi ve mevcut fırsatlardan en iyi şekilde yararlanılması gerekli

bulunmaktadır. Sektörde rekabet gücünün ve ihracat potansiyelinin artırılmasına yönelik sektör yatırımları devam edecektir. Yatırımlarda şu alanlar öncelik alacaktır: İç ve Özellikle Dış Talepdeki Gelişimle Paralel Kapasite Artırımı; Yeni Model Geliştirme; Yerleştirme; Kalite Geliştirme.

Türkiye'de kurulmuş bulunan motorlu taşıt araçları sanayiinde temel sorun, rekabet gücünün sağlanması ve bunun sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulmasıdır. Ekonominin temel sorunlarını oluşturan yüksek enflasyon, kaynak yetersizliği, bütçe açıkları, ödemeler dengesindeki bozukluklar ile yüksek reel faiz motorlu taşıt araçlarına olan iç talebi olumsuz etkilemekte ve talepte yüzde 50 dolayına ulaşan yüksek oran-

da iniş-çıkışlar yaşanmaktadır. Herhangi bir ekonomik kriz halinde ise bu araçlara olan talebin öncelikle ertelenmesi sözkonusu olmaktadır. 1990/1993 yılları arasında her yıl ortalamada yüzde 25 oranında artan talep sonucu sürdürülen kapasite yatırımları yanında sektöre yeni firmaların girişi, aşırı kapasite yaratılmasına neden olmuştur. Öte yandan bu kapasitenin teşvik edilmesine rağmen iç pazarda halen uygulanmaya devam eden yüksek satış vergileri potansiyel talebin gerçek talebe dönüşmesini engellemektedir. Bunun sonucu otomotiv sanayiinde düşük KKO ile çalışılmaktadır.

Prof. Dr. Ercan Tezer
OSD Genel Sekreteri

dikleri noktalarda daha çok bu tür alanlarda yapıyorlar. Bu yıkıcı rekabet mi, yoksa yaygın ve yatırımların artacağı bir rekabet ortamı mı? Bizdeki daha çok Schumpeter'in "yıkıcı rekabet" dediği, rekabetin çok yoğunlaştığı bir dönemde yatırımların ancak işçi tasarrufuna yöneleceği, kıran kırana bir rekabete yöneleceği yatırımlardır. Yaygınlaşmacı ve büyüme kapasitesini artırıcı yatırımlar değil, hatta tasarrufçu yatırımlar. Peki, neden kapasite kullanım oranına dayalı büyüdüler ve kârlar niye yatırıma dönüşmedi? İki tane hususu konuşabiliriz: Bir, iç talepteki düşme önemsiz değil; yani "ücretlilerin boğazını sıkarak iç talebi azaltıp, iç tüketimi dış tüketime kaydırmaya çalışırız; dolayısıyla burada ücret rekabetinden dolayı ihracatımızı artırırız" demek çok kolay değil. Çünkü, ihracat iç talebi ikame edemiyor ya da ancak bire bir ikame ediyor. Dolayısıyla kapasite kullanım oranları artsa bile bu, kâr oranını

artırmaya yetmiyor. Kâr payı yükselebilir, ama kapasite kullanım oranı çok fazla artmıyorsa; ihracat talebi iç talepten yapılmış, iç talep üzerinde yapılmış baskıyı kompanse etmeye yetmiyorsa, kâr oranı düşük kalıyor ve dolayısıyla yatırım yapılmıyor. Biz, kâr payının arttığını görüyoruz aslında; ama bu, kâr oranının arttığını göstermiyor, bu çok önemli. Biz, böyle bir sonucu bir miktar bulduk; ama sonuçlar hâlâ yatırımlardaki düşüşü ya da yatırımların neden ithal ikameci dönemi yakalayamadığını yeterince açıklamıyor.

Fuat Ercan- Bu konuda şu soru insanın aklına takılıyor, ihracata yönelen ya da yönelmek isteyen bir sermaye kesimi var, fakat bu ya kendi eylemlilikleri sonucunda ya da başka bir dizi neden sonucunda gerçekleşmiyor. Erinç Yeldan ve Ebru Voyvoda'nın detaylı çalışmasında da görüleceği üzere, 1980 sonrasında yüksek üretkenlik artışı yaşamış olan az sayıda sektör,

DEMİR-ÇELİK: "Üretim Yapısı Değişmeli"

Altyapısı 1930'lu yıllarda atılan Türk demir çelik sektörü, bugün 14.3 milyon ton yıllık üretimi ve 7 milyon ton toplam ihracatı ile, gelişmekte olan ülkeler arasında, öncü role sahip bulunmaktadır. Türkiye'de her birinin yıllık kapasitesi 1-3 milyon ton arasında değişen üç adet entegre tesis ve kapasiteleri 400 bin ton ile 2 milyon ton arasında değişen 15 adet elektrik ark ocaklı tesis bulunmaktadır. Ülke ham çelik kapasitesinin, 3 milyon tonluk bölümü yassı ürünlerle, 440 bin tonu vasıflı çeliğe ve geriye kalan 15.8 milyon tonu da, uzun ürün üretimine yöneliktir. 2000 yılı toplam ham çelik kapasitesinin yüzde 82'sini uzun ürün, yüzde 16'sını yassı ürün ve yüzde 2'sini vasıflı çelik oluşturmaktadır. Çelik ürünlerinin toplam ülke ihracatındaki payı, 1981'de yüzde 1.9 iken, 1999'da yüzde 7.9'a çıkmıştır. Aynı zamanda, Türkiye'nin 1980'de yüzde 0.6 olan dünya çelik üretimi içindeki payı, 1999'da yüzde 1.7'ye ulaşmıştır. Ne

var ki, kişi başı tüketim 200 kg. civarındadır. Buna karşılık, gelişmiş ülkelerde tüketim 400-500 kg. civarındadır. Türkiye'deki, uzun ürün üretim fazlasının ihraç edilmesi gereğinden kaynaklanan baskının ortadan kaldırılması için, kişi başına tüketim oranlarının artırılması gerekli görülmektedir. Türkiye, esas itibarıyla uzun ürün ve kütük ihracatı yapmakta ve en önemli pazarlarını AB ülkeleri ve Ortadoğu oluşturmaktadır. Türkiye, dünyadaki 63 çelik üreten ülke arasında 17. sırada, Avrupa'da ise 6. sırada yer almıştır. 1999'da yapılan yaklaşık 7 milyon tonluk toplam demir çelik ihracatında, AB ülkelerinin payı yüzde 31, Ortadoğu'nun yüzde 27 ve Uzakdoğu'nun ise yüzde 15 olarak gerçekleşmiştir. Türk demir çelik sektörünün Dünyadaki diğer çelik üreten gelişmiş ülkelerden farklı bir yapıya sahiptir. Gelişmiş ülkelerde, toplam üretimin yüzde 60'ı yassı ürünlere, yüzde 40'ı ise uzun ürünlere yöneliktir. Bu oran Türkiye'de yüzde 81

uzun ürün, yüzde 17 yassı ürün şeklindedir. Bu durum, Türk demir çelik sektörünün bazı yapısal problemler yaşadığını göstermektedir. Bu dengesiz yapılaşmadan dolayı, Türkiye'de iç pazar talebine ek olarak, 5 milyon ton civarında uzun ürün fazlalığı ve 4 milyon ton civarında yassı ürün açığı ortaya çıkmıştır. Bugün, İS-DEMİR'in yassı ürün üretimine dönüştürülecek şekilde, vasıflı çelik üreticisi olan Asil Çelik örneğinde olduğu gibi, süratle özelleştirilmesi, sadece dengeli bir yapı oluşumu için değil, serbest pazar şartlarının oluşması açısından da büyük önem arz etmektedir. Demir-Çelik Sektörü'nün, Avrupa Birliği ile gümrük birliğine girişi, 25 Temmuz 1996 tarihinde imzalanan Anlaşma ile olmuştur. Bu tarihte, AB'nin kuruluşuna temel teşkil eden, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ile, taraflar arasında kademeleli bir şekilde gümrük birliğine geçişi öngören, Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmıştır. Türkiye ve Toplulu-

imalat sanayiinin toplam üretkenliğine katkıları bakımından son derece zayıf kaldığı bulgulanmış ve devamla Türk İmalat sanayiinin 1980 sonrasında yaşadığı yeniden yapılanma ve ihracata yönelme politikalarına rağmen, sektörü içi düzeyde anlamlı bir yapısal değişme geçirmemiş ve 1980 öncesi imalat sanayiinin yapısal özelliklerinden gerçek bir kopuşu gerçekleştirmediği vurgulanmıştır. Bu anlamda uzun erimli ihracatı destekleyecek yatırımlarda beklenen düzeye ulaşamadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bunun nedenlerinin sorgulanması gerekiyor. Burada uluslar arası piyasaya özgü belirleyicilerle birlikte, ülke içi dinamikleri bir arada düşünmek gerekiyor. Türkiye'deki sermaye birikim modeli uluslararası sermaye birikim modeline eklenildiğinde açığa çıkan yeni güç ilişkileri bugünkü olumsuz sonuçlara yol açtı, yoksa kendi gelişme dinamiğini engelleyecek bir dizi içsel dinamiği mi sahip?

Özlem Onaran- Sistematik bir sanayi politikası yoksa, rekabet politikası yoksa, belli bir noktadan sonra istediğin yatırımı yap, uluslararası piyasada diyelim ki ileri teknoloji gerektiren sektörlerde rekabet edemeyeceğini biliyorsun. Dolayısıyla da bir sektör tercihi, uluslararası işbölümü olmalı ve bu var. Bu konuda benim söyleyebilecek çok fazla şey yok. Ama ikinci nokta olarak yatırımların ticarete konu olan yada olmayan sektörlerle göre farklılaşması önemli. Türkiye'de yatırımlar, toplam olarak artıyor, çok da fena değil. Ancak, artış daha çok ticarete konu olmayan sektörlerde gerçekleşiyor. 1977-1979 yılları arasında ülke içi özel yatırımlar içinde ticarete konu olan yatırımların oranı % 6,78 iken bu oran 1995-1998 yılları arasında %5,91'e düştüğünü görüyoruz. Diğer yandan aynı dönemde özel sektörün toplam yatırımları içinde ticarete konu olmaya malların oranı % 8.89 düzeyinden %14,07'ye

ğün, Anlaşma'nın yürürlüğe girdiği, 1 Ağustos 1996 tarihinden itibaren, demir-çelik ürünleri ticaretindeki mevcut miktar kısıtlamalarını ve eş etkili tedbirleri tamamen kaldıracakları ve herhangi bir yeni miktar kısıtlaması ya da eş etkili tedbir getirecekleri hükmünde de amir bulunan söz konusu anlaşmanın yürürlüğe girmesi, Türk Demir-Çelik Sektörü ile, AB ülkeleri arasındaki ticaretin gelişmesi açısından, bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Gerçekten de, 1996 yılına kadar ithalat ağırlıklı olarak gelişen Türk demir-çelik sektörü ile AB arasındaki ticari ilişki, Anlaşma'nın yürürlüğe girmesini müteakip, ihracatla dengelenen bir yapı kazanmaya başlamıştır. Türk Demir-Çelik Sektörü kalifiye işgücü ve teknolojik donanımı ile AB üyeliğine en fazla hazır durumda olan sektörler arasında yer almaktadır. Ancak, sektörümüz AB demir-çelik komisyonu ile, AB'nin korumacı yaklaşımlarından rahatsızlık duymaktadır.

AKÇT Anlaşmanın "Rekabet Birleşmeler ve Devlet Yardımları" başlığı altında düzenlenen 7. maddesi ile

sektöre yönelik devlet yardımlarına son verilmesi için öngörülen 5 yıllık sürenin 1 Ağustos 2001 tarihinde sona ereceği hususu dikkate alındığında, yeniden yapılanma çerçevesindeki yatırımların süratle tamamlanması gerekmektedir. Buna karşılık, Türk Demir-Çelik Sektöründe, yeniden yapılanmanın en temel unsurları arasında yer alan ISDEMİR'in yassı ürüne dönüştürülecek şekilde özelleştirilmesi işlemi henüz sonuçlandırılmamış bulunmaktadır. Gerek yeniden yapılanma ve gerek BDT ülkelerinin kalitesiz ve dumpingli ürünlerine karşı koruma sağlama amacıyla;

- Söz konusu yeniden yapılanma yatırımlarının, yatırımların başlatılmasından itibaren yaklaşık 5 yıl içerisinde, gerçekleştirilebileceği hususu da dikkate alınarak, AB komisyonundan, yeniden yapılanma için devlet yardımlarına izin veren ve 1 Ağustos 2001 tarihinde dolacak olan sürenin, en az beş yıl daha uzatılmasının talep edilmesi,

- Haziran 2002 tarihinde, AKÇT ürünlerinin Gümrük Birliği kapsamına alınacağı ve böylece Tür-

kiye'nin demir-çelik sektörü açısından da, üçüncü ülkelerden yapılacak ithalatta, AB ülkeleri ile aynı statüye tabi olacağı hususu göz önünde bulundurularak, Türkiye'nin, demir-çelik ürünleri ithalatının 2/3'ünü gerçekleştirdiği BDT ülkeleri ile ilişkilerinin, farklı bir statüde düzenlenmesi ve BDT ülkelerinden yapılan demir-çelik ürünleri ithalatının, Türk demir-çelik sektörünü tahrip etmesinin engellenmesini teminen, bilhassa yassı ve uzun ürünler için ilâve koruma tedbiri talep edilmesi,

- AB ile dış ticaretimizde, dış ticaret dengesinin esasen aleyhimize gelişmekte olduğu hususu göz önünde bulundurularak, AB demir-çelik sektörünün, Türkiye'den ithal edilen demir-çelik ürünlerine karşı getirmek istediği tarife dışı engellerin ve anti-dumping soruşturmalarının engellenebilmesi için, etkin bir erken uyarı ve müdahale mekanizmasının kurulması, önem taşımaktadır.

Dr. Veysel Yayan
Demir Çelik San.Der.
Genel Sekreteri

çıkışını gözlemliyoruz. Burada özellikle belirtilmesi gereken nokta, kâra dönüşmeyen yatırımların çoğunlukla imalat sanayi alanında olduğu gözlemleniyor. Kârlar başka bir yatırıma dönüşüyor. Bu aşamada finansal aktiviteleri konuşmak zorundayız. Burada da artık üretken sermaye, üretken olmayan sermaye veya sanayici, onun karşısında finans-kapital ayrımını kabul etmiyorum; çünkü herkesin bir fabrikası, bir de bankası var, büyük sermaye artık uluslararası düzeyde bir donanıma sahip. Türkiye, bugün bir seçim noktasında; Avrupa Birliği'ne girerken, bu son banka operasyonu vs. ile sırtlarına kambur ettikleri bir grup sermayeyi temizlemek istiyorlar, artık onlarla yapamayacaklarını gördüler. Orada sadece IMF değil, Avrupa Birliği'ne ayak uydurabileceğine inanan bir sermayenin de baskısı var. Her neyse, Türkiye, böyle bir eşikte; ve devlet taraf olmak zorunda olduğunu fark etti. Tabii orada devlet ve milletvekilleri kimin milletvekilleriydi? Şimdi o kendisini besleyen kesimi yemek zorunda. Bu ayrı bir şey ama, finans sermayesi-sanayi sermayesi ayrımı yapmaksızın, finansallaşmanın dünya çapında da yatırımlardaki yavaşlamada önemli bir olgu olduğunu; ama bunun bizim gibi zaten sanayisi olmamış bir ülkede öldürücü sonuçları olduğu ortada. Yani iki ayağı var; bu kârlar niçin yatırıma dönüşmüyor? Bir, hakikaten iç talebi bastırarak kâr oranını arttırabilmek mümkün değil ve dolayısıyla çok büyük yatırım hamlesi beklemek mümkün değil. İkincisi ve belki de daha önemlisi, finansallaşmanın yarattığı olumsuz etkileri göz önüne almamız gerekiyor.

Fuat Ercan- Bu aşamada 1980 ile 1990 yılları arasında ihracatın önemli oranlarda arttığı bu artışın daha çok emek-yoğun sektörler özellikle, dokuma giyim, cam ve çimento sek-

törlerinde gerçekleştiğini ve fakat bu sektörlerin beklenen düzeyde lider sektör konumuna geçemediklerini biliyoruz. Diğer yandan 1980-1989 yılları arasında yoğun kapasite kullanımı yanı sıra ihracat için devletin sağladığı olanaklar, ve ülke içinde özellikle finansal kaynakların farklı kanallarla özel kesime aktarılması ekonomide canlılığın belirli bir ilerleme eğilimi olduğunu göstermesi açısından önemli. Ama tüm bu olumlu göstergeler kapitalizmin temel gelişim dinamiği olan yatırımlar ve üretken kapasite artışlarına yol açmadığı ölçüde, ekonominin olumsuz bir seyir içine girmesi kaçınılmaz oluyor. Bunun Türkiye açısından açığa çıkış tarzı, devletin kendini yeniden üretemeyecek bir düzeye varması, özellikle vergi politikaları gereği yatırımdan alınan o doğrudan servet içinden alınan vergilerin gittikçe oranları düşüyor. Devlet ve sermayenin bir kesimi dış kaynağa ihtiyaç duymaya başladı. Tam da o dönemde, ihracatın yavaşladığı '89'da Türkiye'de yapısal değişmelerin ve ilginç olayların kesiştiği bir noktaya gelindi. İlk olarak işçilerin bahar eylemi olarak tanımlanan hareketliliği başladı. İkinci olarak devletin artık yoğunluklu iç borca yönelmeye başladığı dönem ortaya çıktı. Böylece ülke ekonomisinin küreselleşen ekonomiyle bütünleşmesini hızlandıracak süreç bu dönemde açığa çıktı. Bu noktada 1990'lardan itibaren, holding biçiminde organize olan firmaların kendisini yeniden organize ederek eklenme sürecinden bahsedebilir miyiz?

Serhat Aligil- 1990'lara geçmeden, özellikle 1980'den 90'a kadar olan süreçte sektörel bazda neler olduğuna, imalat sanayinin alt sektörlerine girmek lazım. Çünkü bu dönemde sektörel olarak bazılarının tercih edildiği çok açık. Bunlar da biliyoruz ki emek yoğun sek-

BEYAZ EŞYA: "AB'ye Hazırız"

Sektörümüz, Türkiye ekonomisi içerisinde, devlete sağladığı vergiler, yan sanayi ile birlikte sağladığı istihdam kapasitesi ve yaptığı bitmiş mamul ihracatı ile oldukça önemli bir yere sahiptir.

Üyemiz bulunan üretici firmalar, başta Batı Avrupa ülkeleri olmak üzere, tüm dünya ülkelerine hatırı

sayılı miktarda ihracat yapmaktadır. (bu miktar Ocak-Kasım 2000 sonu itibarıyla on bir aylık toplam buzdolabı otomatik çamaşır makinesi, bulaşık makinesi ve tamboy fırında 1.868.560 adet olarak gerçekleştirilmiştir.) dolayısıyla AB standart ve normları çok yakından takip edilmekte ve dikkatle uygulanmaktadır.

Üyemiz üreticilerin AB'ye tam üyelik konusunda olumlu/olumsuz etkilenmesi söz konusu değildir.

Devletimiz, sektörümüzle ilgili gerekli olan yasal düzenlemeleri sağlamış bulunmaktadır.

Ertan Yurtözü
Beyaz Eşya San. Der.

törler. Lokomotif denilen sektör tekstil ve hazır giyimdi, özellikle de hazır giyimdi. Sonuçta bunun bir tercih edilme biçimi ve nedeni vardı. Zaten yapısında da; yani ihracatın girdisi anlamında da baktığımız ürünler, daha çok toprağa dayalı ürünler. Bana öyle geliyor ki özellikle 1996'dan beri tıkanan ihracatın en önemli nedenlerinden biri bu.

Kurtar Tanyılmaz- Bir sektörel ayırışma yapmak gerekiyor. Daha doğrusu, soruyu şöyle soracak olursak; yani nereye yatırım yapılması gerektiği konusunda şöyle düşünüyorum: Eğer ithal ikameci dönemde bir sermaye birikiminin tıkanmasından söz ediyorsak, bu aslında mevcut üretim yapılan sektörlerde kârlılığın düştüğü anlamına geliyor. Dolayısıyla da hangi sektörlere yatırım yapılacağı aslında şöyle belirleniyor gibi geliyor: Hangi sektörlerde daha fazla kârlı üretim yapabiliyorsanız, o sektörleri seçiyorsunuz. Burada aynı zamanda şöyle bir kritik soru var; o da Fuat'ın değindiği nokta. Peki 1980 öncesi dönemde kârlar niye düşüyor? Çünkü mevcut üretim yapılan; yani dayanıklı tüketim malları öncesindeki daha basit üretim yapılan yerlerde kârların düşmesinin temel nedeni; iç pazardaki sıkışıklık. Dolayısıyla mevcut piyasa ekonomisi sistemi içerisinde, o zaman sizin iç pazarların yanı sıra, ay-

nı zamanda dış pazarlarda da kendinizi var etmeniz lazım. Ancak bu noktada, "Neden zamanlama olarak uluslararası ekonomideki dinamiklerle Türkiye ekonomisindeki bir yeniden yapılanma süreci, zamansal olarak örtüşüyor" gibi bir soru var. Aslında orada bile geç kaldığımızı bile düşünüyorum. Mesela Latin Amerika ülkeleri daha önceden ihracata yönelik sanayileşmeye girmeye başlamışlardı. Türkiye süreci 5-10 yıl geriden takip ediyor. Ancak, şimdi bu uluslararası dinamiklerle tarihsel olarak neden örtüştüğü meselesini bir kenara bırakacak olursak; o zaman dış pazara üretim yaptığınız zaman, dolayısıyla "ben hangi sektörlerde dış pazarlarda rekabet gücü yakaladım, ama aynı zamanda kârlı bir üretim de gerçekleştirdim" sorusunu sorduğunuz zaman, o zaman hangi sektörlerin bu anlamda rekabet gücünün daha fazla olduğu sorusu gündeme geliyor. Orada da benim bildiğim kadarıyla başta tekstil, dokuma, giyim sanayii, deri, cam sektörleri olmak üzere gündeme geliyor. Hatta o dönemlerde yapılan çalışmalarda, yani 1990'lı yıllar boyunca Gümrük Birliği'yle ilgili yapılan çalışmalarda da otomotiv gibi bazı sektörler için biraz daha süre gerektiği, 5-10 yıl gibi bir süre sonunda gümrük tarifelerinin indirileceği söyleniyordu. Halbuki diğer sektör-

HAZIR GIYİM: "Sektörel Politikalar Yeniden Ele Alınmalı"

Türkiye hazır giyim sektörü Türkiye'nin lokomotif sektörüdür. 2.5 milyonu aşkın kişiyi istihdam eden bir sektördür. 1998'de toplam Türkiye ihracatındaki payı yüzde 27.6, 1999 yılında yüzde 26.6, 2000'de ise yüzde 27.4'tür. Son üç yılın verileri incelendiği zaman açıkça görülmektedir ki, hazır giyim ihracatı, Türkiye toplam ihracatının 27.4'ünden çok fazla bir kısmını oluşturmaktadır. Tekstil sektörünü de hazır giyim ile birlikte ele alırsak iki sektörün Türkiye toplam ihracatı içindeki payının 1998'de yüzde 38.9, 1999'da yüzde 36.1, 2000'de ise yüzde 36.9 olduğunu görürüz. Bu da toplam Türkiye ihracatının 1/3'ünden fazlasına denk gelmektedir ki, bu azımsanmayacak kadar önemli bir paydır.

Bu sektör tarladan (pamuk) vitrine (modaya), katma değeri en yüksek sektördür.

Türkiye hazır giyim sanayii, 7.5 milyar dolarlık ihracat yapan bir sektördür. İhracat pazarının en büyük payı AB ülkeleridir. Dolayısıyla, üretim yapısını, çalışma koşullarını AB normlarına uygun düzenlenmiştir. Ve sadece ihracat açısından değil, AB normlarına uygunluğu açısından da Türkiye'nin lokomotif sektörü olma özelliğini korumaktadır.

Mecliste oluşturulan Tekstil Araştırma Komisyonu, çalışmalarını hızla sonuçlandırmalıdır. İhracatı engellenen ihracatçının hammaddesini uluslar arası kaynaklardan serbestçe almasını engelleyecek düzenlemelerden uzak durma-

lıdır. Hükümetimiz, önemli ihracat kaybı, önemli istihdam düşüşü, ekonomide ve sosyal yapıda önemli problemlerin oluşmasının önlenmesi ve istihdam üzerindeki ağır vergi ve SSK yükünün azaltılması için acilen gerekli tedbirleri almalıdır. Sanayici sektörlerin sektör politikaları yeniden ele alınmalıdır. TOOB'da, Sanayi Odalarında, Ticaret Odalarında konu acilen ele alınmalı ve önlemler geliştirilmelidir. İşçi sendikaları ile işveren sendikaları acilen bir araya gelerek durum tespiti yapmalı ve iyileştirici önlemler saptamalıdır. İhracatın önündeki engeller kaldırılmalıdır.

Ülkem Genç Yaman
Türkiye Giyim San.Der.

ler; yani bu daha çok Türkiye'nin rekabet gücü olan sektörler daha çabuk Gümrük Birliği sürecine girdi.

Serhat Aligil- Bunlara ilave olarak şu söylebilir mi? Ne kadar paranız varsa, onun yettiği alana yatırım yaparsınız. Bunu özellikle tekstilin alt sektörleriyle ilgili söyleyebilirim: Türkiye net olarak örgüye yatırım yaptı, dokumaya yatırım yapmadı; çünkü dokumanın makinesi çok pahalı.

Fuat Ercan- Bence de en önemli tarafı bu. 1979 krizi, Türkiye'deki sermayenin hem başarısı, hem başarısızlığı... Başarısı; çünkü ülke içindeki sermaye birikim olanaklarını tüketiyor. 1979'dan itibaren ülke içindeki dayanıklı tüketim mallarını üretme artık kendi sınırına ulaşıyor. Ara ve sanayi mallarına geçilmesi gerekiyor, ama bu konuda Türkiye'nin diğer ülkelerden en önemli farklılığı, döviz elde etmeye yönelik yeterli bir alt yapının olmadığını

görüyoruz. Böyle bir durumda, bir taraftan sermaye birikimindeki başarı, ister istemez uluslararası sermayeye açılma zorunluluğunu getiriyor, bu da başarısızlığını gündeme getiriyor. Yani Serhat'ın dediği gibi, bu sefer daha az sermaye isteyen, işletme sermayesi isteyen sektörler öne çıkıyor. En az işletme sermayesi ihtiyacı olan sektörlerde ihracata yönelik gelişmeler gözlemleniyor. Dediğim gibi, aslında Türkiye'deki bu 1980-89 arasındaki üretimin tabanının genişletilmesi, yani kârlılığın yatırıma akması ya da akmamasının temelinde Türkiye'deki sermaye birikiminin ulaştığı aşama ya da sermayenin tarihsel olarak belirlenmiş yapısal karakterleri var. Yani '79'a geldiğinde, sermaye içinde bütün sermaye değil ama az sayıda sermaye artık uluslararası bir yapı istiyor; çünkü o noktaya gelmiş. Ama uluslararası yapıya açıldığı noktada şunu göremiyoruz; uluslararası sermayenin gereklerini üstlenebi-

OTOMOTİV YAN SANAYİİ: "Yerli Parça Kullanımı Özendirilmeli"

Bugün, Türk otomotiv yan sanayiinde buji dışında kalan tüm otomotiv parçaları imal edilmektedir. Otomotiv yan sanayii, mamul üretim kapasitesi, mamul çeşitliliği ve ulaştığı standartlar itibarıyla, ülkemizde imal edilen taşıt araçları için gerekli olan parça ve komponentlerin hemen hemen tamamını karşılayabilecek düzeye erişmiştir. Otomotiv yan sanayiinde direkt istihdam sayısı yaklaşık 75 bin kişi civarındadır. Ancak sektör kendi yan sanayisi ile birlikte yaklaşık 375 bin kişiye istihdam sağlamaktadır. Otomotiv yan sanayii üretim kapasitesi, taşıt araçları imalat sektörünün yüzde 80 kapasite kullanımında çalışması ve ülkemizde imal edilen araçlarda yüzde 60 yerli parça kullanımının sağlanması halinde, yılda 9 milyar dolarlık üretim değeri yaratabilecek düzeydedir. Bu durumda otomotiv yan sanayiinin yılda 5,4 milyar dolarlık katma değer, 3 milyar dolarlık ihracat geliri, 900 milyon dolarlık yatırım potansiyeli mevcuttur. Sektörün, bu düzeye erişmesi halinde 150 bin kişiye direkt ve 750 bin kişiye de endirekt istihdam sağlanması mümkündür. Ancak, otomotiv yan sanayii, potansiyelinin çok altında

faaliyet göstermektedir. 1999'da yüzde 36'ya gerileyen kapasite kullanımı, 2000'de taşıt araç üretiminin artışına paralel olarak yüzde 52'ye çıkmıştır. Otomotiv yan sanayii ihracatı, toplam sektör ihracatı içinde yüzde 51'lik payla önemli bir seviyeye ulaşmıştır. Otomotiv yan sanayii ihracatının yüzde 60'ı Avrupa Birliği ülkelerine yönelik olup, Avrupa ülkelerinin toplam ihracatımızdan aldığı pay yüzde 65 dir. Otomotiv yan sanayii, özellikle son 5 yıl içinde teknoloji olarak çok ileri bir düzeye gelmiş ve uluslararası denetimlerde, gelişmiş batı ülkelerinde faaliyet gösteren OEM firmalarına yönelik üretim yapacak düzeye ulaşmıştır. İhracat potansiyelinin yüksek olması ve Türkiye'nin bölgesel avantajları nedeni ile Türk otomotiv yan sanayiine yabancı sermayenin ilgisi giderek artış göstermektedir. 1999 yılı itibarıyla sektörde, başta Avrupa Birliği şirketleri olmak üzere 138 yabancı firmanın ortaklığı mevcuttur. Bu durumda sektörün AB'ne entegre olmasının önemli bir göstergesidir. Buna karşın sektörümüz, dünya otomotiv sektöründeki globalleşmenin etkisi altında ancak globalleşmenin tersine

gelmektedir. Globalleşen pazarda, globalleşmenin tersine uygulanan politikalarla otomotiv yan sanayii firmalarının rekabet etme olanağı azalmaktadır. Sektörün bir bütün olarak rekabetçi üretim seviyesini arttırmak, dev bir ekonomik değer arz eden otomotiv sektörü, sınav ve ticari faaliyetlerinin yurtiçinde gerçekleştirilmesini sağlamak, katma değer ve istihdamın yabancılara kaptırılmamasını temin etmek başlıca amaçları oluşturmaktadır. Ülkemizin vazgeçilemez bir itici gücü haline gelen otomotiv ana ve yan sanayii üretim kapasiteleri ve teknoloji ve insan gücü birikimi, devletin teşvikleri ile gerçekleştirilmiştir. Bu açıdan sektörün bir anlamda "gerçek sahibi olan devletin" sektörümüze sahip çıkması ve üretici ve yatırımcı firmalarımıza uzun vadeli güvence vermesi son derece önem arz etmektedir. Sanayileşmenin her şeyden önce üretici toplum olmakla özdeşleştiği dikkate alınarak, ithalat ağırlıklı gelişen otomotiv sektörümüzün 2000'li yıllardaki stratejilerinin belirlenmesinde, yerli üretimi destekleyici teşviklerin uygulanması önem kazanmaktadır. Bu noktadan hareketle devletten beklenti-

lecek bir gücü var mı? Yok. Hirschman'ın L.Amerika ülkeleri için dile getirdiği şu sözler, bu anlamda Türkiye için daha bir anlam kazanıyor: "İthal ikamesinin o coşkulu aşaması, kolaycı aşamasını geçen Latin Amerika ülkeleri, hızla dışarıya açılmak istedi; ama o coşkulu aşamanın birikimi, onların uluslararası piyasada ayakta kalmalarına yetecek düzeyde değildi, bu yüzden coşku hızla hüsrana döndü."

1980-2000 dönemiyle ilgili Erinç Yeldan'ın Petrol-İş'e yaptığı çalışmada şunu görüyoruz; '80'den itibaren 1998'e kadar Türkiye'de, mark-up oranı, yani kâr oranını maliyetler artı kâr hiçbir krizden, hiçbir şeyden etkilenmeden yükseliyor. Bu bir veri, bu çok önemli; yani Türkiye'de kriz dönemlerinde de, yeniden yapılanma döneminde de, finansal açılma dönemlerinde de sermayenin mark-up oranı yükseliyor. Sermayenin aslında yatırımı da yükseliyor, Özlem çok güzel vurguladı; ama yatırımlar, da-

ha çok ticarete konu olmayan alanlarda. Ama problem; -ikinci boyuta gelelim- sermayenin bütünlüklü mark-upları artıyor, ama bir başka konu var ki o da özel kesim yatırımları kendi içinde güç donanımı açısından analiz edildiğinde az sayıda sermayenin olumsuz olarak tanımlanan koşullardan güçlenerek çıktığını görüyoruz. Örnek olarak Çukurova Holdingin gelişme hızını yada Sabancı Holdingin gelişme hızını yeniden düşünmekte fayda var. Az sayıda holdingin ekonomik donanımındaki artış muazzam oranlarda. Bu bize analizlerimizi daha bütünlüklü verilerle yapmanın olumsuz sonuçlarını göstermesi açısından önemli. Böyle bir ayırım yapıldığında Avrupa Topluluğu açısından da karşı olanlarla yanında olanları daha kolay anlayabiliriz.

Kurtar Tanyılmaz- Kesinlikle katılıyorum; yani daha sonra ilerde geldiğimizde sektörler bazında onu söyleyeceğim. Hakikaten sektör

leri şöyle sıralayabiliriz:

- Otomotiv sektörü için bir Stratejik Plan hazırlanmasına önderlik etmelidir. Üretilen ve üretilecek araçlarda, yerli parça oranı gerçekçi bazda ve en az yüzde 60-70 düzeyinde tarif edilmelidir. Bu amaçla TAYSAD tarafından önerilen formül şöyledir:

Yerli Katkı Oranı = $(A-B/A) \times 100$

A = İşçilik hariç komple araç maliyeti

B = CKD ithalat maliyeti

Motorlu taşıt üretiminde yüksek oranda yerli parça kullanılmasını sağlayacak yeni bir teşvik sistemi uygulanmalı ve bu amaçla verilen teşvikler denetlenmelidir. Devlet, sadece ve sadece ülkemizde dünya aracı olarak üretilecek, büyük bölümü ihraç edilecek, "yerli parça kullanım oranı" yüksek olan, ülkemiz ekonomisine katma değer ve istihdam sağlayan araç yatırımlarını desteklemelidir. İç pazarın üretici ve ithalatçı arasında, ülkemizin menfaatleri doğrultusunda paylaşılabilmesi için ithalatın iç pazar payı kontrol altına alınmalıdır. Gümrük Birliği Anlaşması ile ortaya çıkan dengesizlikler gözden geçirilmeli ve bu yönde Avrupa Birliği içindeki üye devletlerin gösterdiği gayretler dikkatle incelenmelidir. Kamu kurum ve kuruluşlarının yerli oranı yüksek araç kullanmaları, Sanayi ve Ticaret Ba-

kanlığımız tarafından tavsiye ve teşvik edilmelidir. Otomotiv ana sanayi firmalarımız bir büyüğe altına alınmalı, firmaların, marka ve modeller bazında yerli parça kullanma oranları ve döviz bazında reel katma değerleri 3 aylık dönemler bazında incelenmeli ve denetlenmelidir. Araç ithalatçı firmalara ithalat bedellerinin belirli oranında otomotiv yan sanayii mamul ihraç etmeleri sağlanmalıdır. Ülkemizde farklı müesseseler tarafından farklı şekilde yapılan KOBİ tanımına yeknesaklık ve açıklık getirilmesi ve teşvik uygulamasının yaygınlaştırılması amacıyla, AB ülkelerindeki KOBİ tanımı kullanılmalıdır. İhracatının yüzde 50'sini AB ülkelerine yönelik olarak gerçekleştiren firmalarımızın, bundan böyleki ihracatlarının artarak sürmesi, her şeyden önce gelişmiş batı toplumlarında kabul edilebilir standartlarda üretim yapmasına ve bu konuda ISO, CE gibi kalite güvence ve çevre yönetim sistemi belgelerini almasına bağlıdır. Diğer taraftan, belgelerin eğitim, danışmanlık ve belgelendirme masrafları, firmalarımız için büyük bir maliyet unsuru haline gelmiştir. Bu nedenle, 98/10 sayılı Para - Kredi ve Koordinasyon Kurulu Tebliği'ndeki KOBİ tanımına uygun firmaları kapsayacak biçimde yer alan, " Kalite güvence sistemi

belgeleri, çevre yönetim sistemi belgeleri ve CE işaretinin alınması için yapılan harcamaların yüzde 50'si Devlet yardımı olarak karşlanır" şartının, KOBİ tanımı dışındaki ve en az bir milyon dolar ihracat yapan otomotiv yan sanayii firmalarını da kapsayacak biçimde genişletilmesi, sektör ihracatımızın artırılmasına büyük katkı sağlayacaktır. Eriştığımız rekabetçi üretim olanaklarını dikkate alarak ihracat potansiyelimizin çok daha büyük ölçülerde kullanılmasını sağlamak üzere yatırımcı kuruluşların Off-Set uygulamalarında otomotiv yan sanayii ihracat potansiyeli değerlendirilmelidir. 15 Haziran 2000'de Savunma Sanayi Müsteşarlığı'nda bir sunum yapılmış ve Müsteşarlık'ça Off - set taleplerinin firmalara duyurulmasında TAYSAD Referans Kurum olarak kabul edilmiştir. TAYSAD, Fransız GIAT - RVI - Mack, American Bell Helicopter - Textron Automotive, General Electric ve Boeing firmaları ile temasa geçilmiş ve karşılıklı görüşmeler yapılmıştır. Bu firmaların mal ve bilgi talepleri üyelere aktarılmıştır. 3 üyemize GIAT kanalı ile 20 milyon dolarlık offset bağlantısı gerçekleştirilmiştir.

Barbaros Demirci
TAYSAD Genel Sekreteri

yetkililerinin itiraf ettikleri bir şey var; bir kozmopolit yapı var, onu daha sonra açarız. İthal üreticiler var işin içerisinde, onlar "gümrük duvarları insan" diyor. Çoğu sektörde tam bir çıkar çatışması yaşanıyor, tam bir kozmopolit yapı var. Bir yanda ithalata dayalı üretim yapanlar var, onlar "gümrük duvarları insan" istiyor. Bir yandan yerli üreticiler var, onlar "gümrük duvarları korunsun, biz iç pazarımızı korumak istiyoruz" diyorlar. Ama mesela bazı sektörlerle baktığımızda yerli üreticilerin çoğu, yabancı firmalarla işbirliği içerisinde ve tamamıyla ürün gamını genişletebilmek açısından onlar da ithal eden firmalar içerisinde... Dolayısıyla kim ithalatçı, kim üretici belli değil. Burada şunu görmek lazım. Bir bütün olarak Gümrük Birliği üzerine bazı sektörlerdeki bazı firmalar, "palazlanırken", bazı sektörlerdeki bazı firmalar buradan handikapla çıkıyorlar. Mesela bunun içerisinde yan sanayi ve KOBİ'ler de giriyor. Dediğim gibi, daha sonra sektörler bazında çok somut verilerle konuşuruz; ama şunu net olarak ortaya koymakta fayda var: Buradan, yani tartışırken, "-evet" veya "hayır" denilebilir, ama "bunu neye göre?" diyeceğimizi tartışmak lazım. Yani firmaların daha fazla kâr elde etmesi ve rekabet gücünün artarsa mı evet diyeceğiz? Bunu dersek şöyle bir varsayım olabilir: "Firmaların rekabet gücünün artması, toplumun bir bütün olarak, toplumun geniş kesimlerinin refahıdır, faydasıdır" mı diyeceğiz? Dolayısıyla bence "evet" veya "hayır" diyeceksek, eksen bu olmalı.

Fuat Ercan- Zaten bu toplantının amacı sınırlı da olsa bu soruya cevap vermek. Evet ve hayır diyen aktörlerin konumlarının stratejik olarak o durumdan yararlanıp yararlanmamasına bağlı olup olmadığını sorgulamak gerekiyor. Diğer yandan "karların yatırıma dönüşmesi" imalat sektöründe bütünlüklü bir dönüşüme yol açıyor, o da ekonomide büyük öl-

çekli üretim birimleri ya da ölçek ekonomilerin 1980'li yıllardan itibaren aşınmasıdır. Bu ise özellikle mekansal olarak Anadolu'nun farklı bölgelerinde gelişme eğiliminde olan küçük üreticilik temelli eğilimi öne çıkarıyor. 1980 öncesinden farklı olarak küçük üreticilerin artık dünya ölçeğinde gerçekleşen üretim zincirine eklenme sürecinin başladığını görüyoruz. Emek yoğun ve atölyeleşme yönelimli bu gelişmenin sektörel olduğu kadarıyla yapısal önemli sonuçları olduğunu düşünüyorum. Özellikle sosyal güvenliğe ilişkin tartışmalar, kayıt dışı ekonomisine ilişkin tartışmaları biçimlendiren temel eğilimin bu dinamizm olduğunu düşünüyorum. Bu bir anlamda neo-liberal küreselleşmenin açığ çıkardığı uluslar arası işbölümüne eklenmenin bir yolu bir biçimi ama genel olarak ülke ekonomisi açısından çok da iyi kabul edilemeyecek bir konum alma anlamına geliyor. Bu konum aynı zamanda ülkenin hangi sektörlerde gelişeceği hakkında önemli ipuçları veriyor. Ahmet Öncü ve Ahmet Köse'nin Toplum ve Bilim Dergisi'nde açıkça ifade ettikleri gibi "1980 sonrası dönemi, Türkiye'nin sanayileşme stratejisini piyasa mekanizmasına terk ettiği, "karşılaştırmalı üstünlüklere" sahip olduğu emek ve kaynak yoğun sektörlerin rasyonellerine uygun olarak işgücü piyasalarını esnekleştirerek yeniden düzenlediği bir dönem olarak tanımlamak mümkün görünmektedir." Burada dünya ölçeğinde yeniden yapılanmanın açığ çıkardığı ilişkilerle bu ilişkilere Türkiye'nin nasıl eklenildiğinin bütünlüklü olarak sorgulanmasının zorunluluğu ile karşılaşıyoruz. Belki de bu süreçte "uluslar arası taşeronlaşma" dolayında bakmak anlamlı olacaktır.

Kurtar Tanyılmaz- Bakın, orada da farklı dinamikler var. Mesela Opel Türkiye'deki fabrikasını kapatıyor ama Amerika'daki fazla kapasiteden dolayı oralarda da fabrika kapattı.

ELEKTRONİK: "AB Normlarına Adapte Olduk"

Türk televizyon sanayii üretiminin yüzde 81'ini ihraç edip, 1 milyar doların üzerinde bir ihracat geliri sağlayarak, Türk ekonomisinde ağırlıklı bir önem kazanmıştır. Geçen yıl hemen tüm ihracat kalemlerinde azalma olduğu halde, Türk TV

ihracatı bir önceki yıla göre miktar olarak yüzde 27'lik bir artış göstermiştir. Türk TV Sanayicileri daha Türkiye Gümrük Birliği'ne girmeden OGT'yi kabul ederek kendisini AB normlarına adapte etmiştir. Sektör gerek yurt dışında, gerek yurt içinde

tam rekabet koşulları içinde, haksız rekabete karşı korunmak ve desteklenmek istemektedir.

Maral Öztekin
Elektronik Cihaz İmal.
Der. (ECID) Başkanı

Ama Avrupa da bir strateji çiziyor; dolayısıyla onu çok genellememek lazım. Mesela İspanya'daki fabrikasını da kapatıyor. Pekî nereye gidiyor? Gittiği yer, Almanya'daki en modern fabrikaların olduğu bölge. Rekabetin yasaları işin içerisine girdiği zaman durum değişiyor, daha fazla sabit sermayeye yatırım yaptığı, çok daha az adam-saatte üretebileceği fabrika yeniden bir seçenek olabiliyor.

Özlem Onaran- Piyasa yapılarına girmeye başladık. Bu noktada ilginç bir şey de ortaya çıkmaya başladı: Niçin Türkiye daha çok tekstil-cam üzerinden gidiyor? Aslında Türkiye, yatırımı başka sektörler de yapıyor. Türkiye, endüstriyel kimya, ulaşım, demir-çelikte neredeyse ithal ikameci döneme oranla daha yüksek performans göstermiş, tekstilde göstermediği kadar. Bu neden dersenez; bu sermaye-yoğun sektörlerde Türkiye'nin rekabet gücü olmadığı ya da hâlâ net olarak ithalatçı görüldüğü için büyük yatırımlar var. Tabii özel sektörü kastediyorum, kamu ayrı tutuyoruz.

Bu yıllarda yine bu sektörlerde Türkiye'nin ihracatı da artmış, ama ithalatı daha çok artmış. Çünkü Türkiye, hâlâ ithalat bağımlı bir ülke; yatırım yapmak için ithalat yapmak zorundasınız. Dolayısıyla ihracat yapmak için gerekli bir ithalat da var. Tabii bu sektörlerle Türkiye'nin rekabet gücü, hani dış piyasayı genişletmekle olabilecek kadar kolay değil, çok büyük ölçekler gerektiriyor. Bazı sektörlere giriş, monopolistik doğası gereği neoklasik iktisadin serbest giriş, yasası çalışmaz. Ancak, binlerce araba üreteceksen, bir araba fabrikası açmak

bugün rasyonel. Niye kapattı vesaire tartışmalarında bu da önemli ve böyle bizim gibi ekonomik donanımı yetersiz ülkelerin çok sistematik sanayileşme politikaları ve korumacı politikaları yoksa, sermaye birikimi yaratabilmesi çok zor. Bu ise yetersiz sermaye donanımı anlamına geldiği ölçüde, kendisinin dünyayla entegrasyonu hayal edebilecek düzeye getirebilmesi mümkün değil. Bu, Amerika için bile mümkün değil; yani Chrysler bile sıkışıyor, değil mi? Rekabet, dünya çapında globalizasyon yeni rekabet üzerine yeni basınçlar yaratırken, büyük otomotiv devleri bile sıkışıyor, şirket evlilikleri vesaire sermayenin yoğunlaşması artarak devam ediyor. Bugün Marks'ın yatırım, finans ve rekabet üzerine Kapital'de yazdıkları daha bir açık gözlemlenebiliyor, ve analizleri daha bir gerçekçi hale gelmiş durumda...

Kurtar Tanyılmaz- Şunu ikiye ayırmak gerekiyor: Ölçek sorunu diye bir şey durup dururken çıkmıyor; o sektörler daha sermaye yoğun sektörler olduğu için ölçek sorunu çıkıyor diye düşünüyorum.

Özlem Onaran- Bir yandan da rekabet baskısını unutmayalım.

Kurtar Tanyılmaz- O zaman ikiye ayırmak lazım. Emek yoğun ve sermaye yoğun sektörler diye ayırdığımız zaman; Türkiye'de rekabet gücü olan sektörler daha emek-yoğun sektörler olduğunu görüyoruz.

Özlem Onaran- Ya da küçük ülkelerin sermaye yoğun sektörlerle girmesi kolay değil; çünkü o ölçeğe bir anda sıçraması çok zor ve maliyetli. Eğer yatırım için ithalata bağımlı-

TEKSTİL: "Maliyetlerde Sorun Var"

GSMH'nin yüzde 10'u bu sektör tarafından gerçekleştirilmektedir. İhracatın yüzde 40'ünün, istihdamın yüzde 25'inin bu sektörde olduğu düşünülürse, sektörün "Türkiye bir tekstil ülkesidir" adını verecek büyüklükte olduğunu söyleyebilirim.

Sektörümüzün teknolojik donanımı ve işgücü değil, AB'ye, dünyaya hizmet verebilecek yeterliliktedir. Ancak enerji ve işgücü maliyeti için aynı şeyi söylemek doğru olmaz. Başka bir deyişle biz AB'ye uyum sağlamadan istihdam maliyetleri-

miz bu uyumu sağlamıştır, enerji maliyetleri ise AB'deki maliyetlerin iki üç katı olarak gerçekleşmektedir. Bu açıdan bakınca sıkıntı büyük. Türkiye'nin temel konularda şahsiyetli devlet politikaları olmadığı için -örneğin istihdam politikamızın olmayışı, AB'ye giriş için temel bir politikamızın olmayışı- biz değil de sanki Türkiye hazır değil gibi.

Rekabet, sermaye, işgücü ve teknolojik gelişmeler bir devlet politikası haline getirilmeli, şahsiyetli politikalar oluşturulmalı. Ne pahası-

na olursa olsun AB'ye girmek hedefimiz olmamalı, birliğe girmek ne kadar önemli ise toplulukta benliğimizi kaybetmeden yaşayabilmemiz de o kadar önemlidir. Sektörümüz için yapılacak özel bir düzenleme yoktur ama geçiş sürecinde sektörel politikanın Türkiye istihdamının, sanayiinin ve ihracatının zarar görmemesini sağlayacak ve hatta artıracak şekilde hazırlanmalıdır.

Birsu Turan
Türkiye Tekstil İhr. Birliği

san, burada hemen yatırım maliyetleri oldukça önemli bir değişken haline geliyor. Türkiye'de, 1989'da niye bir dönem yatırımlar arttı? Mesele bunu işçi karşısında savunmacı bir strateji olarak görebiliriz. Bunu göz ardı etmemek gerekir; ama maliyetler orada önemliydi, yani 1989 döviz kuru politikası, hiç unutmayalım. Tabii bir yandan döviz kuru, dövizin aşırı değerlenmesi, rekabet gücünün boğazını sıkın bir şeyken, diğer taraftan da girdi maliyetlerini düşüren bir işlevi üstleniyor.

Fuat Ercan- Özlem yaptığın bu tespitten sonra ikinci döneme geçebiliriz değil mi? Sizin çalışmanızda, 1989'dan sonra ihracattaki olumlu gelişmeyi artık ücretler üzerindeki baskıdan daha çok, döviz kurunda yaratılan olanaqlara bağlayan bir argüman vardı.

Özlem Onaran- Vardı, hâlâ da var; fakat argümanda bir şeyi titizlikle vurgulamak gerekiyor: Dövizin aşırı değerlenmesinin bu yatırım maliyetleri üzerindeki olumlu etkisi, ticaretçi sektörler için, ticarete konu olan sektörler için uzun süreli bir etki olamıyor. Biraz da bu nedenle '89 sonrası ticarete konu olmayan sektörlerdeki yatırım artışı, ticarete konu olanlara göre çok daha fazla hızla artıyor. Çünkü ticarete konu olmadığı zaman, rekabet gücü problemin yok; dövizin aşırı değerlenmesi, senin ihracat performansını etkilemiyor, girdi maliyetlerin düşüyor, dolayısıyla yatırımlar iyi-

ce o sektörlerle yöneliyor. Ticarete konu olan sektörlerle ise bir süre döviz kurunun aşırı değerlenmesinin yatırım avantajını yaşayıp yatırım hamlesi yapsa da, bu sektörlerde, özellikle bu kimya, plastik, demir-çelik falan dediğimde, 1989 sonrası çok gördüğümüz şeyler. Fakat çok sürdürülebilir bir şey değil; çünkü bu mallar, ticarete konu mallar. Yani, döviz kurunun iki karşıt etkisi birbirini nötralize ediyor.

Fuat Ercan- Şöyle bir şey diyebilir miyiz? 1989 sonrası ihracatın sürdürülebilirliği önemli ölçüde güçleşiyor. Sizin verilerinizde de benim için çok anlamlı olan vurgu, ticarete konu olan mallarla, olmayan mallar arasındaki yatırım farkı. Veriler bize ticarete konu olan mallarda yatırımların daha fazla artmış olduğunu gösteriyor. Aslında belki de küreselleşmenin yarattığı olumsuz rekabet ortamı içinde bazı ülkelerin yeniden içe yönelik gelişme yönünde bir eğilime girdiğini söyleyene bilir mi?

Özlem Onaran- Kısa cevap; hayır. Buradan dış ticaret politikasını, istihdam politikasını konuşmaya geçeriz; ama biz şimdi hemen geçmeyelim.

Fuat Ercan- Sanki bu süreç içinde bir bilinçli sanayileşme politikası yok yahut da öyle bir politika izlenmiyor ya da mesela teknolojiye geçmek gerekirken, bu teknolojiye yatırım yapılmıyor. Yatırım yapılmamasının nedeni de, devletin konumunu gündeme getiriyor.

KİMYA: "Kurumsallaşma ve Büyüme Gerekiyor"

Sektörün Türkiye ekonomisindeki yerinin henüz olması gereken seviyede olmadığını üzümlere ifade etmek zorundayım. Kimya sanayi, yaşamı etkileyen önemli bir sanayi olduğu kadar yaşama destek veren bir sanayi. Şöyle ki, yaşamın devamını ilaçla, insanın beslenmesini suni gübre ile, sentetik deterjanla da hijyenik sağlar. Türk ekonomisinde kimya sanayiinin 10 milyar dolar kadar bir üretimi var. İhracatı 1-1,5 milyar dolar, ithalatı ise 5-6 milyar dolarlık bir konuma sahip. Kimya sanayiinin 40-45 bin kişilik bir istihdamı var. Türk kimya sanayiinin 1980'li yıllarda yüzde 10-12 gibi yüksek gelişme hızları gösterdiği oldu. 1990 yılından sonra gelişme hızı çeşitli sebeplerden düştü. Son yıllarda ise yatırımlar duraklama safhasına girdi. 2000'de de bir gerileme olduğu tah-

minleri var. Yukarıdaki rakamlara göre 10 milyar dolarlık üretimiyle Türk kimya sanayiinin üretimi Danimarka, Finlandiya, Yunanistan gibi ülkelerinkinden yüksektir. Ancak 65 milyonluk Türkiye'de kimyasal madde tüketimi kişi başına 180 dolarken 40 milyon nüfuslu İspanya'da kişi başına tüketim 985 dolardır. Ancak Türkiye'nin sanayileşme devreleri olarak 1923-1950, 1950-2000 yıllarını ele alırsak kısa bir zamanda ülkemiz sanayileştikçe tüketim ve sanayiinin gereksinimlerine cevap verecek bir kimya sanayiinin kurulduğunu görüyoruz. Bu sanayi büyümek zorundadır. Türk kimya sanayi günümüzde iç talebin ancak yüzde 40'ını sağlar. En büyük kimya tesisi Petkim dâhi iç talebin artışı karşısında piyasanın ancak yüzde 39'unu sağlar hâle geldi.

AB ülkelerinde kimya sanayi 1999'da genel cironun yüzde 5,6'sını yani 20 milyar ECU'yü yatırıma ayırmıştır. AB'ye tam üyelik sürecine kadar 5-10 yıl geçeceği düşünülürse sektörün bundan sonraki çalışmaları titizlikle sürdürülmelidir. Sektörün tam olarak hazır olduğu söylenemez. Kimya sanayi çeşitli alt sektörleri içerir. Bunların arasında en önemlileri Tüketim ürünleri (Deterjan v.s.), Çeşitli sanayi katkı maddeleri (Tekstil, Deri, Metal sanayi yardımcı maddeleri), Petrokimya ürünleri, Sentetik Elyaf İnorganik ve organik çeşitli kimyasal maddeleri.

Ülkemizde kurulu kimya sanayi müesseselerine bakılırsa bazı alt sektörlerde bunların -küçük ölçekli üniteler hariç- kapasite ve teknolojik yönden gelişkinlikleri normal düzeydedir. Örne-

Acaba burada problem, devletin müdahale edip etmeme tarzı nihai olarak kendine özgü bir durum mu, yoksa sermaye birikimi nihai sonucu olarak devletin yeni bir sanayi politikası uygulayabilme olanağı açığa çıkıyor ya da çıkıyor?

Kurtar Tanyılmaz- Sanayileşmede sektör- lere baktığımız şunu söyleyebileceğimizi dü- şünüyorum: Sektörlerdeki dışa bağımlılık art- mı, azaldı mı? İstihdam arttı mı, azaldı mı? Yatırımlar arttı mı, azaldı mı? Hangi sektörler- de iyi olduk, hangi sektörlerde daha iyiyiz? Mesela bir tekstil sektörü için kötü olduğu söylenemez; ama tekstil sektörüyle bir sanayi-leşme olabilir mi? Bu sanayileşme modelinde tekstil, cam gibi sektörler öne çıkıyor. Otomo- tiv ve elektronikte de ilerliyoruz; ama otomo- tivde ilerlediğimize baktığımız zaman; ithalat var, yabancı firmalara, yabancı sermayeye ba-ğımlılık var. Elektroniğe baktığımız zaman, elektroniğin büyük bir çoğunluğu tamamen tüketim elektroniği. Yani bileşenler, asıl o mikro elektronik, bütün sanayileşmenizi ge- liştirecek şeyler tamamıyla dışa bağımlı. Dola- yısıyla bizim sanayileşmeyi de nasıl tanımla- mamızdan bağımsız olarak tartışamayız. Sa- nayileşme eksenli kurduğumuz zaman da, o zaman Gümrük Birliği hakkında bana bir şey- ler söylenebilir gibi geliyor. Hangi sektörler öne çıkıyor, hangileri geride? Karşı eğilimler

ve eğilimlere bakmak lazım.

Fuat Ercan- Üretimin sadece tek bir ürünün üretiminin dünya ölçeğinde farklı mekanlarda gerçekleşmesi belirleyici olduğu bir dönemde bağımlılık kavramının da yeniden tanımının yapılması gerekiyor.

Kurtar Tanyılmaz- Oradaki sorun şu: Eko- nomisinin sanayileşmesine... yani yarın öbür gün adam dese ki, "ben sana şu girdileri gön- dermiyorum" veya "sen şu ürünleri üretecek- sin." Mesela burada bir sürü örnek bulabiliriz. Geçenlerde Jack Laon açıklama yapıyor; "Biz Fiat'la anlaşmış; süspansiyon ve saire üretece- ğiz." Süspansiyon ve saire üretmek, acaba Tür- kiye'nin sanayisi için iyimidir, yoksa bizatihi ürün mü üretmek lazımdır.

Fuat Ercan- Evet bu anlamlı bir soru ama diğer yandan burada yapısal zorunluluklar karşısında ülkelerin böyle bir seçimi yapma özgürlükleri ne kadar var? Üretim süreç ve ilişkilerinin dünya da bir şebeke gibi organize olduğu günümüz koşullarında böyle bir öz- gürlüğün ne anlama geldiği yeniden düşün- meli, özellikle sorun GB ve AT gibi bütünleş- me eğilimine ilişkin tartışmalarda daha bir önem kazanıyor. Şebeke içinde bir konumda olmak aslında bir anlamda asimetrik bir ilişki- de olsa karşılıklı varoluşu daha bir zorunlu hale getiriyor.

Diğer yandan bu karşılıklı varoluş hali ise

ğin büyük kapasiteli deterjan fabrikala- rı, naylon tesisleri ve özellikle dünyada ikinci konumda olan orlon fabrikası ül- kede mevcuttur. Ancak günümüzde dünyada diğer sanayilerde olduğu gibi kimya sanayiinde de yeni yapılanmalar, birleşmeler yaşanıyor. Türk kimya sana- yi önümüzdeki yılları düşünerek aile ya- pısı içinde de olsa kurumlaşmak ve bü- yümenin gerektirdiği sermaye yoğun- luğunun temini için sermaye piyasasına girmeye ve özellikle yabancı sermaye ortaklıklarına yönelmelidir. Türk kimya sanayiinde henüz aile yapısı hakimdir. Bu durumda büyümenin gerektirdiği sermayeyi karşılayamaz. Bunun dışında kimya sanayiinde kalite, verim, araştır- ma-geliştirme ve modern yönetime önem verilmelidir.

Günümüzde kalite kapsamlı bir ni- telik kazandı ve toplam kalite kavramı gelişti. Verim ise maliyeti etkileyen bir sorun olarak görülmelidir. Kimya sana-

yiinde bu iki konu ciddiyetle ele alın- malıdır. Her ikisi de çağdaş bir yönetimi gerektirir. Ar-Ge ise günümüzün en önemli bir sorunudur. Bugün kimya müesseselerinin üretim programlarında 15 yılı doldurmuş ürün yok gibidir. Kim- ya sanayiinin en önemli vasfı sürekli ye- nilenmedir. Bunun için iyi yetişmiş, bil- gili ve yaratıcı elemanlara gereksinim vardır. Bu tür bir işgücünü yetiştirecek kuruluşlar eğitim müesseseleridir.

Şüphesiz devletten de beklentiler mevcuttur. Önce alanında gerekli re- formlar gereklidir. Daha pratiğe yöne- lik kimya öğretimi ve yüksek eğitimi. Sanayi ile üniversiteler arasında daha sı- kı ilişkiler. Artık okullarda ezbercilikten uzak, kimyayı sevdirecek bir öğretime yönelmeli, üniversitelerin bu içlerine kapalı halden çıkıp, sanayi ile dayanış- ma içinde olmaları gereklidir. Ayrıca us- tabaşı ile kimya mühendisi arasında yüksek tekniker yetiştirecek ara-insan

gücü yüksek okulları açılmalıdır. Zira bugün bu işi kimya mühendisleri görü- yor. Kimya ara-insan gücü yüksek okul- ları, üniversitelerde kimya mühendisli- ğine olan talebi azaltacaktır.

Kimya sanayiinde çevre artık dün- yanın üzerinde durduğu bir konu. Çev- reyı kirleten sanayi müessesesinin ihra- catta dışlanacağı zaman yakındır. Bu konuda devletin maddi yatırımları ge- rekecek. Ayrıca devletin sıkı denetleme- leri şart. Bununla ilgili kimya organize sanayi bölgelerinin kurulmasında dev- letin yardımları gerekiyor. Keza atık so- runlarına çare olacak özel tesislerin ku- rulması gecikiyor.

Halen bu tür tesisler için yapılan başvurulara müsbet cevaplar verilmesi yıllar sürüyor.

Alber Bilen
Kimya San. Der.
Onursal Başkanı

söylenegeldiği gibi bütünlüklü bir çerçeveden soruna bakmamızı daha bir zorlaştırıyor. Çünkü kapitalizm ülke içi dinamiklerin bütünlüklü yapısını tahrip ettiği ölçüde, şebeke içindeki özel konumlar anlam kazanıyor. Konya'daki küçük üretici artık İtalya'daki bir firmaya ayak-kabı üretiyorsa bu şebeke içindeki konumu bir şey, Sabancı Holding'in dünyanın devleriyle yaptığı stratejik ilişki başka bir şey, her ikisi de aslında bir şebeke içinde olmakla birlikte, bir bütün olarak Türkiye girişimcileri diye bir tanımlamaya da olanak sağlamıyor. Ve ortak bir strateji belirlemede konumların farklılığından dolayı pek geçerli olmuyor.

Kurtar Tanyılmaz- Bu küresel taşeronlaşma eğiliminin bir parçası değil mi? Her ülke, firmasıyla beraber rekabet gücü olan üretim aşamasında onunla anlaşılıyor.

Fuat Ercan- Bu aşamada belki de şu soruyu tekrar sorabiliriz, 1980 sonrası Türkiye'sinde sektörel anlamda gelişmeler özellikle ihracatın bileşenleri göz önüne alındığında ne gibi bir eğilim izlemiştir. Yine Ahmet Köse ile Ahmet Öncü'nün çalışması bize 1980 sonrası dönemde Türkiye, ihracatının yaklaşık %70'lik bir kısmını emek ve kaynak yoğun mallarla gerçekleştirdiğini göstermekte. Farklılaşmış ve bilim yoğun mallarda ise neredeyse tümüyle ithal bağımlı bir yapıya sahip olduğumuz da bir başka gerçeklik. Bu veriler ışığında, Türkiye'nin emek ve kaynak yoğun tüketim ve ara mallarında uzmanlaşmış bir ülke olduğu bir gerçeklik haline gelmiştir. Diğer yandan eko-

nomide küçük üreticiliğin artan belirleyici olduğu da bir diğer gerçeklik,-küçük işletmelerin toplam işletmeler içindeki payı %97. Diğer yandan Ahmetlerin vurguladığı gibi Türkiye ekonomisinin geleneksel sektörleri olarak adlandırılan Gıda, İçki, Tütün, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri Orman Ürünleri ve Metal Eşya sanayileri, imalat sanayindeki işyerlerinin %88'ini, istihdamın %78'ini, katma değer in ise %54'ünü oluşturmaktadır. Yani ekonominin çok farklılaşmadan dört sektörün belirleyiciliğinde olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Diğer yandan bu geleneksel sektörlerde farklılaşmış bir işgücü olduğu, artan ölçüde çocuk ve kadın emeğinin kullanıldığını söyleyebiliriz, bu özellikler aslında Avrupa Topluluğu'na girişte bizim konumumuzu belirleyecek. Özellikle otomotiv, elektronik yada sektörler konusunda çalışan arkadaşların bilgisine bu anlamda ihtiyacımız var. Kurtar bu noktada otomotiv sektörü üzerine Ayşenur Erten'le birlikte gerçekleştirdiğiniz çalışmanızdan hareketle, sektör hakkında bize biraz daha detaylı bilgi verir misin?

Kurtar Tanyılmaz- Türkiye'de otomotiv sektöründe toplam 20 üretici firma var ve bunlardan 7 tanesi otomobil üretiyor ve üretimin yüzde 90'ını gerçekleştiriyorlar. Bunlardan bir tanesi dışında hepsi yabancı sermayeli firmalar ve otomotiv sektöründe toplam sermayenin yarısı yabancı sermayeden oluşuyor. İkincisi, biraz önce Fuat'ın gündeme getirdiği, yani uluslararası işbölümünde nasıl bir rolleri var. Bura-

İLAÇ: "Fiyatlandırmada Sorun Yaşıyoruz"

Türkiye ilaç endüstrisi 1999'da 1 milyar kutu ilaç, 5.552 ton hammadde üretimi gerçekleştirmiştir. 2000'de ise 1 milyar 100 milyon kutu ilaç üretimi tahmin edilmektedir. Hammadde üretiminin ise aynı düzeyde olması beklenmektedir. Endüstrinin 2000 yılı ihracatının 145 milyon dolar, ithalatının ise 1,5 milyar dolar olması tahmin edilmektedir. Dünya ilaç endüstrisinde teknoloji, kalite kontrol yöntemleri ve Dünya Sağlık Örgütü'nün getirmiş olduğu İyi Üretim Uygulamaları (Good Manufacturing Practice-GMP) hızla değişmekte ve gelişmektedir. GMP kuralları gereği dünyadaki tek-

nolojik gelişmeyi yakından izlemek ve sürekli uygulamak zorunda olan Türk İlaç Endüstrisinin yılda ortalama 100 milyon dolar yatırım yapması gerekmektedir. Ancak istikrarsız fiyatlandırma politikaları yüzünden son yıllarda sürekli zarar eden endüstrinin fon yaratamamasından dolayı yatırımlarında bu düzeye erişilememiş, 1998'de 68.6 milyon dolar, 1999'da 65.8 dolar olmuştur. 2000 yılında ekonomik gelişmelerden olumlu etkilenen ilaç endüstrisi, geçmiş yıllarda sürekli zarar etmesinden dolayı ancak 70 milyon dolar civarında yatırım yapmış olması tahmin edilmektedir.

Ülkelerin ilaç tüketimini etkileyen faktörler arasında bilim ve teknolojideki gelişmeler, bunlara bağlı olarak da tıbbi tedavi yöntemlerindeki gelişmeler, nüfus, ortalama yaşam süresi, sosyo ekonomik durum, sağlık hizmetlerinin gelişimi başta gelmektedir. Türk İlaç Endüstrisi'nin de uyguladığı GMP kuralları gereği dünyadaki teknolojik gelişme yakından izlenmek ve sürekli uygulanmak zorundadır. Toplam 18 bin kişinin çalıştığı sektörümüzde istihdamın yaklaşık yüzde 50'si üniversite mezunudur. Bu anlamda AB tam üyelik sürecinde teknolojik ve istihdam açısından Türk İlaç Endüstrisi'nin herhangi

da stratejik işbirliği olduğunu görmemiz lazım. Buradaki strateji şu: Otomotiv sektörü için konuşacak olursak, -elektronik sektöründe de aslında çok benzer eğilimler var- strateji tekstildeki gibi değil. Görüyorlar ki; "dış pazarlarda daha fazla kâr elde edeceksem, mevcut kapasite yetmiyor, kapasiteyi karşılayacak iç pazar yok. Dolayısıyla ben dış pazara açılmam lazım. Dış pazara açıldığım zaman, otomotiv sektöründe benim rekabet gücüm yok. Otomotiv sektöründeki üretim aşamalarında benim ucuz işgücüne dayalı olarak daha emek-yoğun aşamalarında rekabet gücüm var sadece. Dolayısıyla benim kendimi dış pazarlarda var edebilmemin koşulu; -tekstilde bu kadar değil en azından, başka birçok sektörde bu kadar değil- otomotiv, elektronik gibi bu tip sektörler çok daha sermaye yoğun sektörlerde yabancı firmalarla işbirliğine gitmek." Mesela, şu anda Türkiye'de kapasite fazlası var. Türkiye'deki talep belli, ama sürekli yatırımlar oluyor. Niye kapasite fazla diye baktığımız zaman, ortak olan firmanın kendi ülkesine veya diğer pazarlarına satış yaptığını görüyoruz. Dolayısıyla da sizin ürün gamınız içerisinde, modelleriniz içerisinde hangi modellerin hangi aşamalarda üretilceğine stratejik ortak karar veriyor. Dolayısıyla otomotiv sektöründeki belli parça ve aksamalarda uzmanlaşman gerekiyor. Böylece de temel rekabet gücünüz, aslında ucuz işgücü oluyor. Orada birtakım maliyet hesapları var, birtakım teknolojik hesaplar var. Mesela Palio'nun belli bir modeli is-

panya'da, belli bir modeli Türkiye'de üretiliyor. Bunu bir eğilim olarak söyleyebiliriz. İkincisi, firma üzerinde yabancı sermayeli firmaların denetimi giderek artıyor. Üçüncüsü, sektörde aşırı kapasite var; dolayısıyla kapasite kullanım oranları düşüyor. Dolayısıyla da sektörün Avrupa'nın bir tür Meksika'sı olduğu söyleniyor, yani bir tip ihracat üssü olma işlevi görüyor. Türkiye hem gelişmekte olan büyük Pazar olarak önemli, hem Doğu Avrupa ülkeleri ve Ortadoğu ülkelerine yönelik bir atlama taşı, bir ihracat üssü olarak görülüyor. Zaten Avrupa pazarı 4-5 firmanın elinde ve bunlar özellikle Avrupalı firmalar. Dolayısıyla zaten sizin oralara girme şansınız çok fazla yok, işbirliği yapmaya mecbursunuz. Ama bu işbirliğini yaparken şunlara bakmak lazım: Sizi hangi üretim sürecinin hangi aşamalarında ve hangi ürünlerin üretiminde uzmanlaşmaya zorluyor? Bu yine de sizin için kârlı ama düşük katma değerli ürünlerde uzmanlaşıyorsunuz. Otomobili kendi başına üretmektense, eski model TOFAŞ üretmektense, şimdi süspansiyon üretmek, ama bol miktarda üretmek daha kârlı. Ancak ar-ge, tasarım gibi şeyler başka ülkelerde yapılıyor.

Fuat Ercan- Türkiye'de ar-ge'nin düşük olmasının nedeni bu tür ittifaklar olabilir mi?

Kurtar Tanyılmaz- Lisans ve patent anlaşmalarıyla zaten Türkiye'ye geliyor ve bunu denetleme şansı yok. Ama biraz önce işaret etmek istediğim nokta bu, bu olanaklar firmanın daha fazla kâr etmesine olanak sağlıyor.

bir problemi yoktur.

Uluslararası rekabete açık olan sektörümüz, toplumumuzun sağlığına en iyi şekilde hizmet sunmaktadır. Ancak dünya çapındaki gelişmeler bizi de etkilemekte ve rekabet üstünlüğü sağlamak gittikçe güçleşmektedir. Bu alandaki gerekli atılımları yapabilmek için ihtiyacımız olan fonların oluşması, sektörün gelişimini önleyen engellerin ortadan kaldırılmasına bağlıdır. Başta ilaç fiyatlarının belirlenmesine ilişkin hükümler içeren 1984 Fiyat Kararnamesi'nin uygulanması olmak üzere, yatırım, Ar-Ge ve ihracat teşviklerinin sağlanması, sosyal güvenlik kurumlarıyla olan sorunların giderilmesi büyük önem taşımaktadır. Sektörel sorunların başında

ise "Ruhsatlandırma" gelmektedir. İlaçların piyasaya verilmeden önce Sağlık Bakanlığı tarafından ruhsatlandırılması gereklidir. Ancak bir ilacın ruhsat başvurusunun sonuçlandırılması için süreler belli değildir. AB ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de ruhsatlandırmanın aşamaları süre ile bağlanmalı, bir başvurunun Yönetmeliğin gereklerine tam uyulmuş olması halinde ne kadar zaman sonra ruhsatlanabileceği belli olmalıdır. Bir başka sorun ise diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye'nin ilaçta KDV oranı en yüksek ülkelerden biri olduğudur. Bu ülkelerde genelde ilaçta KDV oranı, standart KDV oranından düşüktür. İlaç zorunlu ve vazgeçilemez bir tüketim maddesi olduğu için, temel gıda mad-

delerine uygulandığı gibi genel KDV oranından daha düşük oranların uygulanması sosyal açıdan bir gerekliliktir. Ayrıca ilaç sektörünün özel konumu dikkate alınarak tanınacak KKDF muafiyeti ile bu finansman yükü ortadan kalkacaktır.

Endüstri, AB mevzuatını yakından takip ederek, Sağlık Bakanlığı ile işbirliği içinde mevzuat uyum çalışmaları yapmaktadır. Bir dizi düzenleme yapılmıştır. Ancak AB karşısında endüstrinin en büyük sorunu, yatırım ihtiyacını karşılayabilecek fon birikimine imkan tanıyacak istikrarlı bir fiyatlandırma düzenine kavuşamamış olmasıdır.

Tandoğan Tokgöz
İlaç End. İşv. Sendikası

Dolayısıyla bu makus talihinizi kabul ediyorsunuz, "peki tamam, ben o zaman bu alanda uzmanlaşırım" diyorsunuz. Burada şunu görmek lazım: Adam nihayetinde büyük ölçüde Avrupa pazarında rekabet ediyor; dolayısıyla burada ürettiği ürünü Avrupa pazarına satması lazım. Orada yoğun bir rekabet var; dolayısıyla da maliyeti aşağı çekmeniz lazım. Maliyetlerde, burada ürettiği ürün olsun, üretim aşaması olsun; sizin oradaki rekabet gücünüz, karşılaştırma için ucuz işgücünüz, dolayısıyla oraya daha fazla basmanız lazım. Onun için son zamanlarda bir sürü demeçler oldu, "Türkiye rekabet gücünü kaybediyor" diye. Bu, diğer sektörler için de aslında geçerli. Mesela tekstil sektöründe "tekstil sektörü göç hazırlığında" diye bir şey var, Doğu Avrupa ülkelerine gidiyor, üretimi kaydırıyor. Mesela Koç Bulgaristan'da televizyon üretecek, dolayısıyla oraya kaydı; çünkü rekabet gücünüz bu.

Buradaki kritik tartışma, daha yüksek katma değerli ürünlere geçebilir miydi? Devletin yönlendiriciliğini daha sonra tartışmamız lazım. Çünkü, dediğim gibi, sermayenin belli kesimleri bunu tercih etmiyor; çünkü onun için o daha kârlı. Yabancı firma daha karlı üretim yaptığı için geliyor. Renault'u burada ürettirdiğin zaman kar marjı, '96-97 itibarıyla yüzde 26,5'dur. Avrupa'da yaşanan yoğun rekabettten dolayı kâr marjı ise yüzde 5'tir. Buna karşın hâlâ vergi indirimi istiyorlar buradaki talep

canlansın diye. Düşük olan ürünlerde veya üretim aşamalarında uzmanlaşıyorsunuz. Birim işçilik maliyetinin iki ayağı var; bir tanesi emek üretkenliği, diğeri işçilik ücretleri. Sizin emek üretkenliğiniz büyük ölçüde teknolojiyle belirlenmiş vaziyette. Dolayısıyla birçok az gelişmiş ülkenin de, Türkiye'nin de karşılaştırılmalı üstünlüğü, ucuz ücretlerde. Ama aynı zamanda bir de rekabetçi üstünlük. Rekabetçi üstünlüğe baktığımız zaman, o da her firmaya göre değişir. Firmaların yabancı firmalarla yaptıkları işbirliğine göre, oraya siz belli bir teknolojiyle getiriyorsunuz, dolayısıyla emek üretkenliğiniz de artıyor. Yani, emek üretkenliğiyle ücretleri bir arada düşünmemiz lazım. Sadece ucuz işgücüne basmıyor tabii ki; yani aynı zamanda belli bir emek üretkenliği... Ama emek üretkenliğini belirleyen temel unsur teknoloji. Sizin oraya ne tür teknolojileri getirdiğiniz ise, büyük ölçüde dışarıdan belirleniyor. Bütün bunların içerisinde olabildiğince özerk, alabildiğince bağımsız bir teknoloji politikası, yine de bizim kendi teknolojimizle üretilebilecek, yani ülke içinde üretebilecek teknolojiyi üretmek mümkün mü; onu tartışmak lazım.

Fuat Ercan- Şu noktayı belirtmek gerekir diye düşünüyorum: Times'te Sabancı Holding üzerine bir yazı çıkmıştı; "Sabancı Holding, dünyadaki diğer 17 tane çok çokuluslu şirketin bütün haklarını Türkiye'ye taşırken; Türkiye'deki bütün pazar olanaklarını, üretim ola-

TEKSTİL TERBİYE: "Rekabete Hazırız"

Türkiye'nin 10 milyar doların üstündeki tekstil ve konfeksiyon ihracatı içerisinde 2 milyar dolara yaklaşan kısmı terbiye sanayiinin sağladığı katme değerdir. Bu rakamlara ihracatta sağlanan teşviklerden yeterince yararlanılmadan ulaşılması terbiye sanayiinin gücü için önemli bir gösterge olmalıdır.

2000'de yapılan bir değerlendirmede; terbiye işletmelerindeki makinelerin yaş dağılımına bakıldığında yüzde 52,93'ünün 1-5 yaş arasında, yüzde 27'sinin ise 5-10 yaş arasında olduğu belirlenmiştir. Bu demektir ki, terbiye sektörünün makine parkı son derece yeni ve

moderndir ve ihracat yaptığımız Avrupa ülkelerinden de gelişmiştir. İşgücünde de son yıllarda yapılan hızla gelişme sağlanmıştır. Bugün bazılarının yeterli alt yapısı olmasa da üniversitelerin 12 adet tekstil mühendisliği bölümü bulunmaktadır. Sektör olarak hiç kuşkusuz hazırız diyebiliriz.

Tekstil terbiye sektörü yıllardır kendi çaba ve çalışmaları ile ayakta kalmayı ve bugünlere ulaşmayı başarmıştır. Bununla birlikte, ana başlıklar altında beklentilerimizi şu şekilde özetleyebiliriz; Tekstil politikaları belirlenmelidir; Tekstilde koordinasyonsuzluğu gidere-

cek, bağımsız bir tekstil müsteşarlığı kurulmalıdır; Mevcut teşvik politikası ve uygulamaları değiştirilmelidir; Araştırma ve Geliştirme çalışmalarına kurumsal ve parasal destek sağlanmalıdır; Bütün sanayilerin sorunu olan enerji konusunda fiyatlarımız aşağıya çekilmelidir; Çevre kirlenmesi, kaçak işçi çalıştırılması gibi konularda önlemler sıkıştırılmalı, haksız rekabet önlenmelidir.

Murat Özbek
Türkiye Tekstil Terbiye
Sanayicileri Derneği
Genel Sekreteri

naklarını da bu çokuluslu şirketlere taşıyor." Bu vurguyu yaparken, iki tane önemli ayrıntıya girmek lazım. Birincisi, şimdiye kadar konuştuğumuz, hep üretim yönelimliydi. Aslında Carrefour'la girişilen ittifakta olduğu gibi ticari sermayenin artan uluslararasılaşması ile karşılaşıyoruz.

İkincisi de, ulusal innovation politikalarının son dönem artan ölçüde tartışmaya konu olması. Innovation her geçen daha bir maliyetli olduğu ölçüde acaba bu maliyetleri daha az donanımlı olan ekonomilerle paylaşma yönünde bir eğilim olabilir mi? Nasıl emek maliyetleri önemliyse, artık araştırma-geliştirme maliyetlerini de sosyalleştirecek mekanizmalar geliştiriliyor gibi geliyor bana.

Kurtar Tanyılmaz- Ama işte bu mümkün mü? Çünkü eğer bu mümkünse, o zaman ulusal teknoloji politikalarından söz edebiliriz.

Fuat Ercan- Orada bir şey önemli: Hangi alanlarda ulusal innovation'a okey diyecekler,

hangisinde demeyecekler?

Kurtar Tanyılmaz- Ama bunların hepsinin maliyeti var.

Fuat Ercan- Ama maliyetleri çok yüklenebilecek olanlar, artı değeri yine orada yaratılan katma değeri düşük olan alanlara aktarılabilir herhalde.

Kurtar Tanyılmaz- İşte bunu tartışmamız lazım; aktarılabilir mi? Yani devletin ar-ge harcamalarına yatırım yapması lazım, teşvikleri vermesi lazım. Bu teşvikleri devlet nereden verecek? Elindeki aldığı vergilerden. Siz, yatırım indirimleri yapıyorsunuz, firmaları desteklemek için teşvik yapıyorsunuz, ondan sonra vergileri azaltıyorsunuz.

Özlem Onaran- Bu arada faizleri ödemeye devam ediyorsun.

Kurtar Tanyılmaz- Faizleri ödemeye devam ediyorsun, ücretlere baskı altına alıyorsun, vergilerin büyük bir çoğunluğunu ücretlilerden alıyorsun. Oraya nasıl kaynak aktaracak? Bunu

NAKLİYE: "Mevzuat Uyumu Gerekliyor"

Uluslararası Karayolu Taşımacılığı 2.5 milyar dolarlık yatırımıyla sektörde yan sanayi ile birlikte 200 bin kişilik işgücü potansiyeline sahiptir. 52 ayrı ülkeye taşıma yapan Uluslararası Karayolu Taşımacıları Türk Ekonomisine 1999'da; 1.4 milyar dolar, 2000'de ise tahmini olarak 1.5 milyar dolar döviz girdisi sağlayarak yadsınamaz bir güce sahip olduğunu göstermektedir.

Avrupa Birliği ile tam üyelik sürecinde sektörümüz hiç şüphesiz olumlu yönde etkilenecektir. Sektörümüzü bu süreç zarfında gerek teknoloji gerek işgücü olarak yeterli buluyoruz. Şöyle ki; Taşımacılık filomuz 887 firma, 20.987 çekici, 24.319 römork, 3.483 kamyon ve 368 tankerden oluşmaktadır. Yaş ortalaması 6 olan ve 890.977 ton taşıma kapasitesine sahip filonun oluşturulması amacıyla 2.5 milyar dolar yatırım yapılmıştır. 20.987 adet çekicinin büyük bölümü Euro-1 ve Euro-2 normlarındadır. Bilindiği üzere Euro-1 ve Euro-

2 diye tanımlanan motor tipleri hem egzoz emisyon değerleri çok düşük hem diğer normal (konvansiyonel) motorlara göre çok daha sessizdir. Gümrük Birliğinin sektörümüze sağladığı en önemli katkı hiç şüphesiz Euro-1 ve Euro-2 diye adlandırılan ileri teknoloji motorların Gümrük Vergilerinin düşmesiyle alımların kolaylaşmasıdır. İşgücü olarak da; sektördeki yetişmiş personel sorununu gidermek amacıyla YÖK ve İstanbul Üniversitesi nezdinde yapılan girişimler sonucu hazırlık sınıfıyla birlikte 5 yıl olan Ulaştırma ve Lojistik Yüksek Okulu 1999'de eğitime başlamıştır.

Rekabet ölçüsünün geliştirilmesi için mevzuatta uyum sağlanması gerekir. Kişilerin serbest dolaşımı mutlak surette sağlanmalı, Geçiş Belgelerinin liberalize edilmesi ve vizelerin kalkması Türk Taşımacısının Avrupalı Taşımacılarla rekabetini mümkün kılabilir. Aksi takdirde, ülkelerarası giriş çıkışlarda yaptırılan gümrük işlemleri için

kaybedilen zaman Türk Taşımacısının en önemli handikabıdır. AB üyesi Taşımacılar üye ülkeler arasında gümrük işlemleri için neredeyse hiç zaman harcamamaktadır. Diğer taraftan düzenlenen evraklar ve yapılan işlemler için önemli ölçüde maddi giderler söz konusudur.

Ülkemizin ithalat hacminde görülen sürekli artış karayoluyla uluslararası eşya taşımacılığının gelişmesine AB üyesi ülke taşımacılarıyla rekabet şartlarının eşit olmaması nedeniyle pozitif katkısı yoktur. Ancak, ihracat artışı ithalata paralel gelişmesi durumunda taşımacılığımız bundan pozitif yönde etkilenecektir.

Ekonomimizin sağlıklı gelişimi ve buna paralel ihracatımızın artışı siyasi otoritenin ve politikalarının istikrarına bağlıdır.

Cumhur Atılğan
Uluslararası Nakliyeciler
Derneği Genel Müdürü

tartışalım diye söylüyorum, çünkü böyle bir argüman var. Yani ihracattan elde edilen kaynaklar, zamanında veya zamanla daha gelişkin teknolojilere, daha ileri teknolojilerin olduğu sektöre aktarılabilme argümanı var. Bence öyle bir argüman duruyor ortada; ama bu mümkün müydü? Çünkü nihayetinde devletin desteğini çizen sınır ne; kendi firmalarının rekabet gücü. Ama o rekabet gücü de, dış pazarlara açılma hedefinden dolayı büyük ölçüde uluslararası dinamiklerden besleniyorsa, uluslararası rekabet dinamikleri, sizi daha çok maliyetleri aşağı çekmeye çalışıyor. Maliyetlerde de siz büyük ölçüde ucuz işgücüne yükleniyorsanız, aynı zamanda devletten bir sürü teşvik alıyorsanız; acaba devletin hangi kaynağı olacak ki, ar-ge harcamalarına aktarabilsin?

Fuat Ercan- Aslında bu noktada belirleyici olan kapitalizmin mantığı ve işleyişidir. Mantık, üretim sürecinde üretimin belirli düzeyde artırılması; yani bir anlamda artı-değer yaratılmasıdır. Bütün problem bu. Küreselleşme, kapitalizmin dinamiklerini iyice açığa çıkardı, artık bir bütün olarak ulusal sermaye yerine, her bir holdingin, her bir grubun kendi çıkarları ve bu çıkarları örgütleme kapasitesi belirleyici oldu. Sınıfsal dinamiklerin değişen yapısı, ister istemez bu değişim içindeki devletin varoluş tarzı üzerinde de önemli değişikliklere yol açıyor. Bu anlamda devletin konumunu yeniden düşünmemiz gerekiyor. Yani acaba tekstil sektörünün bütünlüklü yapısı nerede duruyor? Tekstil sektöründeki farklı sermaye gruplarının uluslararası ve ulusal konumu nerede duruyor, çıkarları nerede duruyor?

Özlem Onaran- Devletin sınıflı karakteri önem kazanmaya başlıyor.

Fuat Ercan- Burada devletin rolü, ülke içindeki hegemonik konumdaki sınıfın stratejilerini uluslararası alanda uygun bir şekilde yaşama geçirmeye yöneliktir. Türkiye'ye bakıldığında da belirli kesim sermayenin çıkarlarını Avrupa Topluluğu'na karşı bu devletin koruduğuna inanıyorum.

Özlem Onaran- Ben başka bir noktaya değinmek istiyorum: Devletin sistematik bir sanayileşme politikası olması yeterli mi acaba? Diyelim ki biz yüksek mikro elektronik bazlı bir sektöre girebildik, Güney Kore'nin yapabildiğini yaptık; ama Güney Kore bir kriz yaşadı, asla unutmamız gereken şey bu. Güney Kore, model olabilir mi? Globalleşme ve yoğunlaşan rekabetle sürekli "benim komşum dilenci

olsun" politikasına mecbur ediliyor, ve dolayısıyla globalleşen bir dünyada, sen kendi rekabet gücünü arttırsan da senin yaptığını herkesin tekrarlayabilecek olduğunu gördüğümüzde ve ihracat yönelimli büyümekle ihracat bağımlı hale gelmek arasında ince bir kırılma, bir geçişken bir ilişki olduğunu görmüş oluyorsun. Güneydoğu Asya ülkeleri, ihracat bağımlı oldu. İhracatlarının çok ileri teknoloji ihtiva ediyor olması onları kurtarmadı, onları daha az kırılma yapmadı; Almanya'da, ABD'de büyümeye başladığında, onların ihracat edebilme kapasiteleri düştüğü anda, onların bilgisayar teknolojisiyle ihracat yapıyor olmaları, hayatlarını değiştirmede. Dolayısıyla ihracatın ekonomide çok ağırlık kazandığı bir ülkede, eğer uluslararası bazda -sadece ulusal bazda değil- bir koordinasyon yoksa, ülkeler, "komşum dilenci olsun" politikasına ve rekabeti devalüasyonlara mahkûm kılacaklar. Bunlar aslında nasıl ki dünyayı İkinci Dünya Savaşı'na taşıdıysa ve Keynesyen politikalar aslında sadece ulusal bazda değil, uluslararası çapta koordinasyon olsun diye... Çünkü insanlar o zaman şundan çok korkmuştu; bir sınıf mücadelesi de yükseliyor, herkes yoksullaşıyor, sadece faşizm ve saire değil... "Düzen kurulsun, uluslararası koordinasyona ihtiyacımız var" diye Bretton Woods Anlaşması yapıldı. Dolayısıyla şimdi tabii finansal serbestliğe de geliyoruz. Uluslararası bazda dış ticaret serbest; makro ekonomi derslerinde öğretiriz, dış ticaret serbest, finans serbest. Her ikisinin serbest olduğu bir ortamda, artık ne ülkeler kendi sanayileşme politikalarını yeterince başarıyla uygulayabilirler, ne de tek başına bir ülke herkesi elimine edip öne çıkabilir. Herkes birbirleriyle rekabet içinde ve herkes aynı derecede kırılma; gelişmiş de, gelişmekte olanı da. Dolayısıyla sermaye de kendi içinde kırılma ve aslında yatırımların artıyor olması bir şey göstermiyor; yatırımların niteliği de değişiyor ve uluslararası çapta hem büyüme hızı yavaşlıyor, hem yatırım oranları yavaşlıyor. Sadece o rekabetçi, yırtıcı, yıkıcı, birbirini ezici rekabet için yatırım yapılan yeni bir dönemden geçiliyor ve bu bütün ülkeler için geçerli. Yani herkesi aynı sepete koymak doğru da değil, ama böyle. Yani kapitalizm "kendi yıkımının inşası" içinde bir yandan; ama diğer yandan bu her an kendini yeniden üretebilme olanağını da açığa çıkarabilir. Fakat biz kendi adımıza, gelişmekte olan ülkeler adına ve Türkiye adına, iktisat politika-

sı, dış ticaret politikası oluştururken, "Gümrük Birliği'nin bizim için anlamı neydi, Avrupa Birliği'ne girelim mi ve saire" diye konuşurken, buradan çok büyük nemalanmak mümkün değil. Devlet tekstile değil, yüksek teknolojiye, AR-GE'ye yatırım yaparsa, bu sorun çözülebilir değil; bundan çok daha öte sorunlar var.

Kurtar Tanyılmaz- Devlet daha iyi yönetilse, teknoloji politikaları, sanayi politikalarıyla devlet ülkenin rekabet gücünü arttırmada daha iyi olsa bile mi?

Özlem Onaran- Tıkanacağı bir nokta var ve Güney Kore krizi yine olurdu. Bir başka şey daha söylemek istiyorum: Ekonomiyi çeken kâr mı; yani kâr payı arttığında ekonomi daha mı çok büyüyor, daha mı çok yatırım yapıyor, daha mı çok istihdam yaratıyor? Türkiye'de bunun üçüne de "hayır" diyebiliyoruz, dolayısıyla ekonomi kâr çekişli değil. Ücret çekişli olur mu; bu da uzun süre sürdürülebilir bir şey değil, bir dönem olabilir. Türkiye'de şu anda iç talep önemli. Türkiye'de iç talebin boğazını sıkıp kârı arttırarak biz üç şeyi de başaramadık; daha çok yatırım, daha çok istihdam, daha çok büyüme. Türkiye'de üçü de ithal ikameci döneme göre daha kötü. Tabii ücretleri arttırarak bu sorun çözülür de diyemiyoruz. Eninde sonunda sınıflar arası çatışmanın olduğu bir düzenden söz ediyoruz. Öte yandan bir şeyden daha söz etmek lazım tabii; "ücret çekişli olsa daha iyi büyürüz, daha iyi istihdam yaratır mıyız" sorusunun cevabı da mutlak olarak "evet" olamıyor ama kârlarla bu işi yapamıyoruz. Dolayısıyla "kârları arttırmak bir modeldir ve mutlaka başarılı" demek yanlış, bunu yapamıyorsunuz.

Kurtar Tanyılmaz- Dış pazarlarda rekabet yapmak da bir modeldir...

Özlem Onaran- Türkiye'de sadece iç pazar ikame edilebildi, daha fazlası yaratılmadı. Dolayısıyla daha fazla istihdam da, yatırım da yaratılmadı. Fakat, dışa açık bir dünyada herkes birbiriyle rekabet ederken, ücret rekabeti önemsiz değil. Dolayısıyla ekonomiler giderek daha fazla ücret çekişli olmaktan ücretlerin bir talep unsuru olarak öne çıktığı bir ortamdan uzaklaşıyor. Çünkü ücretler iç talebi arttırırken, öte yandan dış talebi düşürebiliyor. Fakat ülkelerin hepsini bir araya koyduğumuzda görüyoruz ki, aslında ülkelerin toplamı yine de ücret çekişli. Yani ülkeler tek başına ücreti bir talep unsuru olarak avantajları haline dönüştüremiyor. Çünkü rekabet etmek zorundalar.

Ama birbirimizle rekabet ettikçe daha çok yoksullaşıyoruz ve aslında dünya ekonomisine baksak, dünya ekonomisi ücret çekişli. Çünkü bakıyoruz, '70'lerden '90'lara ücretler dünya çapında düştü ve '70'lerden '90'lara istihdam artışı bütün dünyada düştü, yatırım oranı düştü, büyüme oranı düştü.

Sektör sektör konuştuğuk. Bunların hepsini topladığımızda görüyoruz ki, gelişmiş kapitalizmden az gelişmişine hepimiz birbirimizin boğazını sıkıp felakete sürükleniyoruz; yani global felaket. Fakat buradan çıkan sonuç, milliyetçi ve kapalı ekonomiler değil; global çapta entegre, dayanışmacı ve planlı bir ekonomi.

Ekonomi, kâr motivasyonu ile büyüyebilir mi? Yoksa kâr sadece bir anarşi ekonomisi mi yaratıyor? Plandan söz etmeye başladığınızda, plan ulusal olabilir mi? Cevabı hayır, ulusal da olamıyor aslında. Ulusal başlamak lazım; ama giderek bütün hayallerinizi de uluslararası yapmak zorundayız. Ancak, ulusal politikalar da olabilir ve olmalı. Yani uluslararası bir şey olamıyorsa, ulusal olarak hiçbir şey yapamayacağız demek değil bu. Ama Avrupa Birliği'ne girmenin cevabı, dolayısıyla buradan "hayır" olamıyor, "girmeyelim" olamıyor. Yani girmeyip ne yapacağız? Benim cevabım; Avrupa Birliği Solu'yla bir şeyler yapalım oluyor.

Serhat Aligil- Girmek ya da girmemekten ziyade, hem Gümrük Birliği içinde, hem onun dışındaki sistem içinde, Türkiye, mevcut sektörleriyle nereye gidecek ya da nereye gitmeli ki, bu pastadan biraz daha pay alsın gibi bir şey çıkıyor aslında ortaya.

Özlem Onaran- Üç tane talep unsuru var; dış talep, iç talep, ki ücrettir bu. Üçüncüsü de yatırımdır. O da sermayenin talebidir. Sermayenin tüketim talebi sıfır olduğu basit bir model düşünün. Yatırım da bir talep unsuru; dolayısıyla bir büyüme ve istihdam kaynağı o. Yani ille sermayeye yatırım yaptık mı istihdamımız azalmaz; tersine onun çoğaltan etkisi daha fazla olabilir.

Kurtar Tanyılmaz- İyi ama, yatırımların rasyonalizasyonu...

Özlem Onaran- Çok talep merkezli ve Keynesyen bir nüfusta illa rasyonalizasyon olmak zorunda değil. Sürekli düşük yol istihdam politikası, denilen şeyden bakıyorsun. Öyle olmak zorunda değilsin; sermayeyi kendin üretiyorsan, onun iç bağları var, sektörel bağları var.

Ayrıca, sermaye, uluslararası; bunu geri çe-

virme olasılığı bana zor görünüyor. Sermayenin uluslararası olduğu bir ortamda, bütün tartışmalar, sendika siyaseti de, emek siyaseti de uluslararası olmak zorunda. Sermayenin politikası da, sanayileşmenin politikası da, devletlerin -sınıflar üstü bir devlet kavramından çok haz etmiyorum ama- politikası da uluslararası olmak zorunda. Ulusal olarak kendi içimize kapanmayı tabii her zaman düşünebiliriz; ama ben uluslararası bir dayanışmadan doğabilecek çoğaltan etkisinin her açıdan daha güçlü olacağını düşünüyorum, bunu tercih etmemiz gerektiğini düşünüyorum.

Kurtar Tanyılmaz- Tamam sistem "ulusal emekleri" birbirine kırdırıyor. Dolayısıyla burada politik olarak emeğin uluslararası dayanışması hedeflenmeli; ama bunun aynı zamanda sınırları olduğunu da görmek lazım. Burada yeri var mı bilmiyorum; Marks'ın lafı bana anlamlı geliyor; "Sermayenin önündeki engel, kendisidir." Sermayenin kendi iç mücadeleleri orada işin içerisine giriyor. Bu noktada sadece ve sadece emeğin uluslararası dayanışmasıyla bir yere çıkmamız mümkün değil. Öte yandan, küreselleşme tartışmasına geldiğimizde de; yani küreselleşme tartışmasında bence temel şey şu: Her ulusal sermaye, başka ulusal sermayelerle dünya pazarlarında, uluslararası pazarlarda pay kapma mücadelesi veriyor. Bana bunun başka bir alternatifi yok gibi geliyor. Ya içinize kapanacaksınız ki, o da olmuyor. O zaman daha önce de konuştuğumuz gibi rekabet gücünüzü daha fazla arttırarak -bunun için devlete gönderme yapılmaktadır- dünya pazarlarından daha fazla pay kapmak zorundasınız.

Özlem Onaran- Ama onun da bir sınırı yok.

Kurtar Tanyılmaz- Toplumsal maliyetleri var, Güney Kore örneğini de verdin...

Özlem Onaran- Ben, sonunda yine tıkanacağını söyledim.

Fuat Ercan- Burada tıkanmanın iki farklı biçimi üzerinde durmamız gerekiyor. Güneydoğu Asya Krizi ile Meksika krizi bu iki farklı konumu işarete edecek nitelikte. 1970'li yılların başında erken kapitalistleşen ülkeler için kriz belirleyici olduğu ölçüde, değer kaybı tehlikesi yaşayan sermaye için iki olanak vardı, ilki sermayenin faiz getirisi için uluslararası borç ilişkilerinin gelişmesi, ikinci ise sermayenin direkt olarak üretken yatırımlara aktarılması. Bu iki değerlenme koşulu, aynı zamanda dünya ölçeğinde yeni işbölümünün nasıl gerçekleş-

ceğinin ipuçlarını veriyordu, ya uluslararası sermayeyle daha çok finansal açıdan bütünleşme, ya da üretken sermaye donanımı dolayında bütünleşme. Latin Amerika ülkeleri özellikle Meksika'daki kriz bu işbölümüne finansal dinamiklerle daha çok katılırken, G.Kore ve Malezya ise üretken yatırımlar dolayında bu sürece ekleniyordu. Ama her iki tarzda olmanın krizden kaçınmaya yetmediğini görmüş olduk. Fakat eklemleme tarzına bağlı olarak krizin açığa çıkışı ve etkileri de farklı oluyor. Türkiye için özellikle 1989 sonrası dönemde finansal açıdan dünya piyasalarıyla bütünleşmenin belirleyici olduğunu söyleyebiliriz. Avrupa Topluluğu'na ilişkin göz önüne alınması gereken önemli bir özellik bu. Özellikle 1990'lı yıllarda kamu borçlanma gereğinin artması, aynı zamanda bankası olan özel sermayeyi dünya finansal piyasalarla daha bir yoğun ilişkiye girmelerine neden oldu. Bilineceği üzere kamu borçlarının % 80'ini aşan kısmı bankalar dolayında gerçekleşiyor. Banka uluslararası parasermayenin aracılığını üstlenerek oldukça önemli karlar elde etmeye başladı. Bu eğilim ise faiz ile kar arasındaki hiyerarşik ilişkinin tersine dönmesine neden oldu. Özellikle ekonominin artan ölçüde artı-değer yaratma mekanizmasından daha çok verili olan, yada daha önce üretilen varlıkların paylaşılması yönünde biçimlenmesi, yoğun sabit sermaye gereken ve doğal olarak getirisi uzun erimli olan yatırımlardan uzaklaşmaya yol açtı. Sabit sermaye ile dolaşım halindeki sermaye arasındaki hiyerarşi de bu anlamda ters yüz oldu. Tüm bu değişiklikler yatırım ikliminin daha riskli bir hale gelmesine yol açtığı ölçüde, aktörler daha kısa erimli sonuçları olan davranışlara yöneldi. Böyle olunca analizlerde de kısa erimli olgulara takılıp kalma belirleyici oldu.

Kurtar Tanyılmaz- Uzun erimli nasıl bakabilir?

Fuat Ercan- Sosyal bilimci neden sonuç ilişkilerini açığa çıkarmayı amaçladığı ölçüde, analizinde uzun erimli bir çerçeve oluşturmak zorunda.

Diğer yandan ekonomik aktörler açısından uzun erimli bakma ve geleceği görebilme direkt olarak sermaye donanımına bağlı. Örnek olarak Sabancı grubu.....

Özlem Onaran- Ama onlar da kendini kısa erimli bakmak zorunda hissedebilir, kırılgan bir ekonomik yapıda beklentiler onun için de geçerli.

Fuat Ercan- Kalecki erken dönem çalışmalarının birinde sermaye donanımına sahip olan firmaların daha fazla borçlanabileceğini vurgular, aslında sermaye donanımı kapitalistler arası rekabette önemli bir üstünlüğe yol açar, üstünlüğü sağlayan mekanizmada aynı zamanda bu kesim için gelecek hakkında daha fazla bilgi donanımını sağlamaya da olanak sağlar.

Kurtar Tanyılmaz- Büyük sermaye, bankalara niye ihtiyaç duydu? Bakın örneğin Daiwoo'da şu var: Kapasiteler sürekli arttırılıyor, tamamıyla ihracata bağımlı. Gerek Japonya, gerek Güney Kore için. Pazarlar ise o kadar büyümüyor. Kapasiteyi sürekli arttırdığı zaman, bankalardan borçlanma giderek artıyor. Tabii ki daha kârlı olsun, yabancı firmalar, Alman firmalar da tabii ki oralara yatırım yapıyorlar. Dolayısıyla orada sermayenin bir aşırı birikimi var. Dolayısıyla rekabetin dinamiklerinden kastettiğim bu. Şunu biliyorum: Daiwoo gibi firmalar, kendi arabaları elde kalınca, işçilerine zorla arabaları aldirtmaya kalkıyor. Sürekli kapasite artıyor. Kapasiteyi arttırıyor, çünkü daha fazla pay kapmak istiyor. Daha fazla şey yapınca, orada bir rekabet var, dolayısıyla bankalardan daha fazla borç alıyor.

Özlem Onaran- Birbirini dışlamayan, kapitalizmin çok boyutlu dinamiklerinin birer parçası. Ama buradan kalkıp Avrupa Birliği'ne dönük toparlayalım.

Fuat Ercan- Yani çıkan şu: belki ortak bir sonuca varabiliriz. Aslında iki tane çelişkili konumdan bahsettik. Yapı dönüşümü yok dedik; ama geleneksel sektörlerde sürdürülebilir ihracat kapasitesinin daha çok gelirler politikasına bağlı olarak sürdürüldüğü ama bunun sınırlarına ulaşıldığını söyledik. Ama, diğer taraftan da üretim organizasyonu anlamında yine gelirler politikasını daha hızlandıracak bir emek piyasasının yeniden yapılanması isteniyor. Bildiğiniz gibi Avrupa Birliği'nin son dönem bütün kararları neoliberalizmin temel yönelimine uygun. Mesela, bütçe açıklarının kapatılması emek piyasasının esnekleştirilmesi gibi. Yunanistan, Portekiz'de bakıyorsunuz sendikalaşma düzeyi azalıyor, enformelleşme artıyor. Zaten yukarıda işaret ettiğimiz gibi Türkiye'de genel eğilimde bu yönde yani emek-yoğun ve küçük işletmelerin belirleyici olduğu bir yapı. Diğer yandan ise az sayıda holding biçimde örgütlenen ve gücünü sürekli arttıran bir sermaye grubu var. Bu iki farklı donanımın

yanı başında bir AT. Oysa A.T'da kendi içinde bir bütün olarak Avrupa sermayesinin çıkarları ile tek tek ülke ve dahası bireysel sermayelerin çıkarlarının çeliştiği bir realite var. Bu AT projesinin kendi içinde homojen olmadığını gösterdiği gibi, bu çelişkili yapı projenin de bitmiş tamamlanmamış bir proje olduğunu işaret ediyor. Yani proje kendi içinde çelişkili ve çatışmalarla tanımlanan bir dizi dinamiğe sahip. Bu noktada, Türkiye'deki ölçek açısından sermayenin yapısını, devletin bu süredeki etkinliği göz önüne alındığında, zaten nerede yer alacağı açığa çıkıyor.

Serhat Aligil- Türkiye AB sürecinde emek piyasasını belli bir standarda oturtmak zorunda. Örneğin tekstilciler kendi içlerinde, AB'ye uyum çerçevesinde bir sosyal şart yayınlamak zorunda kaldılar. Çocuk işçi çalıştırılmasını engellemek istiyorlar Çünkü AB gelip, direkt denetleyecek.

Özlem Onaran- Evet, ama bu, ücretleri çok arttırmayabilir. İş güvencesini de iletmiyor. Örneğin, Avrupa'nın Amerikan emek piyasasını örnek aldığı bir dünyada, saatlik çalışma öne çıkıyor. Öğretmeninden en kalifiye işgücüne kadar. Dolayısıyla bizde onlara benzemeye başlıyoruz. Bizim katı gibi görünen mevzuatımız, ama çok esnek bir ücret yapımız var. Katı gibi de görünen mevzuata çok çok katılmıyorum tabii...

Fuat Ercan- Sedat toplantıya gecikerek katıldın ve gecikmenin nedeni de tekstil sektöründe son dönemde yaşanan yoğunluk. Sen sürecin daha çok içinde yer alıyorsun, bu sektördeki emek kullanım tarzını biliyorsun, sektörlerin büyüklüğünü biliyorsun; Türkiye'de -bir de hiç ona değinmedik- hangi bölgelerde yoğunlaşmış? Mesela tekstil için ne söyleyebilirsin?

Sedat Kaya- Yatırımlarda çok ciddi bir artış var. Genelde ithalat-ihracat üzerinde konuştuğumuz anda, tekstildeki şu 10-11 milyar dolarlık ihracat büyüklüğünü göz önünde bulundurmamız gerekiyor. Bu, Türkiye toplam ihracatının yüzde 40 seviyesinde bir rakam. Hele Gümrük Birliği sürecinde çok fazla yatırım var.

Özlem Onaran- Ancak, hâlâ eski yatırım oranlarına ulaşmış olmuyor. Yani birikim oranı açısından düşük oluyor; yatırımın meblağ olarak artması önemli değil, birikim oranına ne oluyor, o açıdan hâlâ düşük.

Sedat Kaya- Onu ayrı tutuyorum ama miktar olarak muazzam bir yatırım var. Bu neden-

le de, Türkiye'de tekstil üreticileri, ihracatçıları, kendiyle rekabet eder duruma düştüler. Acaba bizde bu yatırımlar niye yaptırıldı? Ve daha ilginç, bizle birlikte, bize benzer ülkelerde muazzam yatırım fazlası var; Pasifik'te var, Hindistan'da var.

Özlem Onaran- Ama kapitalizmin mantığı bu, yani rekabet gücünü arttırmak için yatırım yapmak zorundadır. Aşırı birikim, zaten kaçınılmaz. Ya tekeli bir rekabet ortamı, anlaşılabilir bir ortam oluşturacaksınız ki, o sürdürülebilir bir şey değil ya da birbirine rağmen daha çok yatırım yapacaksınız. Çünkü, bu bir hayatta kalma stratejisi. Rekabetin yıkıcı olduğu, büyümenin, altın çağı dediğimiz büyümenin yüksek olduğu, dünya talebinin üretimi karşılayabilecek seviyede olduğu dönemler dışında, kapitalizm hep bu yıkıcı rekabetten dolayı mutsuz olmuştur. General Motors da mutsuz, ama yine mecbur?

Fuat Ercan- Özlem çok güzel bir konuyu işaret etti; bu kadar çok yatırım yapanlar aşırı yatırımın problemleriyle karşılaştığında kapısını kilitleyip gitmeyecekse, bir şeyler yapmak zorunda. Örneğin tekstil sektöründe büyük ölçekli yatırımlara gidip, talep dalgalanmalarında atıl kalınması yerine, riski azaltmak için gitmişse daha küçük birimlere dağıtmak bunun için bir yol olabilir mi?

Sedat Kaya- Tekstilde bunu, üretimin yapısı gereği fazla yapamıyorsunuz. Mesela iplikte yapamıyorsunuz, iplikte bu yapılmıyor. Tekstilde büyüme biraz avantaj...

Kurtar Tanyılmaz- Bir taşeronlaşma var ama... Ayrıca fason üretimde var.

Sedat Kaya- Taşeronlaşma içte var. Fason üretim şöyle: Aynı otomotivde dediğin gibi..

Kurtar Tanyılmaz- Bu kadar yatırım yapıyorsa bu noktada maliyetleri sabit sermaye maliyetleri ve finansman maliyetleri olarak ikiye ayırmak lazım. Dolayısıyla bu ikisi birden de artıyor. Yeni teknolojiye yatırım yapıyorsunuz; dolayısıyla amortisman ayırmanız lazım, hani bunun belli bir sabit sermaye maliyeti var. Sermaye yetersizliğinden dolayı kredi alıyorsunuz, bankalara bağımlısınız, bankalardan kredi alıyorsunuz. Zaten bu enflasyon faiz oranlarıyla finansman maliyeti de fazla...

Özlem Onaran- Ama bunu da finans karşısında sanayi sermayesi diye koymayalım, yine büyük-küçük sermaye diye koyalım; çünkü büyüğün kendi öz sermayesi var, küçüğünün yok. Büyük için finans, bir kâr kaynağı; küçük içinse

maliyet kaynağı oluyor. Yani büyüğün bilançosunda net finansal kâr var, küçüğünde net finansal zarar var.

Fuat Ercan- Firma ölçeği ve işletme sermayesi düşünüldüğünde burada ısrarla dile getirmemiz gereken bir noktaya karşlaşıyoruz, bu aslında Türkiye gerçeğini de işaret ediyor. 1-49 işçi çalıştıran işletmeleri küçük ölçekli işletme olarak tanımlayacak olursak, bu ölçekteki firmaların toplam işletmeler içinde %98.4'lük bir orana sahip olduğunu, diğer yandan katma değer içinde sadece %14.1'lik bir paya sahip olduğunu görüyoruz. Bu işletmelerin toplam kredi içinden aldıkları pay ise sadece % 3-4 dolayında. Yani finansal olanaklar bu kesim için oldukça yetersiz bir düzeyde

Özlem Onaran- Klasik Keynesyen finans kısıtıdır. İç kaynak önemlidir, kâr iç kaynak göstergesi ve kısırdöngü...

Fuat Ercan- Türkiye açısından baktığımızda, Türkiye'de sermaye sermayenin kurdu oyunu oynanıyor. Büyük sermaye şunu çok iyi biliyor: Küreselleşmenin de etkisiyle, en önemli hareket alanı ya da hareketini kısıtlayan olgu, elindeki toplam para sermaye miktarıdır. Sahip olunan para-sermaye aynı zamanda firmanın manevra kabiliyetini artırıyor. Manevra kabiliyeti olması için de, toplam para sermaye içinde bir miktarını kontrol edebilmesi gerekiyor. Küçük ölçekli firmalar da şunu çok iyi biliyor: Kredi olanaklarına Türkiye'de ulaşmadığı ölçüde, işletme sermayesinin kendi olanakları ile oluşturmak zorunda. Küçük ölçekli firmaların büyük bir kısmı zaten ya ailelerinden gelen parayı ya tekstilde kendi yağlarından kavru olarak biriktirdikleri para... banka kredisini kullanma diye bir şey yok. Sektörel dinamikleri anlamak için bu çok önemli. Diğer yandan artı-değer yaratma süreci içinde son yıllarda kayıt-dışı aktivitelerdeki artışın temel nedenlerinden biri de bu işletme sermayesinin yetersiz olması belirleyici oluyor herhalde,

Özlem Onaran- Özel imalatın yarısı kayıt dışı, bu doğru. Toplam özel imalatın. Bir kısmında o yüzde 70'i kayıtlı, tekstilde yüzde 30'u kayıtlı, ortalama yüzde 50 özel imalat kayıt dışı.

Fuat Ercan- DISK, TÜRK-İŞ, devletin çeşitli birimlerindeki uzmanlar, "Türkiye'de enformel yapılanmanın önüne geçelim." Vurgusunu sıkça dile getiriyorlar ama kayıt dışı ekonominin varlığının temel nedenin, bizzat son döneme ilişkin yapısal değişkenler olduğu görül-

müyor. Bu bir istek, olumlu bir istek gibi görünüyor. Ama Türkiye'de, sektörler baktığımızda, uluslararası rekabetin zorunluluğu sonucu maliyetleri aşağı çekmek, sosyal giydirilmiş ücretlerden uzaklaşmak için taşeronlaşma var. Gümrük Birliği içinde rekabet ve dolayısıyla maliyetler önemli ise, süreç ne yönde gelişecek? Şunu merak ediyorum; birleşme hızı arttıkça, enformelleşme de zorunlu olarak artmaya mı?

Sedat Kaya- Türkiye'de iş çok ayyuka çıkmış. Bir ekonomi bu kadar enformelleşmeyi kaldırır mı? Türkiye'de dibe vurmuş. Şunu soruyorum: Tekstil sektöründe aynı üretim alanında, aynı sektörde 1'e 10 ücret farkı doğdu. Bir ülke bunu nasıl kaldırır?

Özlem Onaran- 10 olan da yüksek olduğundan değil, 1 olan çok düşük olduğu için. Çünkü hep işçiye işçiye düşman yapar bu enformel tartışmaları...

Kurtar Tanyılmaz- Bunun adını Gümrük Birliği koyarsın, Avrupa Topluluğu koyarsın; ama şöyle bir tercih var diye düşünüyorum: Biz, dış pazarlarda rekabet gücümüzü arttırmak istiyoruz. Sonuçlarına bakmak gerekiyor; sonuçlarının bir ayağının arasında da istihdam. İstihdam da marjinalleşme eğilimi artıyor mu, azalıyor mu?

Fuat Ercan- Zaten yatırımlarla kârlılık arasındaki bağlantı koptuğu için; yani kârlılık var ama, büyük ölçekli sermaye yatırımlarında aynı oranda bir artış gözlemlenmiyor.

Özlem Onaran- Eskiye göre daha çok kârlılık var, daha az yatırımınız var. Mesela Birleşik Metal'de verimlilik artmış, kârlılık artmış, ücretler verimliliğe göre daha az, ama çalışan sayısı azalmış. Zaten emek yoğun da büyümüyöruz. Yani görece olarak emek yoğun sektörlerimiz, başka ülkelere, gelişmiş kapitalist ülkelere göre daha çok ihracatçı oluyor; fakat o sektörlerin dahi geçmişe göre istihdam yaratma kapasitesi düşmüş. Yani geçmişe göre emek yoğunluğu azalıyor.

Kurtar Tanyılmaz- Teorik olarak şu saptamayı yapmamız lazım; bu çok önemli: Sektörle teknoloji arasında ayırım yapmamız gerekiyor. Türkiye, ucuz işgücünden dolayı, özellikle rekabet gücünden kaynaklanan karşılaştırmalı üstünlüğünden kaynaklanan bir şekilde daha çok emek yoğun sektörlerde rekabet gücü kazanmak için uğraşılıyor, ama orada sermaye yoğun teknolojilere geçiyor. Dolayısıyla ücretleri birbirine kırdırıyor, ücretlere baskı yapıyor.

Tabii bunu istihdam üzerinde eğilim olarak söylüyoruz. Mesela otomotivde istihdama bakarsanız; istihdamın tamamen düştüğünü söyleyemeyiz, elektronikte çok bariz bir şekilde düşüyor.

Özlem Onaran- Geçmişe göre ve kendi büyüme oranını kıyasladığımızda, aynı miktar katma değer artışı artık daha az istihdam artışı yaratıyor.

Kurtar Tanyılmaz- Bunu saptamamız lazım. Türkiye, daha emek yoğun sektörlerde uzmanlaşıyor, orada ucuz işgücüyle rekabet etmeye çalışıyor; ama oralarda da uluslararası işbölümü yapan eklemelenmesi sürecinde de özellikle ve rekabetin yoğunlaşması sonucunda daha sermaye yoğun teknolojiler kullanılıyor. Tam da bu istihdamı baltalıyor, bu saptamayı yapmamız gerekiyor.

Fuat Ercan- İstihdamı baltalamasından çok, istihdamın kullanma tarzını değiştiriyor. İki temel eğilim birlikte sürüyor. Bir tarafta artı değer yaratma süreci yani üretim sürecinde değişikliklere gidiliyor. Büyük ölçekli işletmelerin büyük bir kısmı emeğin üretkenliğini arttırıcı, teknolojik yenilikler yada organizasyonel değişikliklere gidiyor, yani çalışan işçi sayısı azalıyor. Bu bizim bildiğimiz emeğin görece ya da nispi sömürü oranını arttıran bir gelişme. İkincisi; aslında emeğin mutlak sömürsünü arttıracak yeni uygulamalara yöneliyor, bu ise istihdamın enformelleştirilmesi, kadın ve çocuk emeğin kullanılması, küçük aile işletmelerinin sayısının artması biçiminde açığa çıkıyor. Bu aslında küresel kapitalizmin zorlaması sonucu açığa çıkan sevimsiz bir süreç yada, sermaye açısından bir rasyonelleşme...

Özlem Onaran- Gelirler politikasının bir ayağı da emek piyasasının yeniden örgütlenmesidir. 1980'lerde Türkiye dışı açılırken, gelir politikası, bu açılmanın en önemli ve tek politikasıydı. Gelirler politikası da tabii darbe dönemi dışında aslında Türkiye'de serbest piyasa sonuna kadar çalıştı ve serbest pazarlık var, kimse kimseye yasayla ücret belirtemiyor. Ama emek piyasasını yeniden bir kerelik bir darbe yaptılar. Türkiye'deki emek piyasası herhalde en esnek piyasalardan bir tanesi. Avrupa Birliği'yle konuşurken bu çok önemli. "Türkiye, Avrupa Birliği için bir model olacak belki, Avrupa Birliği Türkiye için olmayacak." Bunları konuşabilmek lazım. Bizim girdiğimiz Avrupa Birliği, Maastricht'in bir kez darbe yapmış olduğu bir Avrupa Birliği. 1970'lerin Avrupa'sı-

na, Avrupa ülkelerine girmiyoruz.

Fuat Ercan- Niye Türkiye bir örnek olsun ki anlamadım.

Özlem Onaran- Şöyle diyebiliriz: Bir, bütçesini kısmak zorunda olan bir Avrupa, kamu çalışmalarını kısmak zorunda olan bir Avrupa; sosyal devlet kazanımlarından, eğitim ve sağlık alanında günbegün ödün vermekte olan bir Avrupa ve bu dönemde işsizliğin artmış olmasını tamamen emek piyasası hukukuyla açıklamaya çalışan bir Avrupa. Yani neoliberal iktisadın Avrupa'da niye işsizlik yüksek sorusuna verdiği yanıt; "İşsizlik sigortası var, emeklilik fonları şöyle böyle, dolayısıyla eve giden ücretle işverene maliyete olan ücret arasındaki açığı çok yüksek, vergi farkı, onları düzeltmemiz lazım, sendikalar çok güçlü." Tamamen bunlarla açıklamaya çalışan bir Avrupa'nın Birliği'ne giriyoruz. Halbuki başka iktisatçılar da diyor ki, "Talep düştü ve talebin düştüğü bir Avrupa'da istihdam artışı düştü ve dolayısıyla yatırımlar düştü." Yatırımların düşüşünü de mesela finansallaşmayla açıklayan, oraya bilmem mesela üç tane referans var, bir ortamda ki Avrupa'ya giriyoruz biz ve bunu örtbas eden bir başka açıklama da "bütün suç işçilerin örgütlerindedir, sendikalarındadır" diyor. Yani biz bakıyoruz ki Avrupa'ya, ne sendikaların gücü artmış, 1970'ten 90'a, ne işsizlik sigortasında bir ilerleme var. Tam tersine düşüyor, işsizlik artıyor; ama önemli değil, bütün ideolojik rüzgar, işçi aleyhine açıklamalardan yöne esiyor. Kendi emek piyasalarını esnekleştirmek istiyorlar. Dolayısıyla hiç sanmayalım ki buradan bir işçi haklarında ilerlemeler olacak. Tersine, Türkiye model ve OECD'nin raporunda, "Türkiye normal emek esnekleşmesi yönündeki önerilerin muhatabı değildir, Türkiye'nin sorunu bu değildir. Türkiye'nin sorunu, çalışanların yoksulluğudur, katı işgücü piyasası ve işsizler sorunu değildir" diyor.

Sedat Kaya- Katılmıyorum sana, şöyle bir şey var: Bizim mevzuata baktığınız anda, toplu sözleşme uygulanan işyerlerine baktığınızda, çok katı bir İş Yasası var. Bunu ben de kabul ediyorum; ama Türkiye'de esneklik oradaki gibi değil.

Özlem Onaran- Peki katı olsun, yine de ücretler o kadar esnek ki, ben de mesela katılığa nereden bakacağım? Önemli olan, ücretler; yani işgücü talebi veya ekonominin genel büyümesindeki bir artma veya azalmaya karşı ücretler esnek mi? Evet çok esnek; 1994 krizi...

Ücretler reel olarak yüzde 30 azalıyor, istihdam yüzde 3 azalarak yırtyor bütün özel imalatı. Çünkü ücretsiz izin almaya bile razı işçiniz. Esneklik budur; yani normal dediğimiz, enformel, en büyük işyerinin en örgütlü işçisi de esnek, dolayısıyla mevzuata hiç bakmayalım.

Fuat Ercan- Evet oldukça zorlu ve çok boyutlu ve iç içe geçmiş bir dizi problemi ele alıp tartışmaya açmak istedik. Aslında ele aldığımız olgunun bu çok boyutlu doğası sorunu bütünlüklü bir çerçeveden analiz etmemizi engellediğini düşünüyorum. Ama AB'nin yanında ya da karşısında olmak, ya da bu konularını farklı söylemler dolayında açığa çıkarmak yukarıda kısmen değindiğimiz nesnel yapılarla sıkı bağlantısı olduğunu düşünüyorum. Örnek olarak büyük sermaye içinde daha fazla uluslararası sermaye ile bütünleşen kesimle, ülke içi pazarı kendisi için temel hareket alanı olarak gören sermaye AT için farklı reaksiyonlar gösterecektir. Yine bütünleşme süreci ile uluslararası piyasada rekabet etmek zorunda kalan ama bu rekabet için gerekli donanımı gösteremeyen firmalar için AT'na karşı çıkış 'ulusal bir söylem' biçiminde gerçekleşebilir. Ya da özünde islami yönelimli olan, ama uluslararası pazardan pay almak isteyen bir kesim için ise bu pazar isteği AT'nun sağlayacağı demokratik ortamı işaret etmek şeklinde gerçekleşebilir. Fakat sosyal kesim ve sınıfları ya da sınıf içi konumların her zaman için, çıkarlarına uygun söylemler geliştirdiğini söylemek pek fazla gerçekçi görünmüyor. Özellikle Türkiye için emeği temsil eden sendikaların, AT sorununa emeğin bütünleşme sürecinde elde edeceği kazanım ve kayıplar açısından bakacağına, demokrasi ve barış gibi oldukça genelleşmiş değişkenler dolayında bakmaları, çıkar ile söylemin her zaman için birbiriyle uyumlu olmadığını gösteriyor. Ama buraya kadar yaptığımız söyleşide açığa çıkan bir gerçeklik var ki, o da ülkenin dünya ekonomisi yada GB için temel olacak nesnel koşulu, yukarıda ortak bir şekilde dile getirdiğimiz emek yoğun geleneksel sektörlerin ve daha çok uluslararası alt-sözleşme ilişkilerinin belirleyiciliğinde gerçekleşmesidir. Verili sermaye donanımını uzun erimde artı-değer yaratacak etkinlikler yerine, daha kısa erimli getirilere aktarması süreci belirleyen önemli değişkenlerden biri olmuştur. Yapısal özellik kazanan bu eğilim ise ekonomik yapının kırılğan ve hassas bir özellik kazanmasına yol açmıştır.

AB'ye Tam Üyelik Sürecinde Ekonomik Mevzuat Uyum ve Ekonomiye Etkileri

Türkiye, 12 Eylül 1963 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ortaklık kuran Ankara Anlaşması'nı imzalamıştır. Bu anlaşma Avrupa Birliği'nin kurucu antlaşması olan Roma Antlaşması'nın temel esaslarına dayandırılmıştır. Ankara Anlaşması, Kurucu Antlaşma'nın da altın kuralları olan malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı ilkesinin GB marifetiyle gerçekleştirilmesi ve Üçüncü Ülkelere karşı Ortak Gümrük Tarifesi uygulaması düzenlemeleleriyle önce ekonomik ve ardından da siyasi bütünleşmenin sağlanması hedeflenmiştir.

Türkiye ve dönemin Avrupa Ekonomik Topluluğu bugünün Avrupa Birliği söz konusu bütünleşme sürecini, aralarında bir takvim doğrultusunda gerçekleştirmeyi kararlaştırmış ve bu niyetlerini imza ve karar altına almışlardır. 1960'lı yıllarda kurucu Altılar ve Türkiye arasındaki kalkınmışlık farkı göz önüne alınarak Türkiye'nin üç serbestiye dayalı dolaşım ilkesini tedrici olarak gerçekleştirmesi düşünülmüştür. Zira Türkiye'nin böyle bir yükü tek başına kaldırması o gün için mümkün değildir. Ayrıca söz konusu serbest dolaşımın ekonomik yükünün Türkiye üzerinden kaldırılması için de dönemin Avrupa Ekonomik Topluluğu, Türk ekonomisine mali yardımlarda bulunmayı taahhüt etmiştir.

Ankara Anlaşması'nın ilk dönemi olan Hazırlık Döneminde Türkiye hiç bir yükümlülük üstlenmeden sadece AET'nin tek yanlı tavizleriyle ekonomisini Altılar ekonomisine yaklaştırmaya çalışmıştır. Hazırlık Dönemi'nin 1970 yılında tamamlanmasına Ortaklık Konseyi karar vermiş ve 1972 yılında Dokuzlar olan Avrupa Topluluğu ile Geçiş Dönemine girmiştir. Geçiş Dönemi şartları ve takvimini düzenleyen Katma Protokol hukuki belgesi imza altına alınmıştır.

1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol, taraflar arasında serbest dolaşımın gümrük birliği marifetiyle tamamlanmasını emretmektedir. Buna göre daha 1971 yılında Avrupa Birliği, Türk menşeli sanayi ürünlerinden her türlü gümrük vergisi, eş etkili vergiler ve miktar kısıtlamalarını kaldırmıştır. Türkiye ise benzer uygulamayı 12 ve 22 yıllık listeler biçiminde düzenlenen mal gruplarına göre yürürlüğe tedricen koymayı taahhüt etmiştir. 22 yıllık süre 1 Ocak 1995 tarihinde son bulmuştur.

Ancak 70'li yıllardaki ekonomik sorunlar neticesinde söz konusu gümrük indirimleri gerçekleştirilememiştir. Böylelikle Avrupa Topluluğu'na karşı taahhütler yerine getirilememiştir. Ancak 80'li yılların sonlarından itibaren gecikmeler hızla telafi edilmiş, nihayet 90'lı yılların başında siyasi irade hasıl olmuş ve 1995 yılında gümrük birliğinin gerçekleşmesi kesin olarak Türk tarafınca beyan ve teyit edilmiştir. Nitekim 1/95 Sayılı ve 6 Mart 1995 tarihinde imzalanan Ortaklık Konseyi Kararı 1973 yılında başlayan gümrük birliğinin tamamlanma sürecinde Gümrük Birliği'nin Son Dönemi'ne ilişkin tümüyle bağlayıcı ve doğrudan uygulanabilir niteliğine sahip hukuki bir belgedir.

Türkiye-AB Ortaklık Hukuku gereği Gümrük Birliği bu aşamada sadece sanayi mallarını ve işlenmiş tarım ürününün sanayi katma değer paylarını kapsamaktadır. Ancak yakın bir gelecekte hizmet ve tarım sektörlerine de icmal edilecektir.

Türkiye'nin AB'ne tam üyelik sürecinde ekonomik mevzuat uyumu iki boyutta irdelenebilir: Birinci boyutta yer alan tarifeler temelinde uyum söz konusu olmaktadır. Buna göre; Avrupa Birliği menşeli tüm sanayi ürünlerine gümrük ve eş etkili (TKF) tüm vergilerin kaldırılması, Avrupa Birliği menşeli tüm sanayi ürünlerine miktar kısıtlamalarının kaldırılması ve Birliğin Ortak Gümrük Tarifesi'nin (OGT) Üçüncü Ülke menşeli mallara uygulanması olmazsa olmaz koşulların başında gelmektedir.

İkinci boyutta mevzuat temelinde uyum söz konusudur. Mevzuat bazındaki uyumu ise iki başlıkta incelemek mümkündür. Buna göre; birinci başlıkta Rekabet Politikası'na ve ikinci başlıkta da Ortak Ticaret Politikası'na uyumun gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Birliğin Rekabet Politikası'na uyum kapsamında öncelikle Avrupa Birliği'nin rekabet kurallarına uygun bir yasa kabul edilecektir. Ayrıca fikri ve sınai mülkiyet haklarıyla ilgili düzenlemeler Birlik mevzuatına uygun biçime getirilecektir. Her türlü yatırım ve ihracat teşviki Avrupa Birliği normlarında verilebilecek ve Rekabet Kurulu'nun denetiminde olacaktır. Kamu ihalelerinde Birlik mevzuatı uygulanacaktır. Tüketiciyi koruma mevzuatı Avrupa Birliği mevzuatına uygun düzenlenecektir. Çevre koruma mevzuatı Birlik normlarında uygulanacaktır. Nihayet bu hukuksal altyapı

Arif Esin*

Ankara Anlaşması'nın ilk dönemi olan Hazırlık Döneminde Türkiye hiç bir yükümlülük üstlenmeden sadece AET'nin tek yanlı tavizleriyle ekonomisini Altılar ekonomisine yaklaştırmaya çalışmıştır.

* Prof. Dr.

nin uzantısı olan teknik mevzuat uyumu gerçekleştirilecektir. Öte yandan AB ülkeleri vergi mevzuatlarına yakınlaşma sağlanacaktır ve iç vergi uygulamalarında milli ayrıcalıklar kaldırılacaktır.

Avrupa Birliği'nin Ortak Ticaret Politikası'na uyum kapsamında ise Avrupa Birliği'nin Gümrük Kodu Türkiye'de de yasalarla uygulanacaktır. Türkiye hiçbir şekilde Üçüncü Ülkeler ile ticaret anlaşmaları imzalamayacak ve Birliğin imzaladığı anlaşmaların benzerlerini ilgili üçüncü ülkeler ile imzalayacaktır. Bu da doğal olarak TARIC aynen uygulanmasını beraberinde getirmektedir. Nihayet Birliğin Ortak Ticaret Politikası dahilinde Üçüncü ülkelere karşı uyguladığı tarife dışı koruma engellerini Türkiye de uygulayacaktır. Ayrıca yukarıda sözü edilen hususlar üzerinde ortaya çıkabilecek ihtilaflarda Avrupa Topluluğu Adalet Divanı'nın içtihatları ve kararları özellikle de rekabet hukuku alanında geçerli kılınacaktır.

Öte yandan yukarıda sözü edilen hususlara uyum kapsamında tarife bazındaki uyum Gümrük Birliği'nin hukuki zorunluluğudur ve olmazsa olmaz kuralıdır. Ancak mevzuat uyumu gerçekleştirilemediği takdirde Birlik pazarı ve Türk pazarı arasında trafik sapmalarının ortaya çıkacağı kuşkusuzdur. İşte bu nedenlerden ötürü sağlıklı bir gümrük birliğinin yürütülebilmesi için mevzuat uyumunun da tarife bazındaki uyum ile aynı anda uygulamaya alınması düşünülmüştür.

1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı yukarıda sunulan ana esasları hükme bağlayan ve Gümrük Birliği'nin son dönemini düzenleyen bir belgedir. Bu belgede yer alan hususlar da tamamlandığında Gümrük Birliği tamamlanacak ve yeni bir Ortaklık Konseyi Kararı ile Ankara Anlaşması'nın Son Dönemi başlayacaktır. Son Dönem ise Avrupa Birliği ile Türkiye arasında ekonomi-politikaların uyumlaştırılması marifetiyle Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliğini hedefleyen bir dönem niteliğini taşıyacaktır. Son dönemin başlama tarihi üzerine bir öngöründe bulunulmak istenirse, 1/95 Kararı'nın içerisinde yer alan bazı bağlayıcı tarihlere göz atmak gerekmektedir. Ancak bağlayıcı tarihlerin en ileri yıllara uzananları söz konusu öngörüye yardımcı olabilecektir. Bu durumda da Karar'ın 8/1, 15, 16/1 ve 32/3-c sayılı maddeleri Karar'ın yürürlüğe giriş tarihi olan 1 Ocak 1996 yılından itibaren 5 yıl tavanında Avrupa Birliği mevzuatına ve kararlarına uyumu öngörmektedir. Bu durumda da 2001'de Son Dönem geçileceğini düşünmek gerekmektedir. Nitekim mevcut durum da bunu göstermektedir. Ayrıca Komisyon'un 2000 yılına ilişkin olağan raporu bu hususlara dikkat çekmiş ve artık bu makalenin konusu olmayan

siyasi kriterlere uyumdan söz etmektedir.

Gümrük Birliği sistemi içerisinde böylesine kapsamlı bir uyumun ortaya çıkmasında bazı tarihsel nedenler vardır. Türkiye 1963 yılında ortaklık anlaşması yaptığı Avrupa Ekonomik Topluluğu, tarih tüneline çeşitli evreler geçirmiştir. Öncelikle 1967 yılında AET, AKÇT ve EURATOM Antlaşmaları birleştirilmiş, 1992 yılında Tek Pazar kurulmuş ve nihayet Topluluğu siyasi birliğe götüren Maastricht-Birlik Antlaşması (1994) imza altına alınmıştır. Bunun hemen ardından 2 Ekim 1997 tarihinde Amsterdam Antlaşması imzalanmıştır. Siyasi birlik için gerekli bir dizi ekonomik ve mali politikadaki ortak paydalara 2000'li yıllara kadar ulaşılması planlanmıştır. Böylelikle bir yanda Türkiye, Avrupa Topluluğu'na uyumunu başaramaz ve geciktirirken öte yanda Avrupa Topluluğu hedef büyümüştür. Uyumlardaki gecikmeler Türkiye'nin olası tam üyeliğini de geciktirirken; yeni ve daha kapsamlı ortak politikalara uyumunu kendi mali imkanları ile başarmak durumu ile karşı karşıya kalmasına neden olmuştur.

1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın en belirgin özelliği gümrük birliği alanını tanımlaması ve Türkiye-Avrupa Birliği Devletleri'nin topraklarını Ortak Gümrük Birliği Alanı olarak kabul etmesidir. Bu alan içerisinde yukarıda anılan tüm uyumlar belirli ve bağlayıcı bir takvim doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Söz konusu uyumların gerçekleştirilememesi durumunda Türk mallarının serbest dolaşımı Avrupa Birliği tarafından askıya alınması söz konusu olabilecekti. Ancak Türkiye uzun yıllar sonra üzerine düşen tüm yükümlülükleri yasal düzenlemeler ile yerine getirmiştir. Öte yandan AB yasal düzenlemelerin etkin uygulanmasını istemekte ve bu hususu dikkatle gözlemektedir.

İşte bu husus tüm Türk ekonomisini ipotek altına almakta ve sektör bağlamında düşünmeyi, plan yapmayı önlemekte ve sektörleri doğrudan ilgilendirmeyen konularda dahi etki altında kalınmasını beraberinde getirmektedir. Ayrıca meselelerin sektörel bazların dışına taşındığı bu ortamda işletmelerin doğrudan etkilendiği görülmektedir. Gümrük Birliği'nin ve malların serbest dolaşımı ilkesinin GTİP bazında kurulduğu düşünüldüğünde; sektörel yaklaşımların son bulduğu, münferit olarak işletmelerin gerekli uyumları yapmaları ve önceden yasalar ile belirlenmiş alanlarda serbest rekabete girmeleri söz konusu olmaktadır.

Ankara Anlaşması, Katma Protokol ve bunların uzantısı 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı içerisinde yer alan hususlardaki son duruma bakıldığında öncelikle tarife bazındaki uyum 1 Ocak

Uyumlardaki gecikmeler Türkiye'nin olası tam üyeliğini de geciktirirken; yeni ve daha kapsamlı ortak politikalara uyumunu kendi mali imkanları ile başarmak durumu ile karşı karşıya kalmasına neden olmuştur.

1996 tarihi itibarıyla tamamlanmıştır. Bunun açık anlamı Birlik menşeiil sanayi ürünlerine gümrük vergileri ve eş etkili vergiler kaldırılmıştır. Buna paralel olarak Birliğin Ortak Gümrük Tarifesi üçüncü ülkelere uygulamaya başlanmıştır.

Ancak Gümrük Birliği sürecinde esas olan mevzuatların yakınlaştırılmasıdır. İşte bu anlamda da öncelikle, 4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun yasalaşmıştır. Gümrük Birliği kurumlarının en önemlisi olan Rekabet Kurumu, AB-Türkiye gümrük birliği alanında etkin uygulamaları ile Birliğin rekabet kurallarına tam uyumu sağlamıştır. Tek eksik kamu karakterli tekellerin henüz dağıtılmamış olması ve teşviklerin Rekabet Kurulu'nun denetimine verilmemiş olmasıdır. Bu yönde yasal düzenlemeye ihtiyaç vardır. Ancak 2001 yılı içerisinde TEKEl'in ortadan kaldırılması beklenmektedir. Rekabet Kanunu'nun yasalaşması ile birlikte 4077 Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun yürürlüğe girmiş ve şaşırtıcı bir biçimde etkin uygulama alanı bulmuştur.

Gümrük Birliği kapsamında yer alan ancak Türkiye'nin DTÖ yükümlülükleri içerisinde de bulunan fikri mülkiyet haklarına ilişkin düzenlemeler KHK'ler ile yürürlüğe girmiştir. Bunlar: 551 Sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK, 554 Sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında KHK, 555 Sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında KHK, 556 Sayılı Markaların Korunması Hakkında KHK'dir. Ayrıca 544 Sayılı Türk Patent Enstitüsü Kuruluş ve Görevleri Hakkında KHK ile Türk Patent Enstitüsü etkin çalışmalara başlamıştır. 2872 Çevre Kanunu, KHK ile takviye edilerek ve 443 Sayılı KHK ile kurulan Çevre Bakanlığı'nın mükemmel uygulamaları ile Batı anlamında çalışmalara hız kazandırılmıştır. Teknik mevzuat uyumu çalışmaları hızla devam etmektedir. Bu bağlamda Ortaklık Konseyi Kararı'nın en önemli hususlarından olan Türk Akreditasyon Kurumu 4457 Sayılı Kanun ile Helsinki Zirvesi öncesi kurulmuştur.

Avrupa Birliği ülkeleri vergi mevzuatlarına yaklaşma sağlanması ve iç vergi uygulamalarında milli ayrıcalıkların kaldırılması hususu zaten Türkiye'nin Gümrük Birliği öncesinde de Birliğe uyumlu olduğu bir alandı. O bakımdan bu konuda yaklaşma kapsamında ufak düzenlemeler dışında yapılması gereken pek fazla bir çalışma bulunmamaktadır.

Kamu ihaleleri ile ilgili düzenlemelerde henüz somut bir ilerleme kaydedilmemiştir. Ancak Ortaklık Konseyi Kararı bu hususun müzakereler ile gerçekleştirilmesini öngörmektedir. Öte yandan 2000 yılı sonlarında oluşturulan komiteler

Komisyon ile uyumlu bir biçimde gerekli yasal düzenlemeyi hazırlamaktadır.

Gümrük Birliği mevzuat yakınlaştırılması kapsamında Türkiye'nin en ciddi sorunu teşvik kuralının Avrupa Birliği'ne uyumlu olmamasıdır. Hatta bu yılın başında Avrupa Parlamentosu'nda bu konu gündeme gelmiştir. Ancak Türkiye Avrupa Birliği'nde beklediği yardımı göremediği sürece Birliğin teşvik sistemine uyması anlamsız bir konudur. Öte yandan Helsinki Zirvesi sonucu ilişkilerdeki umulan normalleşme süreci neticesinde Türkiye'nin bu uyumu da gerçekleştireceğinden kuşku yoktur. Aslında teşviklerin teşvik uygulamadan alınarak Rekabet Kurulu'na bağlanması gerekmektedir. Bu konuda ise yukarıda belirtildiği gibi yasal bir düzenlemeye ihtiyaç vardır.

Böylelikle Avrupa Birliği'nin Rekabet Politikası'na uyum büyük ölçüde tamamlanmıştır. Zaten Birlik sürekli yenilenen mevzuatları ile gelişme göstermektedir. Türkiye de bu gelişmeler karşısında makul süreler içerisinde kendi mevzuatını Birlik mevzuatına yakınlaştırmaktadır.

Türkiye, Avrupa Birliği'nin Ortak Ticaret Politikası'na uyum kapsamında Birliğin tercihli ticaret anlaşmalarına uyumu, üçüncü ülkeler ile müzakerelere ederek sağlamaya çalışmaktadır. EFTA, İsrail, Romanya, Macaristan, Litvanya, Estonya, Çek Cumhuriyeti, Letonya, Slovakya, Slovenya, Bulgaristan, Polonya, Makedonya ile gerekli anlaşmalar akdedilmiş ve yürürlüğe girmiştir. Müzakere aşamasında olanlar ise Fas, Tunus, Mısır, Filistin ve Faroe Adaları; ayrıca hazırlık aşamasında bulunanlar ise Malta ve Ürdün'dür. Avrupa Birliği'nin gümrük koduna uyum uzunca bir süre yapılamamış, ancak Helsinki Zirvesi öncesinde tam uyum sağlanmış ve 4458 Sayılı Gümrük Kanunu yasalaşmıştır. Yürürlüğe giriş tarihi 4 Şubat 2000'dir.

Öte yandan Avrupa Birliği'nin Ortak Ticaret Politikası dahilinde Üçüncü ülkelere karşı uyguladığı tarife dışı koruma engelleri Türkiye tarafından Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girişi ile uygulanmaya başlamıştır. Özellikle Uzak Doğu ülke menşeiil ürünlere gözetim, kota vb. mekanizmalar ile Avrupa Birliği Türkiye Gümrük Birliği alanı haksız rekabete karşı koruma altına alınmıştır.

Sonuç olarak zaman zaman erozyona uğrayan AB Türkiye ilişkilerinde tek somut ilerleme Gümrük Birliği olarak tam üyelik öncesine damgasını vurmuştur. Bundan sonraki aşamalar siyasi kriterlere uyum ile ilgilidir. Ayrıca sürekli gelişen AB mevzuatına uyum devam edecektir. Birlik ekonomik hukukunu sürekli yenilemekte ve günün koşullarına uydurmaktadır. Bu gelişmelerde Türk ekonomik hukukuna tedricen aktarılacaktır.

**Zaman zaman
erozyona
uğrayan
AB Türkiye
ilişkilerinde tek
somut ilerleme
Gümrük Birliği
olarak tam
üyelik öncesine
damgasını
vurmuştur.
Bundan sonraki
aşamalar siyasi
kriterlere uyum
ile ilgilidir.**

Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin İktisadi Etkileri

Türkiye'nin 1996 yılında Avrupa Birliği (AB) ile endüstriyel ürünlerde gümrük birliğini gerçekleştirmesi bu iktisadi bütünleşmenin hangi etkilere yol açtığı sorusunu gündeme getirmektedir. Bu çalışmanın amacı Türkiye'de gümrük birliği sonrası dönemde (1996-1999) rekabet gücü, dış ticaret dengesi, endüstri içi ticaret ve kamu gelirleri bakımından ortaya çıkan değişimleri gözlemlemek ve bu çerçevede gümrük birliğinin kısa bir değerlendirmesini yapmaktır.

I. REKABET GÜCÜ

Gümrük Birliği'nin en önemli etkilerinden birisi ürün ticaretindeki serbestleşmenin üye ülkelerin uluslararası rekabet gücünde değişikliğe yol açmasıdır. Türkiye AB ile Gümrük Birliği'ni gerçekleştirmesi sonucunda endüstriyel ürünlerde yoğun bir rekabet süreci içinde yer almaya başlamıştır. Öte yandan 10-11 Aralık 1999'da gerçekleştirilen Helsinki zirvesinde AB'nin yaptığı üye olma önerisi Türkiye tarafından kabul edilmiştir. Ancak, AB ülkeleri 1993 yılında gerçekleştirdikleri Kopenhag zirvesinde birliğe katılması düşünülen ülkeler için bazı kriterler belirlemişlerdir. Bu kriterlerden birisi "birlik içindeki rekabet baskısına ve piyasa güçlerine karşı koyma kapasitesi"dir.¹ Buna göre AB'ye üye olmak isteyen ülkelerin ekonominin temel alanlarında en azından minimum düzeyde bir rekabet gücüne sahip olmaları gerekmektedir.

Yukarıda belirtilen açıklamalar ışığında Türkiye'nin AB ülkelerine göre karşılaştırmalı üstünlük yapısı ve bunun zaman içindeki değişiminin araştırılması önemli olmaktadır. Böylece, Türkiye'nin söz konusu kriterlere ne ölçüde uyum sağladığı ortaya konabilir. Ulaşılan sonuçlar geleceğe yönelik olarak alınması gereken önlemlerle ilgili ipuçlarının ortaya çıkmasını sağlayabilir.

Bu çalışmada ülke düzeyinde rekabet edebilirlik (competitiveness) temel alınarak Türkiye'nin AB ülkelerine göre durumu değerlendirilmektedir. Ancak ülke düzeyinde rekabet edebilirliğin ne anlama geldiği ve nasıl ölçüleceği konusunda yeterince bir açıklık ve görüş birliği yoktur. Bir ülke açısından rekabet edebilirlik ileri teknoloji ve yüksek verimlilik yolu

ile uluslararası ticarete sağlanan başarının yüksek gelir ve ücret düzeyi ile birlikte ortaya çıkmasıdır.² Buna göre rekabet edebilirlik bir ülke ürünlerinin uluslararası piyasalarda sıranması sırasında bireylerin reel gelir düzeyini koruması ya da artırılmasıdır.

Rekabet edebilirliğin ölçümü için değişik yaklaşımlar bulunmaktadır. Bununla birlikte Bela Balassa tarafından gerçekleştirilen Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (Revealed Comparative Advantage) yaklaşımı³ görece rekabet edebilirliğin ölçümünde sıklıkla kullanılmakta ve ihracat payları ölçütü (ihracat performansı) olarak bilinmektedir. Bu yaklaşımda ticaret sonrası verilere dayalı olarak ölçüm yapılmakta ve uluslararası ticaretin ürün bileşiminin ülkeler arasındaki görece maliyetler kadar fiyat dışı faktörleri de yansıttığı varsayılmaktadır.⁴ Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler yaklaşımı aşağıdaki gibi gösterebilir:

$$RCA_{ij} = (X_{ij} / X_{it}) : (X_{wj} / X_{wt})$$

RCA_{ij} : i ülkesinin j malındaki karşılaştırmalı üstünlük düzeyi

X_{ij} : i ülkesinin j malı ihracatı

X_{it} : i ülkesinin toplam ihracatı

X_{wj} : Dünya ülkelerinin j malı ihracatı

X_{wt} : Dünya ülkelerinin toplam ihracatı

Yukarıda belirtilen yaklaşıma göre belirli bir endüstri için hesaplanan açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük değerinin RCA_{ij}>1 olması söz konusu endüstride karşılaştırmalı üstünlük olduğunu, RCA_{ij}<1 olması ise karşılaştırmalı dezavantaj durumunu gösterir. Balassa yaklaşımında karşılaştırmalı üstünlükler hesaplanırken on bir sanayileşmiş ülke ve yalnızca endüstriyel ürünler göz önüne alınmıştır. Bu yaklaşım çerçevesinde, yapılacak araştırmanın amacına yönelik olarak bir ülkenin belirli bir ülkeye göre, belirli bir ülkeler grubuna göre ya da bir bütün olarak Dünya ülkelerine göre karşılaştırmalı üstünlükleri ürün grupları bakımından hesaplanabilir. Bu hesaplamalar yalnızca endüstriyel ürün grupları ile sınırlı olabileceği gibi tüm ürün gruplarını da kapsayabilir. Türkiye'nin AB ülkelere göre karşılaştırmalı üstünlük ve dezavantajları belirlenirken yukarıda belirtilen

Osman
Küçükahmetoğlu*

- 1 European Commission, *Agenda 2000*, Luxemburg, 1997, s.43
- 2 D. Dollar, E.N. Wolff, *Competitiveness Conference and International Specialization*, MIT Pressi London, 1933, s.3
- 3 Bela Balassa, "Trade Liberalisation and 'revealed' Comparative Advantage", *The Manchester School of Economic and Social Studies*, Vol.33, May 1965, s.99-117
- 4 Bela Balassa, "Revealed Comparative Advantage Revisited: An Analysis of Relative Export Shares of the Industrial Countries 1953-71" *The Manchester School of Economic and Social Studies*, Vol.45, No:4, December 1977, s.327

* Prof. Dr.
Marmara Üniv.,
İİBF

yaklaşım temel alınmış ve Standart Uluslararası Ticaret Sınıflandırması (SITC) Rev.2 kapsamındaki üç basamaklı 149 endüstriyel, 81 ilkel olmak üzere toplam 230 ürün grubunda 1984, 1990 ve 1996 yılları için hesaplamalar yapılmıştır. Böylece çalışmanın amacına uygun olarak hem karşılaştırmalı üstünlüklerin zaman içindeki gelişimi hem de Gümrük Birliği durumundaki rekabet edebilirliğin Gümrük Birliği öncesine göre ne yönde değiştiği ortaya konulmuştur.

Türkiye AT Ortaklık Konseyi Kararı

Türkiye ile Avrupa Topluluğu (AT) arasında 6 Mart 1995'te gerçekleştirilen toplantı ile oluşturulan ortaklık konseyi kararı 13 Aralık 1995'te Avrupa Parlamentosu'nda onaylanarak 1996 yılı başında uygulamaya girmiştir. Ortaklık Konseyi kararında⁵ yer alan maddelerin bir bölümü Türkiye'nin AB ve AB dışı ülkelere göre rekabet gücünü doğrudan etkileyecek niteliktedir. Söz konusu maddeler aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- Topluluk ile Türkiye arasında ithalat ve ihracattan alınan gümrük vergileri ile eş etkili vergiler bu kararların yürürlüğe giriş tarihinde tamamen uygulamadan kaldırılacaktır. (Madde 4)

- Akit taraflar arasında ithalat ve ihracatta uygulanan miktar kısıtlamaları ve eş etkili tedbirler yürürlükten kaldırılacaktır. (Madde 5-6)

- Akit taraflar arasında ticareti gizli olarak kısıtlamak amacı ile görünmez engeller kullanılmayacaktır. (Madde 7)

- Türkiye, bu kararın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak beş yıl içinde ticarete teknik engellerin kaldırılması konusundaki topluluk araçlarını kendi iç yasal düzenlemelerini dahil edecektir. (Madde 8/1)

- Bu kararın yürürlüğe giriş tarihinden itibaren Türkiye, Topluluk üyesi olmayan ülkelere, Topluluğun ticaret politikasına büyük ölçüde benzeyen hükümleri ve tedbirleri uygulamaya koyacaktır. (Madde 12)

- Bu kararın yürürlüğe giriş tarihinde, Türkiye, Topluluk üyesi olmayan ülkeler bakımından Ortak Gümrük Tarifesine uyum sağlayacaktır. (Madde 13/1)

- Türkiye, Ortaklık Konseyi'nce kararlaştırılacak ürünler için (petrol ürünleri, çantalar, ayakkabılar, porselen eşya, seramik eşya, mi-

nibüs, binek otomobilleri) üçüncü ülkelere uyguladığı ve Ortak Gümrük Tarifesi hadlelerinden daha yüksek gümrük tarifelerini 1 Ocak 2001 tarihine kadar muhafaza edebilir. (Madde 15), (2/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararının Eki)

- Türkiye, bu kararın yürürlüğe girmesinden itibaren beş yıl içinde ticaret politikasını aşamalı olarak Topluluğun Ticaret politikasına uyumlu hale getirecek biçimde Topluluğun tercihli gümrük rejimine uyum sağlayacaktır. Bu uyum, hem otonom rejimi hem de üçüncü ülkelerle tercihli anlaşmaları kapsayacaktır. (Madde 16)

- Taraflar, Uruguay Round çok taraflı ticaret müzakerelerinde akdedilen Fikri Mülkiyet Haklarının Ticaretle ilgili Yönleri Hakkındaki anlaşmadan (TRIPS) doğan yükümlülüklere atfettikleri önemi teyit ederler. Bu çerçevede, Türkiye bu kararın yürürlüğe girmesinden itibaren üç yıl içinde (fikri mülkiyet haklarının korunması ilgili olan) TRIPS Anlaşmasını uygulayacağını taahhüt eder. (Ek No: 8 Madde 1/1)

- Toplulukla Türkiye arasındaki ticareti etkiledikleri ölçüde Gümrük Birliği'nin düzenli işleyişi ile uyumlu olmayan; amaçları ve etkileri rekabetin engellenmesi, kısıtlanması veya bozulması olan tüm kuruluşlararası anlaşmalar, kuruluşların örgütlerince alınan kararlar ve ortak uygulamalar yasaklanmıştır. (Madde 30/1)

- Türkiye AT Ortaklık Konseyi Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesinden itibaren iki yıl içinde Gümrük Birliği'nin rekabet kurallarını bir karar benimseyecektir. (Madde 35)

- Ortaklık Konseyi, taraflardan herhangi birinin talebi üzerine, tarafların birbirleri arasındaki ticari ilişkilerinde koruma tedbirleri dışında kalan tüm ticari korunma araçlarını gözden geçirecektir. (Madde 42)

- Taraflar, Katma Protokolün 60. maddesinde (Türk ekonomisinin bir faaliyet sektörü veya dış mali istikrarını tehlikeye düşürecek ciddi bozukluklar ortaya çıkar veya Türkiye'nin bir bölgesinin ekonomik durumunun bozulması şeklinde güçlükler belirirse Türkiye gerekli koruma tedbirlerini alabilir) belirlenen koruma tedbirleri mekanizmaları ile usullerinin geçerliliğini koruyacağını teyit eder. (Madde 61)

- Gümrük Birliği'nin getireceği yeni reka-

5 İKV, Türkiye-AT 36.Ortaklık Konseyi Toplantısı, İstanbul, 1995, 3-82

bet ortamına sanayi sektörünün uyumunu sağlaması, Avrupa Birliği ile altyapı bağlantısını iyileştirmesi ve ekonomisi ile topluluk ekonomisi arasındaki farkın azaltılabilmesini teminen mali mali işbirliğine ilişkin ayrıntılı düzenlemelere karar verilecektir. (mali işbirliği ile ilgili topluluk deklârasyonu)

- Türkiye, politikasını, tarım ürünlerinin serbest dolaşımını sağlamak için gerekli olan ortak tarım politikası tedbirlerini benimseyecek biçimde uyumlaştıracaktır. (Madde 23)

Gümrük Birliği Öncesi ve Sonrası Koruma Düzeyi

Gümrük Birliği sürecinde geçiş döneminin koşullarını belirlemek amacı ile Türkiye ile AT arasında imzalanan katma protokol 1973 yılında yürürlüğe girmiştir. Katma Protokol gereğince AT ülkeleri Türkiye'den ithal ettikleri ürünlere gümrük vergisi uygulamasını kaldırmışlardır. Katma protokolde Türkiye'nin AT ülkelerine karşı, rekabet gücünün yeterli olduğu ürünlerde 12 yılda, rekabet gücünün görece yetersiz olduğu ürünlerde ise 22 yılda gümrük vergilerinin kademeli olarak kaldırılması, ayrıca ortak gümrük tarifesine uyum sağlaması kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede 1995 yılına kadar çeşitli tarihlerde gümrük vergisi indirimleri yapılmıştır. 1995 yılı sonunda yapılan düzenlemelerde 12 ve 22 yıllık listelerdeki ürünlerde tarife uyumu yüzde 100 düzeyine ulaşmıştır. Böylece 1984 yılında yüzde 85.4 düzeyinde olan endüstriyel ürünlerdeki nominal koruma oranı⁶ zaman içinde giderek azalmış ve gümrük birliğinin gerçekleştirilmesi ile birlikte AB ülkelerinden yapılan endüstriyel ürün ithalatı için gümrük vergisi uygulaması sona erdirilmiştir. AB, birlik dışı ülkelere karşı 1998 yılı itibarıyla sınai ürünlerde ortalama olarak yüzde 4.8 oranında tarife uygulamaktadır.⁷ Türkiye, Ortaklık Konseyi kararı gereğince AB'nin ortak gümrük tarifesine uyum sağlaması gerekmeye birlikte belirli ürünlerde 1 Ocak 2001 tarihine kadar ortak gümrük tarifesinden daha yüksek bir tarife uygulanmıştır. Türkiye'de 1984'te yüzde 52.4 düzeyinde olan endüstriyel ürünlerdeki ortalama tarife oranı ortak gümrük tarifesine uyum çerçevesinde 1997 yılında yüzde 6 düzeyine indirilmiştir.⁸ Yapılan indirimler 1998-2001 yılları arasında sürdürülerek ortak gümrük tarifesine tam uyum sağlanmıştır.

Türkiye'nin AB Ülkelerine Göre Karşılaştırmalı Üstünlükleri ve Zaman İçindeki Değişimi

Gümrük Birliği'nin rekabet edebilirliği ne yönde etkilediğini ortaya koymak için Gümrük Birliği öncesi dönem ile Gümrük Birliği dönemi karşılaştırması yapılması yararlı olacaktır. Bu amaçla rekabet edebilirlikteki değişim 1984, 1990 ve 1996 yılları göz önüne alınarak incelenebilir. Türkiye'nin AB ile endüstriyel ürünlerde gümrük birliğini gerçekleştirdiğini göz önüne alarak rekabet edebilirlikte ortaya çıkan gelişmeler yalnızca bu ürünler için değerlendirilmiştir. Öte yandan tarımsal ürünlerin gümrük birliği kapsamında yer almaması ve bu ürünlerdeki tarife oranlarının AB ülkelerine göre yüksek düzeyde olması nedeni ile söz konusu ürünler için hesaplanan katsayılar hakkında bir yorum yapılmamış, yalnızca ulaşılan sonuçlar Ek 1'deki çizelgede toplu olarak verilmiştir.

Endüstriyel ürünlerdeki karşılaştırmalı üstünlük gösteren ürün gruplarının yoğunlaştığı kesimlerin anlaşılabilirliği ve zaman içindeki değişimin ne yönde olduğunun belirlenmesi amacı ile araştırma kapsamındaki ürün grupları; standart, ara ve ileri teknoloji ürünleri olarak üç ana bölümde sınıflandırılmıştır.⁹

Türkiye'nin AB ülkelerine göre endüstriyel ürünlerdeki rekabet edebilirliğin 1984-1990-1996 yılları arasındaki değişimi Ek Çizelge 1'de topluca verilmiştir. Bu sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

I. Başlangıçta karşılaştırmalı üstünlüğü olmayan ancak zaman içinde karşılaştırmalı üstünlük sağlayan ürün grupları:

a) Ara Teknoloji Ürünleri: Karboksilik asitler, boyalar ve tabaklama maddeleri, kürkler, televizyonlar, elektrikli güç makineleri, evlerde kullanılan makineler, çekiciler, motorsuz araçlar.

b) Standart Teknoloji Ürünleri: Dokuma ürünleri, örme dokuma, özel dokuma ürünleri, kil ve ısıya dayanıklı maddeler, inşaat malzemeleri, metal kablo, metal ev aletleri, ısıtma ve aydınlatma cihazları.

II. Başlangıçta karşılaştırmalı üstünlüğü olan ve bu durumunu zaman içinde sürdüren ürün grupları:

a) Ara Teknoloji Ürünleri: Sabunlar ve temizlik ürünleri, kauçuk iç ve dış lastik, diğer

6 Sübidey Togan, "Trade Liberalization and Competitive Structure in Turkey During the 1980s", S. Togan-V.N. Balasubramanyam (Eds), *The Economy of Turkey Since Liberalization*, Macmillan, London, 1996 içinde, s.20

7 World Bank, *World Development Indicators 1999*, Washington 1999, s.34

8 World Bank, a.g.e., s.342

9 Sınıflandırma için, Ek 2 çizelge 1'deki verilerden yararlanıldı.

Çizelge 1: Türkiye'nin AB Ülkelerine Göre Endüstriyel Ürünlerdeki Karşılaştırmalı Üstünlüklerinin Değerlendirilmesi

ÜRÜN SINIFLANDIRMASI	SITC 5-8 Ürün Grubu Sayıları	Rekabet Edebilir Ürün Grubu Sayıları		
		1984	1990	1996
1. Standart Teknoloji Ürünleri	63	22	24	30
2. Ara Teknoloji Ürünleri	52	5	7	11
3. İleri Teknoloji Ürünleri	34	0	0	0
TOPLAM	149	27	31	41

Kaynak: Ek 1 Çizelge 1'den düzenlendi.

motorlu karayolu taşıtları, elektrik dağıtım donanımı.

b) Standart Teknoloji Ürünleri: Dokuma ipliği, pamuklu dokuma, sentetik iplik, ip şerit ve tül, dokuma eşya, halı ve halıcılık ürünleri, çimento ve kireç, cam ürünleri, ham demir (pik demir), demir-çelik külçe, demir-çelik çubuk, demir-çelik boru, demir-çelik döküm, erkek elbisesi, kadın elbisesi, iç giyim eşyası, elbise (örgü), iç giyim eşyası (örgü), elbise (örgü), dokuma eşya, şapkalar ve başlıklar.

III. Başlangıçta karşılaştırmalı üstünlüğü olan ancak zaman içinde bu üstünlüğünü yitiren ürün grupları:

Kimyasal gübreler, ağaçtan yapılan eşyalar, alüminyum.

Türkiye'nin AB ülkelerine göre 1984-1996 yılları arasında endüstriyel ürünlerdeki karşılaştırmalı üstünlükleri incelendiğinde birçok ürün grubunda var olan durumunu koruduğunu, bir bölüm ürün grubunda karşılaştırmalı üstünlük sağlar duruma geldiği, az sayıda ürün grubunda ise karşılaştırmalı üstünlüğün ortadan kalktığı anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar, AB ülkeleri ile endüstriyel ürünlerdeki gümrük birliğinin Türkiye'nin mevcut karşılaştırmalı üstünlük yapısını olumsuz etkilemediğini, bunun yanı sıra bazı ürün gruplarında daha önce olmayan karşılaştırmalı üstünlüklerin ortaya çıktığını göstermektedir. Türkiye'nin AB ülkelerine göre karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürün grupları, teknolojik bakımından aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Çizelge 1'den anlaşılacağı gibi Türkiye'nin AB ülkelerine göre karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu endüstriyel nitelikteki ürün grubu sayısı 1984'te 27, 1990'da 31, 1996'da ise 41 olmuştur. Karşılaştırmalı üstünlük sağlayan ürün gruplarının büyük bir bölümü standart teknoloji ürünleri kapsamında yer almaktadır. Standart teknoloji kapsamındaki ürün

gruplarının yaklaşık olarak yarısında, ara teknoloji kapsamındaki ürün gruplarının ise yaklaşık olarak dörtte birinde karşılaştırmalı üstünlük ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda ulaşılan sonuçlara benzer bir biçimde, Türkiye'nin ileri teknoloji ürünlerinde rekabet edebilir durumda olmadığı belirtilmektedir.¹⁰ Öte yandan Avrupa Birliği komisyonun hazırladığı 2000 yılı değerlendirme raporunda Türkiye ekonomisinin önemli bir bölümünün, AB ile gümrük birliği kapsamında piyasa güçlerine ve rekabet baskısına dayanabilir durumda olduğu ancak bu durumun ekonominin tüm kesimlerine yaygınlaştırılması için reformların gerekli olduğu belirtilmektedir.¹¹ Yukarıda ulaşılan sonuçlar kapsamında Türkiye'nin ihracatta yapısal değişimi gerçekleştirerek standart teknoloji ürünleri yanısıra ara ve ileri teknoloji ürünlerinde de karşılaştırmalı üstünlük sağlayacak önlemler alması gerektiği söylenebilir. Bu nedenle Türkiye'nin rekabet gücünün önümüzdeki yıllarda ne yönde gelişme göstereceği sorusu sorulabilir. Bu soruya verilecek yanıt Türkiye'nin AB ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ile olan ilişkileri ile de yakından ilgilidir. Türkiye AB ile gümrük birliği kapsamında üstlenmesi gereken yükümlülükler konusunda; dış ticaret politikasına uyum sağlamış, ürünlerin (sınai) serbest dolaşımı genel olarak gerçekleştirmiş buna karşılık fikri ve sınai mülkiyet hakları ve rekabet politikası ile ilgili yükümlülükleri ise tam olarak yerine getirmemiştir. Bu yükümlülüklerin tam olarak uygulamaya girmesi Türkiye'nin rekabet gücünü olumsuz yönde etkileyebilir. Bunun yanı sıra Türkiye'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olması örgütün almış olduğu bir dizi kararı¹² önümüzdeki yıllarda uygulamaya koymasına anlamına gelmektedir. Bu kararlar içinde; ihracat ürünleri veya ithalatı ikame eden ürün-

10 Ekrem Dönek, "Is Turkish Economy Competitive in the New Technology Goods", *Yapı Kredi Economic Review*, December 1998, s.44, 51

11 European Commission, 2000 Regular Report, 8 November 2000, s.31

12 Bernard Hoekman-Michael Kostecki, *The Political Economy of the World Trading System*, The Political Economy of the World Trading System, Oxford University Press, Oxford 1995, s.104-109, 153-157

Çizelge 2: Türkiye'nin AB Ülkeleri İle Endüstriyel Ürün Ticareti (Milyon Dolar)

	Kimya San. Ürünleri	İşlenmiş Ürünler	Makine ve Ulaşım Araçları	Çeşitli Sınai Ürünler	Toplam Sınai Ürünler
Yıllar	SITC5	SITC6	SITC7	SITC8	SITC 5-8
1990 İhracat x	223.5	1679.3	478.3	2747.8	5125.9
x-m	-1419.4	-31.7	-3747.9	2204.5	-2994.5
x/m %					63.1
x-m/x+m%					22.6
1996 İhracat	245.6	2485.5	1572.3	4781.6	9085.0
İthalat	3714.9	4181.1	1110.7	1667.3	20668.0
x-m	-3469.3	-1695.6	-9532.4	3114.3	-11583.0
x/m %					43.9
x-m/x+m%					38.9

Kaynak: DİE, Türkiye Avrupa Birliği Dış Ticareti 1989-1998, Ankara, 2000, s.6-15'ten düzenlenerek oluşturuldu.

lere uygulanan sübvansiyonların yasaklanması, fikri ve sınai mülkiyet haklarının koruma altına alınması rekabet gücünü olumsuz yönde etkileyecek etkenler olarak görülebilir. Bu nedenle Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda araştırma-geliştirme harcamaları için geçmiş yıllara oranla daha çok kaynak ayırmasının gerekli olduğu söylenebilir.

Rekabet Gücü ve Türkiye-AB Endüstriyel Ürün Ticareti

Tüm ülkeler dış ticaret hacimlerini arttıran geleneksel olarak ticaret dengesinin açık vermemesine çaba gösterirler. Bu amaçla ihracatın ithalattan fazla olmasına çalışırlar. Dış ticaret açığının giderilmesinde ülkelerin izleyebilecekleri politikalar; ülkenin bir bütün olarak uluslararası rekabet gücünü arttırarak ihracatın çoğaltılması, belirli endüstrilere sübvansiyon sağlayarak ihracatın arttırılması, koruyucu önlemlere ithalatın sınırlandırılması, diğer ülkelerin ticarete koyduğu engellerin kaldırılmasını sağlayarak ihracat artışına çaba gösterilmesi olarak sıralanabilir.¹³ Bu çerçevede ihracat destekleri ve ithalat sınırlamaları biçimindeki dış ticaret müdahalelerinin olmadığı ya da bu müdahalelerin görece azaltıldığı durumlarda, dış ticaret açığının giderilmesinde rekabet gücü artışının tek başına önemli bir faktör olarak ortaya çıkacağı söylenebilir.

Türkiye'nin endüstriyel ürünlerde, AB ülkelerine göre karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürün grubu sayılarının 1984-1990-1996 yılları arasında giderek artış gösterdiği yukarıda ortaya konmuştu. Bu sonuçlar Türki-

ye'nin ihracatında zaman içinde çeşitlenmenin ortaya çıktığını ve ihracat performansının yükseldiğini göstermektedir. Sınai ürün rekabet gücündeki bu artışın, Türkiye'nin AB ülkeleri ile endüstriyel ürün ticaretini ne yönde etkilediğini inceleyerek daha ayrıntılı bir sonuca ulaşılabılır. Aşağıdaki 1990 ve 1996 yılları için Türkiye-AB ülkeleri arasında endüstriyel ürün ticareti ile ilgili ihracat, ithalat ve dış ticaret açığı verileri yer almaktadır.

Çizelge 2'de görüldüğü gibi endüstriyel ürün ihracat ve ithalatı Standart Uluslararası Ticaret Sınıflandırması (SITC) kapsamındaki dört ana ürün grubunu içermektedir. Bunlar sırası ile SITC 5 kimya sanayii ürünleri, SITC 6 işlenmiş ürünler, SITC 7 makine ve ulaşım araçları ve SITC 8 çeşitli sınai ürünler, SITC 5-8 toplam sınai ürünler olarak adlandırılabilir.¹⁴ Çizelgeden anlaşılacağı gibi Türkiye'nin AB ülkelerine endüstriyel ürün ihracatı AB ülkelerinden endüstriyel ürün ithalatından daha az olduğu için sınai ürünler bakımından dış ticaret açığı ortaya çıkmaktadır. Ana ürün grupları açısından bakacak olursak dış ticaret açığının büyük bir bölümü SITC 5 ve SITC 7 ürün gruplarında ortaya çıkmaktadır. SITC 6 ürün grubunda dış ticaret açığı minimum düzeye inmekte, SITC 8 ürün grubunda ise dış ticaret fazlası ortaya çıkmaktadır. Çizelgeden anlaşılacağı gibi Türkiye'nin AB ülkeleri ile sınai ürün ticaretinde; ihracatın ithalatı karşılama oranı 1990'da % 63.1 iken 1996'da % 43.9 düzeyine inmiş, dış ticaret açığının toplam ticaret oranı ise 1990'da %22.6 iken 1996'da % 38.9'a yükselmiştir. Bu sonuçlar, Türkiye'nin AB ülkelerine göre rekabet gü-

13 Bruce E. Moon, *Dilemmas of International Trade*, Westview Press, Oxford 1996, s.13

14 Ürün grubu bazında daha ayrıntılı tanımlama için bkz. Ek1.

Çizelge 3: Türkiye'nin AB Ülkeleri ile Dış Ticaret ile Dış Ticareti (Milyon Dolar)

Yıllar	AB'ye İhracat (X)	İhracat Artış Hızı (%)	Toplam İhracattaki Payı (%)	AB'den İthalat (M)	İthalat Artış Hızı (%)	Toplam İthalattaki Payı	X/M (%)	AB ile Dış Ticaret Den.(X-M)	AB ile Top.Tic. (X+M)	X-M/ X+M (%)	GSMH	X-M/ GSMH (%)
1990	6892.9	2.7	53.2	9328.3	54.0	41.8	73.8	-2435.4	16221.2	15.0	150758	1.6
1991	7041.9	2.1	51.8	9221.6	-1.1	43.8	76.3	-2179.7	16263.5	13.4	150168	1.4
1992	7600.5	-7.9	51.7	10049.0	8.9	43.9	75.6	-2448.5	17649.5	13.8	158122	1.5
1993	7287.4	-4.1	47.5	12948.9	28.8	44.0	56.2	-5661.5	20239.3	27.9	178715	3.1
1994	8269.1	13.4	45.7	10278.8	-20.6	44.2	80.4	-2009.7	18547.9	10.8	132302	1.5
1995	11078.0	33.9	51.2	16860.6	64.0	47.2	65.7	-5782.6	27938.6	20.6	170081	3.3
1996	11549.4	4.2	49.7	23138.1	37.2	53.0	49.9	-11588.7	34687.5	33.4	183601	6.3
1997	12247.8	6.0	46.6	24869.7	7.4	51.2	49.2	-12621.9	37117.5	34.0	192383	6.5
1998	13498.0	10.2	50.0	24074.7	-3.1	52.4	56.0	-10576.7	37572.7	28.1	206552	5.1
1999	14348.0	6.2	54.0	21416.0	-11.3	52.6	66.9	-7068.0	35764.0	19.0	185171	3.8

Kaynak: DİE, Türkiye-Avrupa Birliği Dış Ticareti 1989-1998, Ankara 2000, s. XXX-XXXI, Maliye Bakanlığı, 2000 Yıllık Ekonomik Rapor, Ankara 2000, s. 171-173 ve DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı 1999, Ankara 2000, s.633'deki verilerden yararlanılarak oluşturuldu.

cündeki artışa karşın dış ticaret değişkenlerinde olumlu yönde değişmelerin ortaya çıkmadığını göstermektedir. Bunun nedeni Türkiye'nin AB ülkelerine yaptığı sınai ürün ticaretinin büyük bir bölümünün standart teknoloji ürünlerinden oluşmasıdır. Uluslararası ürün ticareti sürekli olarak ileri teknoloji ürünleri üreten ülkelerin yararına bir fiyatlandırma süreci getirmektedir.¹⁵ Böylece ihracatı ağırlıklı olarak standart teknoloji ürünlerinden oluşan ülkeler dünya ticaretinden olumsuz yönde etkilenmektedir.

Bunun yanı sıra gelişmiş ülkelerin uygulamaya koyduğu korumacı önlemler gelişmekte

olan ülkelerin rekabet gücüne sahip olduğu alanlardan elde edeceği kazançları sınırlamaktadır. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) tarafından hazırlanan bir rapora göre gelişmiş ülkelerin uluslararası ticarete koyduğu engeller nedeni ile gelişmekte olan ülkeler düşük teknolojiye dayalı endüstriyel ürünlerde 700 milyar dolarlık bir ihracat kaybı ile karşılaşmaktadır.¹⁶

II. DIŞ TİCARET DENGESİ

Gümrük birliği uygulaması Türkiye'nin AB ve AB dışı ülkelerle olan ticaretini farklı biçimde etkilemiştir. Bu etkileri ortaya koy-

15 Yakup Kepenek-Nurhan Yentürk, Türkiye Ekonomisi, 10. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000, s. 52B.

16 UNCTAD, "Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Raporu 1999", İşletme ve Finans, sayı 163, Ekim 1999, s. 24

Çizelge 4: Türkiye'nin AB Dışı Ülkelerle Dış Ticareti (Milyon Dolar)

Yıllar	AB Dışı Ülkelere İhracat (X)	İhracat Artış Hızı (%)	Toplam İhracattaki Payı (%)	AB Dışı Ülkelerden İthalat (M)	İthalat Artış Hızı (%)	Toplam İthalattaki Payı	X/M (%)	AB Dışı Ülkelerle Dış Ticaret Den.(X-M)	AB Dışı Ülkelerle Top.Tic. (X+M)	X-M/ X+M (%)	GSMH	X-M/ GSMH (%)
1990	5782.2	-3.1	46.8	12404.6	3.2	58.2	46.6	-6622.4	18186.8	36.4	150758	4.3
1991	6246.3	8.0	48.2	11150.9	-12.5	56.2	56.0	-4904.6	17397.2	28.1	150168	3.2
1992	6780.7	8.5	48.3	12214.5	9.5	56.1	55.5	-5433.8	18995.2	28.6	158122	3.4
1993	7747.5	14.2	52.5	15555.0	27.3	56.0	49.8	-7807.5	23302.5	33.5	178715	4.3
1994	9470.5	22.2	54.3	12354.8	-20.5	55.8	76.6	-2884.3	21825.3	13.2	132302	2.1
1995	10559.0	11.4	48.8	18848.4	52.5	52.8	56.0	-8289.4	29407.4	28.1	170081	4.8
1996	11675.0	10.5	50.3	20488.5	8.7	47.0	56.9	-8813.5	32163.5	27.4	183601	4.8
1997	14013.2	20.0	53.4	23689.0	15.6	48.8	59.1	-9675.8	37702.2	25.6	192383	5.0
1998	13475.9	-3.8	50.0	21846.6	-7.7	47.6	61.6	-8370.7	35322.5	23.6	206552	4.0
1999	12240.0	-9.1	46.0	19271.0	-11.7	47.4	63.5	-7031.0	31511.0	22.3	185171	3.7

Kaynak: DİE (2000) a.g.e. s. XXIV-XXVII, s. 242-253; Maliye Bakanlığı, a.g.e. s. 171-173 ve DİE (1999) a.g.e. s. 633'deki verilerden yararlanılarak oluşturuldu.

mak amacı ile gümrük birliğinden sonraki dönem (1996-1999) ile gümrük birliği öncesi dönem (1992-1995) çeşitli göstergeler bakımından karşılaştırılacaktır. Türkiye'nin AB ülkeleri ile olan ticareti aşağıda çizelgede gösterilmektedir.

AB ülkelerine yapılan ihracatın yıllık ortalama artış hızı 1992-1995 döneminde % 8.8, 1996-1999 döneminde ise % 6.6 düzeyinde olmuştur. AB ülkelerinden yapılan ithalatın yıllık ortalama artış hızı 1992-1995 döneminde % 20.2, 1996-1999 döneminde ise % 7.5 düzeyinde olmuştur. Bu verilerden anlaşılacağı gibi hem 1992-1995 hem de 1996-1999 döneminde ihracatın yıllık ortalama artış hızı ithalatın yıllık ortalama artış hızından düşük düzeydedir. Bunun bir sonucu olarak ihracatın ithalatı karşılama oranı 1992-1995 döneminde yıllık ortalama olarak % 70 düzeyinde iken 1996-1999 döneminde % 55.5 düzeyine inmiştir. Türkiye'nin AB ülkeleri ile dış ticareti sürekli olarak açık vermektedir. İhracat artış hızının ithalat artış hızından daha az olması dış ticaret açığının hem mutlak hem de oransal olarak büyümesine yol açmıştır. Dış ticaret açığının AB ülkeleri ile yapılan toplam ticaret içindeki payı 1992-1995 döneminde yıllık ortalama olarak % 18.2 düzeyinde iken 1996-1999 döneminde % 28.6 düzeyine ulaşmıştır. Türkiye'nin AB ülkeleri ile olan dış ticaret açığının GSMH içindeki payı 1992-1995 döneminde yıllık ortalama olarak % 2.3 düzeyinde iken 1996-1999 döneminde % 5.4 düzeyine ulaşmıştır. Sonuç olarak, Türkiye'nin AB ülkeleri ile ticaretinde, ihracatın ithalatı karşılama oranı ve dış ticaret açığının toplam ticaret ile GSMH'ye oranı gümrük birliğinden sonraki dönemde (1996-1999) gümrük birliği öncesi döneme (1992-1995) göre olumsuz gelişme göstermiştir. Bununla birlikte bu olumsuz gelişmenin gümrük birliğinin son iki yılında bir ölçüde azaldığı anlaşılmaktadır. 1998 ve 1999 yıllarında AB ile ticarete ihracat artış hızının ithalat artış hızını aşması söz konusu yıllarda ihracatın ithalatı karşılama oranının yükselmesine ve dış ticaret açığının hem toplam ticaret hem de GSMH içindeki payının azalmasına yol açmıştır.

AB dışı ülkelere yapılan ihracatın yıllık ortalama artış hızı 1992-1995 döneminde % 14, 1996-1999 döneminde ise % 4.4 oranında olmuştur. AB dışı ülkelere yapılan ithalatın

yıllık ortalama artış hızı 1992-1995 döneminde % 17.2, 1996-1999 döneminde ise % 1.2 oranında olmuştur. Bu sonuçlardan anlaşılacağı gibi 1992-1995 döneminde ihracat artış hızı ithalat artış hızından daha az olmasına karşılık 1996-1999 döneminde ihracat artış hızı ithalat artış hızını aşmıştır. Bunun sonucu olarak ihracatın ithalatı karşılama oranı 1992-1995 döneminde yıllık ortalama olarak % 59.4 düzeyinde iken 1996-1999 döneminde % 60.2 düzeyine yükselmiştir. Bu olumlu gelişmeye karşılık Türkiye'nin AB dışı ülkelerle dış ticareti açık vermeyi sürdürmektedir. Dış ticaret açığının AB dışı ülkelerle yapılan toplam ticaret içindeki payı 1992-1995 döneminde yıllık ortalama olarak % 25.8 düzeyinde iken 1996-1999 döneminde % 24.7 düzeyine inmiştir. Türkiye'nin AB dışı ülkelerle olan dış ticaret açığının GSMH içindeki payı 1992-1995 döneminde % 3.6 iken 1996-1999 döneminde % 4.3 düzeyinde olmuştur.

III. ENDÜSTRİ İÇİ TİCARET

Uluslararası ticaretin oluşumu endüstriler arası ticaret (inter industry trade) biçiminde olabileceği gibi endüstri içi ticaret (intra industry trade) biçiminde de olabilir. Endüstri içi ticaret, belirli bir endüstri kapsamında, birbirinden farklılaştırılmış yapıdaki ürünlerin eşzamanlı olarak ihraç ve ithal edilmesidir. Böylece söz konusu endüstride ülkeler arasında karşılıklı olarak iki yönlü ticaret ortaya çıkar. Faktör donanımı benzer yapıda olan ülkeler arasında endüstri içi ticaret yüksek düzeydedir. Belirli bir endüstride endüstri içi ticaretin yüksek düzeyde olması belirgin bir karşılaştırmalı üstünlük durumunun ortaya çıkmadığını gösterir. Bu nedenle endüstri içi ticaret karşılaştırmalı üstünlüğü yansıtmaz. Endüstri içi ticarete dış ticaretten sağlanan kazanç tüketicilere sağlanan tercih çeşitliliği ve üretimde gerçekleşen ölçek ekonomilerinden kaynaklanmaktadır.

Endüstriler arası ticaret birbirinden tamamen farklı yapıdaki ürünlerin karşılaştırmalı üstünlük ya da karşılaştırmalı dezavantaj durumuna göre ihraç ve ithal edilmesidir. Bir ülkenin endüstriler arası ticaret durumu o ülkenin karşılaştırmalı üstünlük yapısına bağlı olarak belirlenir. Endüstriler arası ticarete dış ticaretten sağlanan kazanç uzmanlaşma ve ürünlerin mübadelesinden kaynaklanmaktadır. Endüstri içi ticaret, uluslararası ticaretten karşılaştırmalı

**Uluslararası
ticaretin
oluşumu
endüstriler
arası ticaret
biçiminde
olabileceği gibi
endüstri içi
ticaret
biçiminde de
olabilir.**

Çizelge 5: Türkiye-AB Ülkeleri Arasında Endüstri İçi Ticaret

SITC ÜRÜN GRUPLARINA GÖRE	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Ağırlıklı Ortalama (Bj)										
0 Gıda Malzemeleri ve Canlı Hayvanlar	0.02	0.03	0.06	0.06	0.07	0.01	0.06	0.08	0.10	0.12
1 İçki ve Tütün	0.04	0.09	0.07	0.17	0.13	0.15	0.26	0.21	0.29	0.29
2 Hammaddeler	0.27	0.27	0.18	0.23	0.15	0.25	0.21	0.25	0.27	0.32
3 Mineral ve Yakıtlar	0.62	0.69	0.56	0.57	0.83	0.10	0.77	0.90	0.58	0.44
4 Hayvansal ve Bitkisel Yakıtlar	0.05	0.10	0.16	0.35	0.17	0.62	0.82	0.78	0.61	0.56
5 Kimya Sanayi Ürünleri	0.32	0.23	0.21	0.19	0.15	0.19	0.17	0.12	0.13	0.12
6 Mamul Ürünler Sanayii	0.38	0.40	0.35	0.38	0.32	0.39	0.47	0.50	0.52	0.55
7 Makine ve Ulaşım Araçları Sanayii	0.15	0.12	0.15	0.19	0.13	0.27	0.22	0.20	0.18	0.21
8 Çeşitli Sınai Ürünler	0.04	0.05	0.06	0.07	0.08	0.30	0.09	0.14	0.14	0.16
Ağırlıklı Ortalama (Bj)										
0-4 İlksel Ürünler	0.19	0.18	0.18	0.19	0.17	0.08	0.21	0.23	0.23	0.24
5-8 Sınai Ürünler	0.21	0.19	0.18	0.20	0.16	0.29	0.24	0.24	0.24	0.26
0-8 Bütün Ürünler	0.21	0.19	0.18	0.20	0.16	0.20	0.23	0.24	0.24	0.26
Düzeltilmiş (Cj)										
0-4 İlksel Ürünler	0.25	0.22	0.24	0.25	0.19	0.31	0.22	0.23	0.25	0.28
5-8 Sınai Ürünler	0.25	0.25	0.24	0.25	0.25	0.35	0.32	0.40	0.40	0.39
0-8 Bütün Ürünler	0.22	0.22	0.21	0.23	0.23	0.26	0.29	0.36	0.37	0.36
ÜRÜNLERİN TEKNOLOJİ ÖZELLİKLERİNE GÖRE*										
Ağırlıklı Ortalama (Bj)										
1 Standart Teknoloji Ürünleri	0.20	0.20	0.18	0.19	0.17	0.15	0.25	0.29	0.32	0.34
2 Ara Teknoloji Ürünleri	0.35	0.27	0.29	0.31	0.27	0.27	0.34	0.30	0.24	0.26
3 İleri Teknoloji Ürünleri	0.06	0.05	0.06	0.07	0.04	0.29	0.08	0.09	0.10	0.11
Kaynak: DİE, SITC Rev.3 İhracat ve İthalat Verileri: 1989-1998'den hesaplandı. (Veriler disket ortamında üç basamakta derlendi.) (* SITC Rev.3 kapsamındaki ürün gruplarının standart, ara ve ileri teknoloji ürünleri olarak sınıflandırılmasında Ek 2 Çizelge 1'deki tanımlamalardan yararlanıldı.)										

üstünlük yolu ile edinilen kazançları aşan ek kazançlar sağlar. Çünkü endüstri içi ticaret ülkelere daha geniş kapsamlı piyasalardan yararlanma olanağı verir.¹⁷ Ülkelerin gerçekleştirdikleri iktisadi entegrasyonlar bu ülkeler arasında endüstri içi ticaret düzeyini etkilemektedir. İktisadi bütünleşme kapsamındaki ülkelerde; genel olarak faktör donanımının benzer yapıda olması ve kişi başına gelir düzeylerinin birbirine yakın olması, ticaret engellerinin ortadan kaldırılması, üretim maliyetlerinde azalmanın ortaya çıkması, yabancı sermaye yatırımlarının artması gibi etkenlere bağlı olarak endüstri içi ticaretin artacağı belirtilmektedir.¹⁸ Bu açıklamalar ışığında Türkiye'nin AB ülkeleri ve AB dışı ülkeler ile olan endüstri içi ticaretinin gelişimini değerlendirmek için ölçme işlemlerinin yapılması gerekmektedir. Endüstri içi ticaretin ölçümünde farklı yöntemler bulunmakla birlikte genel olarak Grubel- Lloyd yaklaşımının benimsendiği söylenebilir.¹⁹ Buna göre endüstri içi ticaret endeksi ağırlıklı ortalama olarak aşağıdaki biçimde hesaplanabilir.

$$B_j = \frac{\sum_{j=1}^n (X_j + M_j) - \sum_{j=1}^n X_j - M_j}{\sum_{j=1}^n (X_j + M_j)}$$

Dış ticarete (ortaya çıkabilecek) dengesizliğin endüstri içi ticaret endeksinde yol açacağı sapmayı gidermek amacı düzeltilmiş endeks kullanılmaktadır:

$$C_j = \frac{\sum_{j=1}^n (X_j + M_j) - \sum_{j=1}^n |X_j - M_j|}{\sum_{j=1}^n (X_j + M_j) - \left| \sum_{j=1}^n X_j - \sum_{j=1}^n M_j \right|}$$

B_j → Ülkenin j ürünündeki endüstri içi ticaret endeksi değeri

X_j → Ülkenin j ürünündeki ihracat değeri

M_j → Ülkenin j ürünündeki ithalat değeri

C_j → Ülkenin j ürünündeki düzeltilmiş endüstri içi ticaret endeksi değeri

17 Paul R. Krugman- Maurice Obstfeld, *International Economics Theory and Policy, Fourth Edition*, Addison-Wesley, New York 1997, s. 140.

18 David Greenaway, "Regional Trading Arrangements and Intra-Industry Trade Evidence and Policy Issues", D. Greenaway- T. Hyclak- R. J. Thorn (Eds), *Economic Aspects of Regional Trading Arrangements*, Marvester Wheatsheaf, London 1989 içinde, s. 31-33.

19 Herbert G. Grubel- P. J. Lloyd, *Intra Industry Trade*, Macmillan, London 1975, s. 20.

Endüstri içi ticaret için hesaplanan endeks değeri sıfır ile bir arasında yer alır ve $0 < (\text{eşit}) B_j < (\text{eşit}) 1$ olarak gösterilebilir. Hesaplanan endeks değerinin sıfır olması söz konusu üründe tam olarak endüstriler arası ticaretin olduğunu gösterir. Bu durumda bu ürünün ya ihracat ya da ithalat değeri sıfırdır. Endeks değerinin 1'e yaklaşması yüksek düzeyde endüstri içi ticareti gösterir. Bu durumda belirli bir ürün grubunda ihracat ve ithalat değerleri birbirine yakın düzeyde olur. Herhangi bir ürün grubu için (SITC üç basamakta) hesaplanan endüstri için ticaret endeks değerinin $B_j > 0.5$ olması durumunda yüksek düzeyde, $B_j < 0$ olması durumunda ise düşük düzeyde endüstri içi ticareten söz edilmektedir.²⁰ Yukarıda belirtilen yaklaşım çerçevesinde Türkiye'nin AB ve AB dışı ülkelerle olan endüstri için ticaretini 1989-1998 yılları için hesapladığımızda Çizelge 5 Çizelge 6'daki sonuçlara ulaşmaktayız.

Çizelge 5'teki sonuçlara göre 1989-1998 döneminde Türkiye'nin AB ülkeleri ile en-

düstri içi ticareti ağırlıklı ortalama (B_j) olarak; ilksel ürünlerde, sınai ürünlerde ve tüm ürünlerde artış göstermiştir. Bu genel artışa karşılık mineral ve yakıtlar ile kimya sanayi ürünlerinde endüstri içi ticaret endeksi azalma göstermiştir. Endüstri içi ticaretin en yüksek ölçüde artış gösterdiği kesim mamul ürünler sanayii olmuştur. Türkiye'nin AB ülkeleri ile olan toplam ticaretindeki dengesizliği (dış ticaret açığını) göz önüne alarak endüstri içi ticareti düzeltilmiş endeks (C_j) ile hesaplandığımızda ağırlıklı ortalamaya (B_j) göre daha yüksek endeks değeri ortaya çıkmaktadır. Böylece endüstri içi hesaplanmasında ortaya çıkan sapma giderilmiş olmaktadır. Düzeltilmiş endeks göz önüne alındığında Türkiye'nin AB ülkeleri ile olan endüstri içi ticaretin 1989-1998 döneminde tüm ürün gruplarında artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Endüstri içi ticaret endeksinin yıllık ortalama artış oranı 1989-1995 döneminde yüzde 5.3, 1995-1998 döneminde ise yüzde 8 düzeyinde olmuştur. Anlaşılacağı gibi gümrük birliğinin

20 Andresso – O'Callaghan – Noonan Camilla A., "European Intra-Industry Trade Emerging Industrial Specialization in Central and Eastern Europe", *Journal of World Trade*, Vol. 30, No: 6, s.159

Çizelge 6: Türkiye-AB Dışı Ülkeler Arasında Endüstri İçi Ticaret

SITC ÜRÜN GRUPLARINA GÖRE	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Ağırlıklı Ortalama (B_j)										
0 Gıda Malzemeleri ve Canlı Hayvanlar	0.13	0.19	0.17	0.17	0.14	0.13	0.19	0.12	0.14	0.25
1 İçki ve Tütün	0.09	0.14	0.20	0.55	0.42	0.45	0.63	0.68	0.79	0.73
2 Hammaddeler	0.19	0.23	0.23	0.14	0.19	0.17	0.14	0.17	0.17	0.18
3 Mineral ve Yakıtlar	0.19	0.04	0.05	0.03	0.06	0.03	0.04	0.03	0.03	0.07
4 Hayvansal ve Bitkisel Yakıtlar	0.68	0.67	0.67	0.74	0.06	0.31	0.34	0.34	0.41	0.43
5 Kimya Sanayi Ürünleri	0.39	0.39	0.33	0.36	0.19	0.39	0.25	0.29	0.28	0.30
6 Mamul Ürünler Sanayii	0.65	0.50	0.52	0.49	0.39	0.54	0.46	0.49	0.53	0.48
7 Makine ve Ulaşım Araçları Sanayii	0.23	0.22	0.24	0.26	0.14	0.33	0.29	0.32	0.32	0.37
8 Çeşitli Sınai Ürünler	0.08	0.14	0.17	0.15	0.06	0.12	0.15	0.20	0.19	0.19
Ağırlıklı Ortalama (B_j)										
0-4 İlksel Ürünler	0.20	0.13	0.16	0.16	0.12	0.12	0.15	0.14	0.15	0.21
5-8 Sınai Ürünler	0.42	0.35	0.36	0.35	0.19	0.40	0.33	0.36	0.37	0.37
0-8 Bütün Ürünler	0.33	0.24	0.26	0.27	0.16	0.29	0.26	0.27	0.29	0.32
Düzeltilmiş (C_j)										
0-4 İlksel Ürünler	0.22	0.29	0.25	0.28	0.28	0.20	0.28	0.28	0.30	0.36
5-8 Sınai Ürünler	0.45	0.43	0.45	0.42	0.24	0.40	0.39	0.41	0.42	0.43
0-8 Bütün Ürünler	0.36	0.38	0.37	0.38	0.25	0.34	0.36	0.37	0.39	0.41
ÜRÜNLERİN TEKNOLOJİ ÖZELLİKLERİNE GÖRE*										
Ağırlıklı Ortalama (B_j)										
1 Standart Teknoloji Ürünleri	0.36	0.33	0.34	0.34	0.20	0.34	0.31	0.33	0.35	0.35
2 Ara Teknoloji Ürünleri	0.36	0.17	0.18	0.18	0.15	0.21	0.20	0.19	0.20	0.27
3 İleri Teknoloji Ürünleri	0.16	0.16	0.19	0.22	0.06	0.27	0.20	0.26	0.27	0.31

Kaynak: DIE, SITC Rev. 3 İhracat ve İthalat Verileri: (1989-1998)'den hesaplandı. (Veriler disket ortamında üç basamakta derlendi.)

(* SITC Rev. 3 kapsamındaki ürün gruplarının standart, ara ve ileri teknoloji ürünleri olarak sınıflandırılmasında Ek 2 çizelge 1'deki tanımlamalardan yararlanıldı.)

uygulamaya konulması Türkiye'nin AB ülkeleri ile olan endüstri içi ticaretini olumlu yönde etkilemiştir. Ürünlerin teknolojik özelliklerini göz önüne alarak endüstri içi ticareti hesapladığımızda standart teknoloji ürünlerindeki endüstri içi ticaretin ara ve ileri teknoloji ürünlerindeki endüstri içi ticarettten yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Öte yandan AB ülkeleri arasında birlik içi ticarete ileri teknoloji ürünlerindeki endüstri içi ticaret diğer ürün gruplarına göre daha yüksek düzeydedir.²¹

AB ülkelerinde 1987 yılı verilerine göre sınıai ürünlerde birlik içi ortalama endüstri içi ticaret endeks değeri (Bj) Fransa'da 0.75, İngiltere'de 0.71, Almanya'da 0.70, Hollanda'da 0.70, Belçika/Lüksemburg'da 0.67, İspanya'da 0.65, İtalya'da 0.61, İrlanda'da 0.57, Danimarka'da 0.55, Portekiz'de 0.40, Yunanistan'da ise 0.26 düzeyindedir.²² Anlaşılabacağı gibi AB'nin gelişmiş ülkelerinde endüstri içi ticaret yüksek düzeyde iken gelişmiş ülkelerin sanayileşme düzeyine ulaşamamış Portekiz, Yunanistan gibi ülkelerde endüstri içi ticaret düzeyi daha düşüktür. Yukarıdaki çizelge 5 ve çizelge 6'daki sonuçlara göre, Türkiye'nin sınıai ürünlerdeki ortalama endüstri içi ticaret endeks değerleri AB'nin gelişmiş ülkelerine göre düşük düzeyde olduğu, buna karşılık Portekiz ve Yunanistan gibi ülkeleri endüstri içi ticaret düzeyine yakın düzeyde olduğu görülmektedir. Yukarıdaki karşılaştırma iktisadi gelişmişlik düzeyi ile endüstri içi ticaret arasındaki ilişkiyi doğrulamaktadır. Türkiye'nin endüstri içi ticaretinin görece düşük düzeyde olmasının nedenlerinden biri de sanayileşme bakımından yeterince gelişmiş olmasıdır.²³ Sonuç olarak gümrük birliği döneminde Türkiye'nin AB ülkeleri ile olan ortalama endüstri içi ticaret düzeyinin 1989-1998 döneminde sürekli olarak artış gösterdiği ancak yeterli düzeyde olmadığı, sanayileşme düzeyinin ilerlemesi ile birlikte endüstri içi ticaretin artış göstereceği söylenebilir.

Çizelge 5 ve Çizelge 6'daki endüstri içi ticaret endeks değerleri karşılaştırıldığında hem ağırlıklı ortalama hem de düzeltilmiş endeks bakımından Türkiye'nin AB dışı ülkelerle olan endüstri içi ticaretinin, AB ülkeleri ile olan endüstri içi ticaretine göre daha yüksek durumda olduğu anlaşılmaktadır. Ancak 1989-1998 dönemi göz önüne alındığında;

Türkiye'nin AB dışı ülkelerle olan endüstri içi ticaretin yıllık ortalama olarak yüzde 15 hızla artarken, Türkiye'nin AB ülkeleri ile olan endüstri içi ticareti ise yıllık ortalama olarak yüzde 7 hızla artmıştır. Böylece Türkiye-AB endüstri içi ticaret düzeyi Türkiye-AB dışı ülkeler endüstri içi ticaret düzeyine yakın duruma gelmiştir. Bunun nedeni gümrük birliği sonucunda Türkiye-AB dışı ticaretinde ürün grupları bakımından iki yönlü ticaretin giderek daha yüksek düzeye ulaşmasıdır. Yukarıda ulaşılan sonuçlara benzer biçimde Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkelerinde topluluk içi endüstri içi ticaret endeks değerinin genel endüstri içi ticaret endeks değerinden daha hızlı olarak artış gösterdiği ortaya konulmuştur.²⁴ Türkiye'nin AB ülkeleri ile olan endüstri içi ticareti gümrük birliği sürecinde artış göstermesine karşılık temel ürün gruplarındaki endüstri içi ticaret endeks değeri 0.5'ten daha azdır. Bu nedenle Türkiye'nin AB ülkeleri ile olan endüstri içi ticaretinin yeterli düzeyde olmadığı daha çok endüstriler arası ticaretin öne çıktığı söylenebilir. Bir çalışmaya göre gelişmekte olan ülkelerin bir çoğunun başta Türkiye'nin emek yoğun ürünleri ihraç edip sermaye/teknoloji yoğun ürünleri ithal etmesi nedeni ile endüstriler arası ticareti arttırma olanağının üst sınırına geldiği buna karşılık bu ülkelerin endüstri içi ticaret düzeylerini arttırmaları için ağır sanayi ürünlerini kapsayan mal gruplarında büyük pazarlara açılmalarının gerekli olduğu belirtilmektedir.²⁵

IV. KAMU GELİRLERİ

Gümrük birliğinin gerçekleştirilmesinden sonra AB ülkelerinden yapılan endüstriyel ürün ithalatı serbest duruma getirilmiş ve ortak gümrük tarifesine uyum sağlanmıştır. (Ortaklık konseyi kararına dayalı olarak, bazı ürünlerde 1 Ocak 1997-1 Ocak 2001, tarihleri arasında yapılan gümrük vergisi indirimleri ile ortak gümrük tarifesine uyum sağlanmıştır) Bu nedenle Türkiye'nin dış ticaret üzerinden sağlamış olduğu gümrük vergisi gelirleri azalma göstermiştir. Yapılan bir araştırmada gümrük birliğine katılma nedeni ile Türkiye'nin tarife geliri kaybının milli gelirin yüzde 1.4'üne ulaşacağı belirtilmekte²⁶, bir başka çalışmada ise gümrük vergisi gelirindeki yıllık azalma 2.5 milyar dolar olarak hesaplanmaktadır.²⁷ Bu çerçevede gümrük vergisi gelirle-

- 21 Marius Brühlhart, "Trading Places: Industrial Specialization in the European Union", *Journal of Common Market Studies*, Vol.36, No:3, September 1998, s.328-329
- 22 Dimitri Mardas, "Intra Industry Trade in Manufactured Products Between the European Economic Community and the Eastern European Countries", *Journal of World Trade*, Vol. 26, No:5 October 1992, s.22.
- 23 Martin Kurt Schuler, "The Path of Intra Industry Trade Expansion: the Case of Spain and Turkey", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Vol. 22 (1) 1995, s.89
- 24 Zdzerek Drabek - David Greenaway, "Economic Integration and Intra Industry Trade: The EEC and CMEA Compared",
- 25 Gülten Kazgan, *Küreselleşme ve Ulus Devlet, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2000, s.56*
- 26 Glenn W. Harrison - Thomas F.Rutherford - David G. Tarr, "Economic Implications for Turkey of a Customs Union with the European Union", *European Economic Review*, Vol. 41, 1997, s.867
- 27 Sübidey Togan, "Opening Up the Turkish Economy in the Context of the Customs Union with EU", *Journal of Economic Integration*, Vol.12 (2), 1997, Aktaran Ali Baydar, *Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri, İstanbul 2000, s.23*

Çizelge 7: Genel Bütçe Vergi Gelirlerinin Dağılımı (%)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999
DOLAYSIZ VERGİLER	48.3	42.5	39.4	40.7	46.6	45.4
Gelirden Alınan	42.0	40.2	38.6	40.0	45.9	44.2
Servetten Alınan	6.3	2.3	0.8	0.7	0.8	1.2
DOLAYLI VERGİLER	51.7	57.5	60.6	59.3	53.4	54.6
Mal ve Hizmetlerden Alınan	36.5	39.6	43.3	41.9	39.1	41.3
Dış Ticaretten Alınan (*)	15.3	18.0	17.3	17.4	14.3	13.4
TOPLAM 100	100	100	100	100	100	

(*) Gümrük vergisi, ithalden alınan KDV ve ithalden alınan diğer vergileri kapsamaktadır.
Kaynak: Maliye Bakanlığı, 1997 yıllık Ekonomik Rapor, Ankara 1997, s.86 ve Maliye Bakanlığı 2000 Yıllık Ekonomik Rapor, Ankara 2000, s.86'daki verilerden düzenlendi.

Çizelge 8: Vergi Gelirlerinin GSMH'ye Oranı (%)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999
VERGİ GELİRLERİ	15.1	13.8	15.0	16.1	17.4	18.9
Gelirden Alınan Vergiler	7.2	5.7	5.8	6.5	8.0	8.4
Servetten alınan Vergiler	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.2
Mal ve Hizmetlerden Alınan Vergiler	5.5	5.5	6.5	6.8	6.8	7.8
Dış Ticaretten Alınan Vergiler	2.3	2.5	2.6	2.8	2.5	2.5

Kaynak: DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Makroekonomik Gelişmeler 1996-2000, Ankara 2000, s.89'dan düzenlendi.

Çizelge 9: Dış Ticaretten Alınan Vergilerin Mutlak ve Oransal Payları (Milyar TL)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999
DIŞ TİCARETTEN ALINAN VERG.	89650	194648	387147	826211	1317350	1976954
İthalden Alınan Vergiler	65824	142861	323859	700300	1136023	1731072
Gümrük Vergisi	21896	48472	62107	123622	176050	239138
Diğerleri	1930	3315	1179	2289	5277	6744
GSMH	3788903	7854887	14978067	29393262	53518332	78242496
DIŞ TİCARETTEN ALINAN VERG./GSMH (%)	2.30	2.47	2.58	2.81	2.46	2.52
İthalden Alınan KDV/GSMH (%)	1.70	1.82	2.16	2.38	2.12	2.21
Gümrük Vergisi/GSMH (%)	0.56	0.61	0.41	0.42	0.33	0.30
Diğerleri / GSMH (%)	0.04	0.04	0.01	0.01	0.01	0.01

Kaynak: Maliye Bakanlığı, 1997 Yıllık Ekonomik Rapor, Ankara 1997, s.83, Maliye Bakanlığı, 2000 Yıllık Ekonomik Rapor, Ankara 2000, s.84, DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı 1999, Ankara 2000, s.633'deki verilerden oluşturuldu.

rindeki azalmanın alternatif vergi gelirleri ile dengelenmediği durumda bütçeyi olumsuz yönde etkileyeceği öngörülmektedir. Gümrük birliği sürecinde genel bütçe vergi gelirlerinin dolaylı ve dolaysız vergiler olarak dağılımı aşağıdaki gibi olmuştur:

Çizelge 7'den anlaşılacağı gibi dolaylı vergiler kapsamında; 1995-1999 yılları arasında vergi gelirleri içinde dış ticaretten alınan vergilerin payı azalma gösterirken mal ve hizmetlerden alınan vergilerin payı artış göstermiştir. Dolaysız vergiler kapsamında; 1995-1999 yılları arasında vergi gelirleri içinde gelirden alınan vergilerin payı artış gösterirken servetten alınan vergilerin payı azal-

ma göstermiştir. Vergi gelirleri ve bu gelirleri oluşturan alt kategorilerin GSMH içindeki payları aşağıdaki gibidir.

Çizelge 8'den anlaşılacağı gibi vergi gelirlerinin GSMH içindeki payı 1995'te yüzde 13.8 iken 1999 yılında yüzde 18.9'a yükselmiştir. Vergi gelirlerindeki bu olumlu gelişme 1995-1999 yılları arasında GSMH içinde; gelirden, servetten, mal ve hizmetlerden alınan vergilerin payının sürekli olarak artış göstermesi, dış ticaretten alınan vergilerin payının ise önce artış gösterip daha sonra başlangıç düzeyine gelmesinden kaynaklanmıştır.

Dış ticaretten alınan vergiler, ithalden alınan KDV, gümrük vergisi ve dış ticaretten

sağlanan diğer vergiler olarak üç temel bölümden oluşmaktadır. Bu üç temel gruptan sağlanan vergilerdeki değişimi ortaya koymak amacı ile dış ticaretten alınan vergilerin GSMH içindeki payına bakılabilir.

Çizelge 9'ten anlaşılacağı gibi dış ticaretten alınan vergilerin GSMH içindeki payı 1995'te yüzde 2.5 düzeyinde iken bu pay 1996-1999 yıllarında artış göstermiş ve ortalama olarak yüzde 2.6 düzeyine ulaşmıştır. Dış ticaretten alınan vergilerin kendi içindeki gelişimine bakarsak; ithalden alınan KDV'nin GSMH içindeki payı 1995'te yüzde 1.82 iken zaman içinde artış göstererek 1999'da yüzde 2.21 düzeyine ulaşmıştır. Buna karşılık gümrük vergisi GSMH içindeki payı 1995'te yüzde 0.61 iken zaman içinde azalarak 1999'da yüzde 0.30 düzeyine gerilemiştir. Sonuç olarak gümrük birliği döneminde GSMH içinde gümrük vergisinin payı azalırken ithalden alınan KDV'nin payının artış gösterdiği, bir bütün olarak dış ticaretten alınan vergilerin GSMH içindeki payının ise yükseldiği söylenebilir.

EK 1

Çizelge 1: Türkiye'nin AB Ülkelerine Göre Karşılaştırmalı Üstünlük ve Dezavantajları* (1984, 1990, 1996)

SITC Rev.2	TÜRKİYE-AB ÜLKELERİ		
	1984	1990	1996
001 Canlı Hayvanlar	8.46	4.43	1.49
011 Et (taze, dondurulmuş)	1.69	0.14	0.10
012 Et (kurutulmuş, tuzlanmış)	0.00	0.00	0.00
014 Et (hazırlanmış, konsantre)	0.01	0.00	0.00
022 Süt ve krema	0.04	0.00	0.00
023 Tereyağı	0.05	0.01	0.05
024 Peynirler	0.07	0.12	0.00
025 Yumurta	8.93	0.43	0.00
034 Balık (taze, dondurulmuş)	0.76	0.00	0.00
035 Balık (kurutulmuş, tuzlanmış)	0.15	0.00	0.00
036 Deniz yumuşakçası	0.00	0.00	0.00
037 Balık (konsantre)	5.49	0.97	2.18
041 Buğday (öğütülmemiş)	1.21	0.07	0.03
042 Pirinç	0.00	0.09	0.00
043 Arpa (öğütülmemiş)	2.30	0.11	0.90
044 Mısır	0.00	0.15	0.25
045 Tahıllar (öğütülmemiş)	2.09	0.14	0.07
046 Buğday unu	7.77	2.35	9.73
047 Diğer tahıllar	1.30	0.20	1.25
048 Pastacılık ürünleri	0.84	0.46	2.36
054 Sebze (taze)	5.49	5.63	4.48
056 Sebze (konsantre)	40.64	4.26	5.52
057 Fındık, ceviz, kuru meyve	14.94	14.00	9.65
058 Meyve (konsantre)	3.09	3.70	5.63
061 Şeker ve bal	6.67	0.10	0.31
062 Şeker ürünleri	0.60	1.43	7.87
071 Kahve	0.00	0.00	0.00
072 Kakao	0.00	0.00	0.14
073 Çikolata	0.13	0.16	1.32
074 Çay	0.53	10.77	1.15
075 Baharatlar	20.86	11.47	13.20
081 Hayvan yemi	1.52	0.00	0.00
091 Margarin	9.14	9.83	10.16
098 Hazır gıda	0.54	0.19	0.81
111 Alkolsüz içecekler	0.06	0.21	1.81
112 Alkollü içecekler	0.05	0.05	0.21
121 Tütün (işlenmemiş)	42.11	58.8	49.63
122 Tütün (işlenmiş)	0.02	0.45	1.14
211 Ham deriler	0.00	0.00	0.00
212 Hayvan postu	0.00	0.00	0.02
222 Yağlı tohumlar	1.26	0.17	0.70
223 Diğer yağlı tohumlar	0.00	4.66	8.00
232 Doğal kauçuk	0.00	0.00	.00
233 Sentetik kauçuk	0.10	0.23	0.51
244 Doğal mantar	0.00	0.00	0.00
245 Yakacak odun	0.00	0.00	0.00
246 Yakacak yonga	0.00	0.00	0.00
247 Yuvarlak ağaçlar	5.85	0.00	0.00
248 Biçimlenmiş odun	1.34	0.00	0.00
251 Odun hamuru	0.00	0.00	0.00
261 İpek	2.35	0.50	0.84
263 Pamuk	74.08	38.84	22.48
264 Hint kenevirisi	0.00	0.00	0.00
265 Bitkisel lifler	0.00	0.00	0.00
266 Sentetik lifler	4.02	3.27	4.32
267 Diğer sentetik lifler	0.21	0.10	0.09
268 Yün	3.13	0.43	1.18
269 Kullanılmış giyim eşyası	0.97	0.74	1.60
271 Gübre (ham)	0.00	0.00	0.00
273 Taş, tuz, kum	0.89	0.65	0.85
274 Kükürt	0.00	0.00	0.00
277 Törpüleyici maddeler	0.30	5.13	3.73
278 Diğer ham mineraller	12.48	8.35	2.60
281 Demir cevheri	0.00	0.00	0.00
282 Dökme demir ve külçeler	0.13	0.18	0.43
286 Uranyum toryum	0.00	0.00	0.00
287 Diğer metal cevherleri	3.52	5.43	5.75
288 Demir dışı metaller	0.00	0.00	0.00
289 Değerli metal cevheri hurdası	3.58	0.00	0.00
291 Hayvansal ürünler	2.26	4.03	3.29
292 Bitkisel ürünler	0.86	0.71	0.33
322 Taş kömürü, linyit	0.00	0.04	0.00
323 Briket, kok kömürü	0.00	0.00	0.05
333 Ham petrol	0.46	0.00	0.00

334 Petrol ürünleri (rafine)	1.27	0.86	0.62
335 Petrol ürünleri (artık)	0.18	0.32	0.21
341 Gaz (doğal ve işlenmiş)	0.00	0.51	0.10
411 Hayvansal yağlar	0.98	1.53	1.34
423 Bitkisel sıvı yağlar	1.09	2.51	1.61
424 Diğer bitkisel sıvı yağlar	0.02	7.45	3.53
431 Bitkisel ve hayv. yapılar (işl.)	0.99	0.82	6.19
511 Hidrokarbonlar	0.05	0.88	0.34
512 Alkoller fenoller	0.05	0.33	0.37
513 Karboksilik asitler	0.51	0.54	1.08
514 Nitrojen bileşikler	0.00	0.16	0.11
515 Organik-inorganik bileşikler	0.05	0.08	0.10
516 Diğer organik kimyasal mad.	0.00	0.05	0.04
522 İnorganik kimyasal maddeler	0.50	0.00	0.15
523 Diğer inorganik kimyasal mad.	0.97	1.94	0.31
524 Radyoaktif elementler	0.00	0.00	0.00
531 Sentetik organik boyacı mad.	0.06	0.09	0.00
532 Boyalar, tabaklama maddeleri	0.46	1.85	1.84
533 Boyacılıkta kullanılan maddeler	0.14	0.10	0.45
541 Tıp ve eczacılık ürünleri	0.09	0.29	0.17
551 Uçucu yağlar, parfüm, esans	0.59	0.35	0.23
553 Parfümeri ve kozmetikler	0.00	0.05	0.23
554 Sabunlar ve temizlik ürünleri	1.56	1.85	3.52
562 Kimyasal gübreler	1.16	1.83	0.00
572 Patlayıcı maddeler	0.00	0.00	0.00
582 Plastik levhalar	0.22	0.37	0.34
583 Polimerizasyon ürünleri	0.01	0.28	0.27
584 Selüloz türevler	0.01	0.36	0.62
585 Diğer plastik maddeler	0.00	0.00	0.00
591 Böcek ilaçları	0.02	0.07	0.23
592 Yapıştırıcı maddeler	0.19	0.04	0.16
598 Çeşitli kimyasal maddeler	0.04	0.10	0.10
611 İşlenmiş deri ve kösele	0.00	0.00	0.00
612 Saraciye	0.07	0.00	0.00
613 Kürk (tabaklanmış, arpelenmiş)	0.00	0.00	1.08
621 Kauçuk ürünleri	0.10	0.35	0.53
625 Kauçuk iç ve dış lastik	1.18	0.56	1.61
628 Diğer kauçuk eşya	0.13	0.22	0.47
633 Mantardan eşya	0.00	0.00	0.00
634 Kontraplaklar, kaplamalar	0.65	0.00	0.00
635 Ağaçtan yapılan eşyalar	1.04	0.33	0.57
641 Kağıt ve mukavva	0.31	0.15	0.14
642 Kağıt ve karton ürünleri	0.35	0.26	0.43
651 Dokuma ipliği	5.65	3.62	3.53
652 Pamuklu dokuma	3.54	2.52	4.81
653 Sentetik iplik	0.14	0.26	1.23
654 Dokuma ürünleri	0.93	1.51	3.12
655 Örme Dokuma	1.37	0.83	3.96
656 İp, şerit, tül	0.41	1.22	1.53
657 Özel dokuma ürünleri	6.00	7.71	13.39
658 Dokuma eşya	7.54	4.01	5.41
659 Halı ve halıcılık ürünleri	2.49	2.46	3.47

661 Çimento, kireç	0.50	0.59	1.91
662 Kil, ısıya dayanıklı maddeler	0.58	0.09	0.36
663 Minerallerden yapılan eşya	1.96	1.32	1.26
664 Cam	2.12	2.21	2.69
665 Cam ürünleri	0.71	0.22	0.50
666 Çanak çömlek	0.00	0.00	0.00
667 İnciler, değerli taşlar	3.18	3.78	4.78
671 Ham demir (pik demir)	1.63	3.47	2.80
672 Demir-çelik külçe	4.22	6.22	8.96
673 Demir-çelik çubuk	0.31	0.50	0.33
674 Demir-çelik levha	0.00	0.00	0.00
676 Demir-çelik demiryolu rayı	0.48	0.57	0.83
677 Demir-çelik teller	0.21	1.37	1.33
678 Demir-çelik boru	2.01	0.23	1.43
679 Demir-çelik döküm	0.03	0.00	0.00
681 Gümüş, platin	0.48	1.26	1.43
682 Bakır	0.00	0.00	0.00
683 Nikel	1.41	0.80	0.80
684 Alüminyum	0.00	0.00	0.00
685 Kurşun	0.00	0.00	0.00
686 Çinko	0.00	0.00	0.00
687 Kalay	0.31	0.00	0.04
689 Demir dışı metaller	0.31	0.00	0.04
691 İnşaat malz. (Dem., çel., alümin.)	0.55	0.16	1.17
692 Metal kaplar, kutular	0.73	0.25	0.37
693 Metal kablo	0.24	1.83	2.23
694 Çivi, somun	0.17	0.49	0.54
695 Çeşitli ev aletleri	0.11	0.07	0.16
696 Kesici aletler	0.23	0.62	0.56
697 Metal ev aletleri	0.88	1.10	0.94
699 Metalden eşyalar	0.10	0.12	0.36
711 Buhar kazanları	0.01	0.08	0.19
712 Buhar türbinleri	0.00	0.00	0.00
713 Motor ve aksamı	0.58	0.21	0.40
714 Elektriksiz makine ve motorlar	0.00	0.00	0.22
716 Elekt. motorları ve jeneratörler	0.20	0.12	0.33
718 Enerji üreten diğer makineler	0.42	0.00	0.06
721 Tarım makineleri	0.40	0.05	0.18
722 Traktörler	0.53	0.00	0.00
723 İnşaat mühendisliği cihazları	0.02	0.00	0.15
724 Dokuma makineleri	0.06	0.05	0.20
725 Kağıt işleyen makineler	0.00	0.02	0.06
726 Matbaa Makineleri	0.00	0.00	0.06
727 Gıda işleme makineleri	0.16	0.08	0.72
728 Diğer sanayi makineleri	0.12	0.05	0.12
736 Metal işleme aletleri	0.11	0.12	0.20
737 Metal işleme makineleri	0.02	0.01	0.12
741 Isıtıcı ve soğutucu cihazlar	0.12	0.04	0.34
742 Pompalar (sıvılar için)	0.06	0.11	0.22
743 Pompalar santrafujler	0.10	0.12	0.20
744 Yük arabaları ve kaldırıncılar	0.02	0.08	0.33
745 Elektriksiz makineler	0.02	0.01	0.08

749 Elektriksiz makinelerin parçası	0.12	0.06	0.20
751 Büro makineleri	0.00	0.01	0.08
752 Otomatik bilgi işlem makineleri	0.00	0.06	0.19
759 Büro makinelerinin parçaları	0.00	0.00	0.00
761 Televizyon	0.04	2.49	2.82
762 Radyolar	0.00	1.16	0.00
763 Ses kayıt cihazı	0.05	0.01	0.00
764 Haberleşme cihazları	0.01	0.10	0.16
771 Elektrikli güç makineleri	0.05	0.49	1.32
772 Elektrik devreleri, rezistanslar	0.08	0.06	0.28
773 Elektrik dağıtım donanımı	2.16	1.45	3.32
774 Elektrikli tıbbi cihazlar	0.00	0.00	0.00
775 Evlerde kullanılan makineler	0.35	0.31	1.28
776 Tranzistörler, valfler	0.00	0.00	0.00
778 Elektrikli makinelerin aksamı	0.15	0.09	0.24
781 Binek otomobilleri	0.03	0.03	0.17
782 Kamyonlar	0.02	0.06	0.15
783 Diğer motorlu karayolu taşıtları	1.47	0.38	2.26
784 Motorlu taşıtl. aksam ve parç.	0.30	0.11	0.29
785 Motosikletler, bisikletler	0.01	0.00	0.28
786 Çekiciler, motorsuz araçlar	0.53	0.04	1.68
791 Demiryolu taşıtları	0.00	0.00	0.00
792 Uçaklar, uzay araçları	0.00	0.00	0.00
793 Gemiler ve deniz araçları	0.00	0.53	0.49
812 Isıtma, aydınlatma cihazları	0.43	0.62	1.17
821 Mobilyalar, aksam ve parçaları	0.43	0.09	0.27
831 Çantalar, bavullar, sandıklar	0.33	1.19	0.77
842 Erkek elbisesi	4.45	4.00	5.18
843 Kadın elbisesi	10.95	5.05	84.96
844 İç giyim eşyası	11.02	11.38	11.48
845 Elbise (örgü)	3.04	8.18	15.44
846 İç giyim eşyası (örgü)	1.33	12.01	16.65
847 Dokuma eşya	1.37	2.80	6.71
848 Şapkalar, başlıklar	27.33	26.30	11.17
851 Ayakkabılar	0.10	0.26	0.79
871 Optik aletler	0.00	0.00	0.00
872 Tıbbi aletler	0.00	0.12	0.08
873 Metre ve sayaçlar	0.00	0.02	0.08
874 Ölçü ve kontrol aletleri	0.00	0.02	0.06
881 Fotoğrafçılık aletleri	0.00	0.00	0.00
882 Fotoğraf ve sinema araçları	0.00	0.00	0.00
883 Sinemacılıkta kullanılan filmler	0.00	0.10	0.00
884 Optik cihazlar	0.00	0.03	0.07
885 Saatler	0.00	0.00	0.00
892 Basılmış yayınlar	0.34	0.04	0.13
893 Plastik mamuller	0.29	0.10	0.55
894 Oyuncaklar, spor malzemeleri	0.02	0.00	0.00
895 Büro eşyası	0.31	0.19	0.23
896 Sanat ve koleksiyon eşyası	0.00	0.00	0.00
897 Kurumculuk eşyası	0.01	0.08	0.17
898 Müzik aletleri	0.10	0.39	0.77
899 Diğer Endüstriyel ürünler	0.19	0.20	0.41

(*) Hesaplanan endeks değerinin 1'den büyük olması adı geçen ürün grubunda karşılaştırmalı üstünlüğün var olduğunu, 1'den küçük olması ise karşılaştırmalı üstünlüğün olmadığını göstermektedir.

Kaynak: Birleşmiş Milletlerin aşağıda belirtilen istatistiklerindeki verilerden yararlanılarak hesaplandı.

- United Nations, 1988 International Trade Statistics Yearbook, Vol.2, Trade by Commodity, New York 1990, s.3-232.
- United Nations, 1988 International Trade Statistics Yearbook, Vol.1, Trade by Country, New York 1990, s.51-52.
- United Nations, 1993 International Trade Statistics Yearbook, Vol.2, Trade by Commodity, New York 1995, s.3-233.
- United Nations, 1993 International Trade Statistics Yearbook, Vol.1, Trade by Country, New York 1995, s.51-59.
- United Nations, 1996 International Trade Statistics Yearbook, Vol.2, Trade by Commodity, New York 1997, s.3-233.
- United Nations, 1996 International Trade Statistics Yearbook, Vol.2, Trade by Country, New York 1997, s.995-1001.

EK 2

Çizelge 1: Uluslararası Ticarete Yer Alan Ürünlerin İçerdiği Teknolojiye Göre Sınıflandırılması SITC REV. 3 ÜRÜN GRUBU

1. İleri teknoloji	
54	Tıp ve eczacılık ürünleri
72	Belirli endüst. için özel mak.
74	Genel end. makine cihaz ve aksamı
75	Bilgisayar ve büro makineleri
764	İletişim cihazları
772	Elektrik devreleri, rezistansları
774	Tıbbi gereçler
776	Yarı iletkenler
778	Elektrikli makine ve gereçler
792	Hava taşıtları, uzay araçları
793	Gemiler ve suda yüzen taşıtlar
87	Mesleki bilimsel kontrol alet ve cihazları
88	Fotoğrafçılık cihazları ve optik gereçler
2. Ara Teknoloji	
3	Madeni yakıt, yağlar ve ilgili maddeler
5 (54 hariç)	Kimya sanayi ürünleri
61	İşlenmiş deri ve deri ürünleri
62	Kauçuktan eşya
64	Kağıt, karton ve kağıt hamuru
71	Güç üreten makine ve cihazlar
73	Metal işleme makineleri
76 (764 hariç)	Ses kayıt cihazları
77 (772.774.776.778 hariç)	Evlerde kullanılan cihazlar
78	Kara taşıtları
3. Standart Teknoloji	
0	Gıda maddeleri ve canlı hayvanlar
1	İçkiler ve tütün
2	Yenilmeyen hammadde (akaryakıt hariç)
4	Hayvansal ve bitkisel yağlar
63	Mantar ve odun ürünleri
65	Dokuma ürünleri
66	Metal dışı maddeden yapılan eşya
67	Demir ve çelik
68	Demir dışı metaller
69	Metal mamuller
79 (792.793 hariç)	Diğer taşıt araçları
81	Prefabrik yapılar
82	Mobilya
83	Seyahat eşyası
84	Giyim eşyası
85	Ayakkabılar
89	Çeşitli mamul eşya

Kaynak: Federico Foders, MERCOSUR: A New Approach to Regional Integration?, Kiel Working Paper No: 746, The Kiel Institute of World Economics, 1996, s.9

Türkiye - Avrupa Birliği İlişkilerinde Kim Kimdir?

Türkiye 'nin temcit plavına dönmeye yüz tutan Avrupa macerası Aralık 1999 Helsinki kararları sonrası çok somut, elle tutulur bir aşamaya gelirken muhtemel bir entegrasyonun açık seçik koşulları Nice Zirvesinde kabul edilen Katılım Ortaklığı Belgesi ve en kısa sürede Türkiye'nin yayınlamak durumunda olduğu "Ulusal Program" (bu yazı yayımlandığı tarihte muhtemelen Ulusal Program açıklanmış olacak) ile açıklık kazanacak.

Yazının ilk satırında kullandığım "temcit pilavı" kavramı belki bazılarıımıza aykırı gelebilir; ancak daha Menderes hükümetlerinin son dönemlerinde başlayan, 1963 Ankara Antlaşması ile hukuksal bir nitelik kazanan Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri (o tarihlerden bu yana Avrupa Birliği kavramı önemli nitelik ve isim dönüşümleri yaşayarak bugünkü aşamasına ulaştı) aradan geçen kırk sene zarfında önemli bir mesafe alamamış, Ankara Antlaşması imzalandığı tarihte Avrupa entegrasyonu konu dahi olamayacak Finlandiya (tarafsızlık), Avusturya(tarafsızlık), İspanya (Franko), Portekiz(Salazar) gibi ülkeler bugün tam üye statüsü kazanmış ise, daha da vahim olmak üzere Bulgaristan, Polonya, Macaristan gibi o tarihlerde AB üyeliğini rüyalarında görseler hayra yormayacak ülkelerin tam üyelik ajandası bugün Türkiye'nin önünde ise "temcit plavı" nitelemesinin çok da aykırı olmadığını kabullenmek gerekir diye düşünüyorum.

Yazıya başlık olarak seçtiğim "KİM KİM DİR?" nitelemesi biraz da bu "temcit pilavı" ile neyi anımsatmak ya da vurgulamak istediğimin bir göstergesi.

Türkiye-AB ilişkilerinin hem tarihinde hem de güncel sürecinde daima dört aktör mevcut olageldi ve söz konusu dört aktörden bazıları dönem dönem bu oyunda baş rolü üstlendi ve oyunu alıp götürdüler.

Dört aktör taksonomisi ya da sınıflandırması aslında basit bir gözleme dayanıyor. Bu gözlem çerçevesinde söz konusu dört aktörü aşağıdaki gibi tanımlayabiliriz:

A- Türkiye kökenli ve AB entegrasyonundan yana olan ittifak

B- Türkiye kökenli ve AB entegrasyonuna karşı olan ittifak

C- AB kökenli ve Türkiye'nin AB'ye entegrasyonundan yana olan ittifak

D- AB kökenli ve Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine karşı olan ittifak

Söz konusu taksonominin (sınıflandırmanın) çok indirgemeci ya da basit olduğu doğrultusunda eleştiriler yöneltilebilir; ancak bu taksonominin en genel hatları ile gerçeği yansıttığına ben büyük bir içtenlikle inanıyorum.

Söz konusu taksonomide kullanmaya özen gösterdiğim "ittifak" kavramı (isterse-niz aynı anlama gelmemekle birlikte koalisyon da diyebilirsiniz) zaten birlikteliklerin çok da sıkı olmadığını, çıkarların homojen olmadığını vurgulamak için kullanılmış bir deyim.

A ittifakı Türkiye'nin özgür, demokratik, üretken, müreffeh geleceğini AB'ye tam üyelikte görenlerin oluşturduğu bir ittifak. Söz konusu ittifak kanımca dünyanın gelişim trendi ile uyumlu olmakla birlikte 2001 Türkiye'sinde ne demografik ne de siyasi etkinlik olarak başat bir konuma sahip olmaktan çok uzak. En büyük avantajı, biraz önce belirttiğim gibi küresel gelişme ile savunduğu çizginin bir biçimde asemptomatik olması.

B ittifakı Türkiye içinde çok güçlü bir ittifak ve söz konusu ittifakın ya da koalisyonun mensupları ya da tarafları ülkemiz içinde hem demografik hem de siyasal etkinlik olarak çoğunluğu oluşturuyorlar. Söz konusu ittifak en genel hatları ile şu unsurlardan oluşuyor:

1-oy potansiyelini silah olarak kullanarak tarım dışı kesimlerde yaratılan ekonomik fazlayı (genel olarak da MB kaynaklarını) tarım sektörüne destekleme alımı olarak çekmeyi bir sosyal güvenlik mekanizması olarak algılamayı veri olarak kabul eden tarım istihdamının ezici çoğunluğu;

2-İmalat sanayiinde korumacı-kollamacı kurallar (ya da kuralsızlıklar) dahilinde üretim yapıp istihdam şansı yakalayan geniş bir işçi kesimi.

3-Korunan-kollanan imalat sanayii işverenleri

4-AB üyeliğinin kısa ve orta dönemde işsizlik yaratacağını ve böylece etkinliğinin azalacağını düşünen işçi sendikaları.

5-Bugün konjonktürel gerekçelerle AB'ye sıcak baktığını ifade eden ama geleneksel

Eser Karakaş*

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri aradan geçen kırk sene zarfında önemli bir mesafe alamamıştır.

Prof. Dr. Bahçeşehir Üniv.

olarak seçmen bazında AB karşıtı "milli görüş" siyasal geleneği (MNP, MSP, RP, FP)

6-"Türkün Türkten başka dostu yoktur" söylemine gerçekten inananlar (MHP)

7-Ulusal egemenliğin dün de, bugün de, yarın da kayıtsız şartsız millete ait olduğunu düşünen "ulusal egemenlikçiler" ve "tam bağımsızlıkçılar" (CHP,DSP)

8-Demokrasi,özgürlük, üretkenlik, refah konularında sorunlar yaşansa da ülke bütünlüğünün ve güvenliğinin korunabileceğine inanan kesimler. (bu grup özgürlüğün güvenliğinin ön koşulu olduğunu unutuyor ya da unutmak istiyor)

Bu ittifak kendi bünyesinde çok farklı çıkar gruplarını, siyasal görüşleri barındırıyor da ortak paydasının izolasyonizme çok soğuk bakmamak olduğu bir gerçek. Bu kavramsal çerçeve içinde MHP, FP, DSP ya da CHP'yi yan yana görmek çok şaşırtıcı değil. Bu koalisyonun en büyük dezavantajı küresel-teknolojik trend ile uyum içinde olmaması.

C İttifakı da çok güçlü bir ittifak oluşturmakla birlikte savunduğu çizginin Avrupa'nın uzun dönemli çıkarları, zorunlu AB ost-politiği, enerji kaynakları ile ilişkisi açısından belirgin bir dinamik-stratejik avantaja sahip.

D İttifakı daha statik çıkarlar peşinde olmakla beraber, B grubunda olduğu gibi bugün için demografik-siyasal üstünlüğe sahip. Türkiye'nin AB ortak tarım politikasının bir parçası olmasının AB vergi mükellefine getireceği yük, emeğin serbest dolaşımı ilkesi çerçevesinde ortaya çıkacak sorunlar bu koalisyondun en önemli silahları.

Önümüzdeki dönem söz konusu dört grubun ilginç çekişmelerine, çok ilginç birlik-tehlikelerine ve işbirliklerine sahne olmaya aday. Her grubun kendi iç bileşkenlerinin de hep aynı kalacağını söylemek olanaksız. Dünya, AB ve Türkiye değiştiğinde ittifaklar yeni görünüm almaya aday; ancak söz konusu dörtlü taksonominin özünün değişmeyeceğini ve Türkiye-AB ilişkilerinin geleceğini

bu dört koalisyon grubunun kendi aralarında yaşayacağı çekişmelerin belirleyeceği kesin gibi duruyor.

"Oyun Teorisi" kavramsal çerçevesi bu süreci incelemede bilim adamlarına çok önemli enstrümanlar sunuyor.

Ben geçtiğimiz aylarda Radikal gazetesinde yayınlanan bir söyleşide Sayın Neşe Düzel'e "yabancı güçlerle işbirliğine hazırım" derken A ve C koalisyonlarının uzun dönemde ittifak yapmasının normal hatta zorunlu olduğunu belirtmeye çalışmışım.

B ve D grupları ittifaklarını zaten çok uzun süredir gerçekleştirmiş durumda.

Dünya, AB ve Türkiye değiştiğinde ittifaklar yeni görünüm almaya adaydır.

Türkiye'de Tam Üyelik Tartışmaları

İktisat Dergisi olarak Avrupa Birliği - Gümrük Birliği Türkiye üçlü sac ayağını temel alarak yaptığımız Yuvarlak Masa Toplantısı'na MÜSİAD Genel Başkan Yardımcısı Dr. Ömer Bolat, USİAD Yönetim Kurulu Üyesi Doç. Dr. Melih Baş ve Marmara Üniversitesi İİBF'den Doç. Dr. Mehmet Türkay katıldı. Toplantıyı İktisat Dergisi adına Yayın Kurulu Üyesi Serhat Aligil yönetti. Kendilerine teşekkür ediyoruz.

Başkan- Gümrük Birliği ve şimdi içinde bulunduğumuz Avrupa Birliği tam üyelik süreci, Türkiye ekonomisi açısından ne anlama geliyor? Bu konuyla başlayalım diye düşünüyorum. Ömer Bey, buyurun.

Ömer Bolat- Gümrük Birliği Türkiye'nin karşısına birden bire çıkmış bir olgu değil. 1959'da yapılan üyelik başvurusuyla başlayan resmi ilişkilerin gereği ve uzantısı olarak 1 Ocak 1996'da, o zamanki Hükümetin Avrupa Birliği'yle vardığı Ortaklık Konseyi kararı sonucunda uygulamaya girmiş olan bir bütünleşme süreci olarak düşünmemiz lazım.

Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri konusuna gelince; Gümrük Birliği'yle ilgili olarak o zamanki iktidarın bunu acele bir şekilde Avrupa Birliği'yle uzlaşmaya vararak akdettiği ve kamuoyuna çok büyük bir zafer kazanmış havasında sunduğu günleri hatırlıyorum. Hatırlarsanız, o zaman İspanya Konsey Başkanıydı ve Türkiye'de gazete manşetlerinde "Bavulumuzda 3 milyarla İspanya'dan dönüyoruz... Artık Avrupalıyız.... Türkiye'ye yabancı sermaye yağacak.... Artık Avru-

pa'nın kaliteli mallarını çok ucuzu satın alabileceğiz... Enflasyon belasından kurtuluyoruz" gibi oldukça duygusal ve hamasi bir şekilde yansıtılmıştı.

Biz MÜSİAD olarak 5,5 yıl önceki basın bültenlerimizde şöyle bir ifade bulunmuştuk: "Gümrük Birliği'yle ilgili Ortaklık Konseyi Kararı Türkiye açısından dengeli değildir, lehimize de değildir. Bu açıdan Türkiye ekonomisi için mahzurları vardır". Çünkü Türkiye'nin ciddi bir yardım alacağına ihtimal vermedik - ki o dönem Gümrük Birliği Anlaşmasında 2,5 milyar ECU'lük bir yardım taahhüdü vardı Avrupa Birliği'nin. Türkiye sanayiinin ağır iç ve dış borçlar, girdi maliyetleri ve yüksek enflasyon gibi sorunları çözülmedikçe Gümrük Birliği'nde Avrupa Birliği'ne karşı dayanmasının oldukça güç olacağını, mali yardımın karşılığı olarak beklenen 2,5 milyar ECU'nün -o zamanki değeri 3,2 milyar dolardı- bir yıllık gümrük vergisi kaybımızla eşit olacağını, Türkiye'nin itihalatında büyük bir patlamanın yaşanacağını ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle karşılıklı dış ticaretinde çok ciddi bir dış ticaret açığıyla karşılaşacağını ifade ettik. Türkiye'nin ihracatının -ki o zaman yaklaşık 7,5-8 milyar dolarlık bir tekstil ihracatımız söz konusuydu- patlama yapıp 2-3 yıl içinde 15-20 milyar dolara çıkacağı ifade ediliyordu, bunun da gerçekleşmesinin zor olacağını söyledik. Çünkü Türkiye, Gümrük Birliği'yle, Avrupa Birliği'nin ortak dış ticaret politikasını aynen benimsemek durumunda kaldı; Avrupa Birliği menşeli ürünlerde gümrük vergilerini, miktar kısıtlamalarını sıfırladı,

Ömer Bolat:
"Gümrük Birliği
Türkiye'nin
karşısına
birden bire
çıkılmış bir
olgu değil."

Üçüncü Ülkelerle ithalatta Avrupa Birliği'nin Ortak Gümrük Tarifelerini bazı istisnalar hariç, aynen uygulamak durumunda kaldı. İstisnalar için 5 yıllık bir süre verilmişti. Özellikle Uzakdoğu'dan yoğun bir ithalatın yaşanacağını ve bunun da birçok üreticiye zarar vereceğini söyledik. Ama şunu da söyledik: Türkiye'de o zamanki iktidar, tam üyelik perspektifi olmadan Gümrük Birliği Kararını almıştı. Bu çerçevede sonuçta kayıplarımızın kazançlarımızdan çok fazla olacağını ifade ettik.

Ekonomik açıdan ne oldu diye gelinen noktayı özetlemek istiyorum. Her şeyden önce gümrük vergisi gelirleri bırakılmak durumunda kaldı ve daha da önemlisi, Türkiye, 1996'dan 2000'e kadar olan 5 yıllık dönemde Avrupa Birliği karşısında ekstra olarak 25 milyar dolarlık bir dış ticaret açığıyla karşılaşmak durumunda kaldı, bu da Türkiye ekonomisi açısından önemli bir kayıptı. Çünkü, Avrupa Birliği üyesi ülkelerdeki sanayiciler veya üreticiler açısından Türkiye'ye yatırım yapmaktansa direkt gümrük vergisiz ve kotasız olarak Türkiye'ye ihracat yapmak daha kolaydı. Nitekim bunun bir işareti olarak beklenen yabancı sermaye girişleri gerçekleşemedi. 1995'ten bu yana Türkiye'nin yabancı sermaye girişlerine bakarsanız 800 milyon dolar civarında gerçekleştiğini görürsünüz. Size 1999 rakamını söyleyeyim: 817 milyon dolar, dünyadaki toplam yabancı yatırım miktarı ise 865 milyar dolardır; yani binde 1'den bile azdır.

"Türk tüketicileri kaliteli malları çok ucuza alacaklar" argümanına karşın ise, enflasyon Türkiye'de malumunuz 1998'de yüzde 103 gibi bir rekora imza attı; yüzde 70-yüzde 100'ler arasında değişti. Bir tek geçen yıl IMF ile imzalanmış istikrar programı çerçevesinde yüzde 39'u görebildik. Bu açıdan da Gümrük Birliği'nin bir etkisi yoktu.

Mali yardımlara gelince, Avrupa Birliği'nin 3,2 milyar dolar olarak taahhüt ettiği mali yardımlar ya bir ülkenin Konseydeki vetosu ya da Avrupa Parlamentosunun engellemeleri yüzünden bir türlü gerçekleşemedi -ki bu oldukça komik ve yadırganacak bir durum. Türkiye'nin 42 yıldır Avrupa Birliği'yle olan ortaklık ve formal resmi ilişkisinde Gümrük Birliği süreci kağıdı hızıyla yürüyen ilişkilerde bütünleşme anlamında bir ileri adım oldu, fakat bu bütünleşme düzeyi gördüğümüz kadarıyla çok büyük ölçüde Avrupa Birliği'nin menfaatleri doğrultusunda oldu. Nitekim bunu Avrupa Birliği'nin

komisyon yetkilileri de, Türkiye'deki iş dünyası çevreleri de itiraf ediyorlar. Fakat tam üyelik yolunda bu adımın atılması gerekiyordu gibi bir argümanla bu savunma yapılıyor. Ancak gerek şu anda Avrupa Birliği'yle tam üyelik müzakerelerini sürdüren eski Ortadoğu ve Doğu Avrupa ülkeleri, gerekse daha önce tam üye olan Yunanistan, İspanya ve Portekiz gibi ülkeler Gümrük Birliği gibi bir bütünleşme düzeyini tam üye olduktan sonra yaşadıkları için bunun doğuracağı olumsuz etkileri bertaraf edebilecek yan kazançlara -sübvansiyonlar, tarımda elde ettikleri gelirler, bölgesel yardımlar veya bazı zora giren sanayiler için aldıkları geçici kısıtlama tedbirleri - sahiptiler. Türkiye ise, bundan mahrum kaldı, ortak dış ticaret politikası anlamında Brüksel'in kararlar alıp Ankara'nın uygulamak durumunda kaldığı bir süreç yaşandı..

Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle olan bütünleşmesinde 42 yıllık bir süreci geride bıraktık. Avrupa Birliği'ne sonradan üye olan ülkeler arasında aşağı yukarı 8-10 yıllık bir dönemi aşan bir üyelik süreci yok. Bu da gösteriyor ki, Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle olan ortaklık ilişkisi veya tam üyelik adaylığı, uzatmalı bir nişanlılığı andırıyor. Nişanlılar birbirleri hakkında şüpheli konumdadır, birbirlerini tam benimsemiş değiller, fakat bu nişanı atmaya da gözleri pek kesmiyor. Basit bir tasvir olarak Türkiye-Avrupa Birliği ilişkisini ben bu şekilde tanımlamak istedim. Ama şunu kabul etmek lazım: Bu ilişkide artık geri dönülmez bir noktadayız, yani Türkiye, Avrupa Birliği'ne üyelik yolunda ilerlemek durumunda. Ancak iki tarafın da birbirleri hakkında bazı çekinceleri olduğu anlaşılıyor.

Avrupa Birliği'ne üyelik konusu, Türkiye'de bundan 10 hatta 20 sene önce, müesses nizam dediğimiz yönetimdeki bürokraside olsun, sermaye çevrelerinde olsun, siyasi çevrelerde olsun bir elit grubun özellikle Batıyla bütünleşmenin tek yolu olarak gördükleri bir hedefti. Bu arada Türkiye Avrupa Birliği'ne üyelik için başvurduğunda 7'nci sıradaydı . 1959 yılında Türkiye'nin asıl niyeti üyelikti. Ancak bu yıldan sonra Türkiye'nin önüne birçok ülkeler geçti. Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin sayısı önce 6 idi, sonra 9 oldu, 12 oldu, 15 oldu; derken öyle gidiyor ki, 2003 yılında 22 olacak ve 2005 yılında da 27'ye doğru gidiyor. Türkiye öyle bir konumda ki, Avrupa Birliği durağında beklerken sürekli başkaları otobüse bindiriliyor, Türkiye bir türlü binemiyor. Bu da gösteriyor ki, Avrupa Birliği, Türkiye'nin tam üyeliğini tam anlamıyla

**Ömer Bolat:
"Türkiye'nin
Avrupa
Birliği'yle olan
ortaklık ilişkisi
veya tam
üyelik adaylığı,
uzatmalı bir
nişanlılığı
andırıyor."**

benimsemiş gözüküyor, şunun için gözüküyor: Türkiye, 65 milyon nüfusuyla onlar için hazmı zor bir ülke. 2010 yılında belki 75 milyonu da aşacak, 2020'lerde 85-90 milyonlara doğru gidecek olan bir ülke. Avrupa Birliği'nin en fazla nüfus barındıran bir ülkesi olacak. Karar mekanizmalarında nüfusu nispetinde bir oy oranı ve temsil ağırlığı olacak. Her şeyden önemlisi Türkiye, Avrupa Birliği açısından farklı bir coğrafyadan gelen bir ülke; kültürel havzası oldukça farklı bir ülke; tarihsel olarak da Avrupa Birliği'yle ilişkileri, Avrupa'ya ilişkileri oldukça sert ve çekişmeli geçen bir ülke ve tarihsel anlamda bir hasım ülke. Bu açıdan Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye bakışı çok net değil. Nitekim, 1997'de Lüksemburg Zirvesinde reddedildi, tam aday ülkeler arasında adı anılmadı; ancak Türkiye çok şiddetli bir tepki gösterdi buna, ilişkiler siyasi düzeyde donduruldu. Biraz Amerika Birleşik Devletleri'nin iteklemesi, biraz depremin getirdiği sıcak atmosfer, biraz da Avrupa Birliği ülkelerinde daha çok sosyal demokrat eğilimli hükümetlerin işbaşına gelmelerinden sonra Türkiye'ye olan bakışta bir yumuşama görüldü ve Helsinki'de 1999 Aralık ayında aday ülkeler arasında anıldı.

Ancak, biraz önce bahsettiğim nedenler gösteriyor ki, Avrupa Birliği açısından Türkiye'nin üyelik konusundaki konumu yine belirsiz duruyor. Çünkü bundan iki ay önce Fransa'daki Nice Zirvesinde, Avrupa Birliği'nin kurumsal reformları masaya yatırılırken ve anlaşma sağlanırken açıklanan raporlarda diğer 12 aday ülkenin adı 2010 yılına kadar olan kurumsal reform paketinde yer alırken, Türkiye'nin adı dahi yer almadı. Bu bize göre doğaldı, çünkü biz, Avrupa Birliği Helsinki Zirvesinde Türkiye'nin aday üyelik kararını açıklarken o zaman demiştik ki; "Türkiye uzun bir bekleme salonuna alındı ve 2010 yılından önce de tam üyelik perspektifi gözüküyor". Bu 14 ay önceki basın bültenimizde yer aldı. Nitekim Kurumsal Reform Paketi de bunu teyit etmiş oldu. Helsinki Zirvesinden sonra o zamanki iktidar ve birçok kalemler Türkiye'nin 2004 yılında tam üye olabileceğini, çok hızlı reformlar gerçekleştirebileceğini söylemişlerdi. Bu açıdan 2010'u bile aşabilecek durum söz konusu; bu bir vakıa.

Konuya Türkiye açısından baktığımızda ise biz, Türkiye'nin 42 yıl önce başlayan bu bütünleşme yolunda ilerlemesi gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü Türkiye Avrupa Birliği'yle ekonomik anlamda entegre olmuş durumda, dış tica-

retinin yüzde 50-52'sini Avrupa Birliği'yle yapıyor. 2,5 milyon Almanya'da, 1 milyon da diğer ülkelerde olmak üzere 3,5 milyon Müslüman-Türk kitlesi Avrupa ülkelerinde yaşıyor. Bu açıdan Türkiye'deki birçok sanayi kuruluşunun Avrupa Birliği ülkelerindeki firmalarla ya ortaklıkları, temsilcilikleri ya da derin yatırım ilişkileri, ticari ilişkileri var. Avrupa Birliği, Türkiye'nin ihmal edebileceği bir grup, bir pazar değil. Bu açıdan Türkiye, ekonomik anlamda zamanlama olarak Gümrük Birliği'nde olduğu gibi yanlış bir karar vermesine rağmen bu bütünleşme yolunda devam etmek durumunda.

Aynı zamanda Avrupa Birliği'nin, Türkiye'nin tam üyeliği için önerdiği bir Katılım Ortaklığı Belgesi açıklandı, Kopenhag Kriterlerine göre yapması gerekenler -ekonomik kriterler olarak- ortaya konuldu. Bu açıdan da Türkiye'nin Avrupa Birliği hadisesinde söz konusu siyasi ve ekonomik kriterler, Türkiye için yapılması gerekli evrensel kriterler olarak düşünüldü. Yani Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliği gerçekleşmeyebilir, bu konuda çok uzun bir süreç daha var. Rahmetli Turgut Özal, 1987'de tam üyelik başvurusunu yaptığında "İnce uzun bir yol" demişti, aradan 14 sene geçti, çok az bir mesafe alınabildi, hâlâ bunun net olarak gerçekleşebileceği konusunda şüpheliyiz. Gerek Avrupa Birliği'ndeki bakış açısı, gerekse Türkiye'nin söz konusu ekonomik ve siyasi kriterleri gerçekleştirebilmesi açısından daha uzun bir yol olduğunu düşünüyoruz. İki tarafta da bu üyeliği engellemek isteyenler ya da bu üyeliğe sıcak bakmayan etkin çevreler olduğu muhakkak. Ama Avrupa Birliği üyeliği gerçekleşsin, gerçekleşmesin, Avrupa Birliği'nin Kopenhag Kriterleri adıyla Türkiye'nin önüne koyduğu, aslında Türkiye için ekonomik, siyasi ve sosyal istikrar açısından olması gereken kriterlerin mutlak surette uygulanması gerektiğini düşünüyoruz. Bu kriterler düşünce, fikir, ifade, inanç hürriyeti gibi hakların en geniş bir şekilde kullanılması, temel insan hakları ve hürriyetler, gelişmiş ülkeler liginde olmazsa olmaz kabul edilen bir şart olarak önümüze konulmakta, daha doğrusu dünyada bir kriter olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de etkin işleyen bir piyasa mekanizmasının kurulması, ekonomik istikrarın sağlanması, enflasyonun indirilmesi, dış ticaret hamesinin başa rılabilmesi, Türkiye'nin elde etmesi ve başarılması gereken hususlardır.

Bu açıdan önümüze konulan bu kriterler

**Avrupa Birliği
açısından
Türkiye'nin
üyelik
konusundaki
konumu
yine belirsiz
duruyor.**

için, "Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği pek ortada gözüküyor, biz bunları yapmalıyız" anlayışına girilmemeli, bu çok yanlış olacaktır ve Türkiye'yi gelişmiş ülkeler liginden koparacaktır. Türkiye için en büyük tehlikeyi marjinalleşmek ve dış dünyadan izole edilmek olarak telakki etmek isterim ki, son 3-4 yılda karşılaştığımız tablo da bunu göstermektedir.

Bu açıdan biz şunu söylemek isteriz: Türkiye'nin tabii bir de tarihsel, jeopolitik ve jeostratejik konumu itibarıyla de dışında kalamayacağı bir medeniyet havzası vardır; bu Avrasya'dır, bu Ortadoğu'dur, bu Balkanlar'dır, bu Rusya'dır. Bu açıdan da Türkiye'nin söz konusu medeniyet havzasında da, liderlik demeyeceğim ama, politika ve ekonomik olarak bir bölgesel güç olmak, sözü dinlenir olmak, etkin olmak gibi bir hedefinin de olması gerekiyor. Yani Avrupa Birliği'ne üyeliği hedeflerken onun getirdiği siyasi ve ekonomik kriterleri yerine getirmeye çalışırken buna kayıtsız kalmaması gerekir. Türkiye bölgesel güç olma hedefini de unutmamalıdır.

Avrupa Birliği üyeliği gerçekleşmeyebilir, bu Türkiye için bir son, bir çöküş değildir, ama bu sürece devam etmelidir. Türkiye 42 yıllık başlangıcı olan ve ekonomik açıdan da oldukça ileri bir düzeyde entegrasyonu gerçekleştirmiş olduğumuz süreci devam ettirmek durumunda, ama Türkiye için asolan dünyadaki gelişmiş ülkelerin ortaya koyduğu demokratikleşme düzeyini, temel hak ve hürriyetleri, insan hakları düzeyini ve uluslararası rekabete dayanacak şekilde serbest piyasa ekonomisini oturtacağı bir ekonomik, siyasi ve sosyal istikrar yapısını bulmaktır. Avrupa Birliği üyeliği buna yardımcı olursa bu açıdan sevindiricidir ve bu açıdan uyulması gereken kurallardır, ama Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi tam üyeliğe kabul edip etmeyeceği noktası bize göre hâlâ tartışmalıdır. Diğer yandan da tarihi, politik, kültürel ve ekonomik nedenlerle olumlu anlamda sahip olduğu avantajları kullanarak, bölgesinde bir medeniyet projesi üreterek, bölgesel liderlik, bölgesel güç sahibi olan ülke konumunu da geliştirmesi lazımdır; bu da memleketimizin menfaati içindir. Bunu yaptığı takdirde Avrupa Birliği Türkiye'ye daha çok yakınlaşmayı, Türkiye ile dirsek temasını kaybetmek istemeyen bir konumda kalmayı tercih edebilir.

Melih Baş- Gerçekten iktisat önemli bir hu-

Melih Baş

sus, ama maalesef bir de işletmecilik diye karikatürü var. Bu iktisat ile işletmecilik arasındaki farkı Yalçın Küçük hoca, "işletmecilik, iktisadın Amerika'da üremiş karikatürüdür" diye tarif ediyordu.

Gümrük Birliği veya Avrupa Birliği nedir diye bir anımsadığımızda bu uluslararası bir iktisadi birleşmedir. Uluslararası iktisadi birleşmelere ilişkin literatüre "niye birleşiyor bu ülkeler?" diye baktığımızda birçok neden var, ama hepsini şöyle iki başlık altında toplarsak; birincisi, ülkeler arasında üretim unsurlarının devinimindeki ekonomik ve diğer engelleri ortadan kaldırmak; ikincisi, ulusal iktisadi siyasaların uluslararası ilişkiler lehine uyumlaştırılması ve giderek birleşmesidir. Fakat literatürde bir de şu var: Temel'in sorduğu gibi uluslararası iktisadi birleşme şart mıdır? Olmayabilir, ulusal egemenlik korunarak sınırlı ekonomik işbirliği de yapılabilir. Yani illa iktisadi ilişki için iktisadi birleşme şart değildir.

Ekonomik birleşme tiplerine, birbirini izleyen gelişme evreleri olarak neleri tanımlıyorlar biraz böyle baktığımızda da, ilk evrede serbest ticaret sahası var; mali değişim serbest, kota yok, tarife yok. İkinci evrede gümrük birliği geliyor, kendi aralarında gümrüğü kaldırıyorlar, üçüncü kişilere ortak bir tarife uyguluyorlar. Üçüncü evrede Ortak Pazar gündeme geliyor, üretim faktörleri de serbest dolaşılıyor. Dördüncü evrede ekonomik birlik ortaya çıkıyor, ulusal politikalar da uyumlaştırılıyor. Beşinci evrede siyasal bütünlük de gerçekleştiriliyor. Bir de tabii bu birleşmeler sırasında ortaya çıkacak farklılıklarla ilgili tazmin etme ilkesi var; çünkü bazıları zarar görüyor.

Ayrıca, kimisi küresel, kimisi bölgesel birtakım ekonomik birleşmeler var. G5 ile başlamış G7 olmuş, G10 olmuş, sonra deyim yerindeyse göz boyamacı olarak fasulyeden başka ülkeleri de kabul edip G20 demişler. Bir de tabii ge-

Ömer Bolat:
"Türkiye için en büyük tehlike marjinalleşmek ve dış dünyadan izole edilmektir."

lişmekte olan ülkelerin kurduğu G77 gibi alternatifler de var. Tek cümleyle toparlarsak amaç nedir diye baktığımızda dünya ekonomisinin geleceğini şekillendirerek büyüme hızına, ticarete, mali akışlara yön verecek nitelikte ilke ve kararları almaktır.

İsterseniz buradan Avrupa Birliği'ne atlayalım. İkinci Dünya Savaşı'ndan başlayalım hemen. İkinci Dünya Savaşı sonrasında bizi ilgilendiren önemli bir paradoks var; Devletçilik ve pazar ekonomisinin gelişmesi ve pazar ekonomisinin artan uluslararasılaşması diye bir husus var. 1970'lere gelindiğinde kimilerinin "kısa dönemli petrol krizi" diye bizce yanlış olarak analiz ettiği, aslında uzun dönemli bir kriz olan aşamada uluslararası para sistemi Bretton Woods'un ciddi biçimde yara aldığı gözleniyor. Giderek neoliberalizmle karma ekonominin çatışmasına ciddi biçimde siyasal iktidarlar olarak da tanık oluyoruz. Thatcher'ler, Friedman'lar çıkıyor ve uluslararasılaşmanın artışına paralel olarak Avrupa'nın entegrasyonunda bir şiddetlenme gözleniyor. 1950'de Roma Anlaşması'yla başlayan husus, 1993'lerde tek pazar yasasıyla entegrasyonun doruklarına doğru varıyor.

Fakat burada çok özellikli bir durum var, bir yandan da Avrupa'nın, ABD karşısında kendi rekabet gücünü artırabilmek amacıyla kendini kısıtlayan sosyal demokrasiyle hesaplaşmaya başladığını görüyoruz. Tam istihdam gibi amaçlardan vazgeçiyor, refah devletinin genel prensiplerinden sapmaya başlıyor, uluslar-üstü ortak merkez bankası gibi kuruluşların fikirleri çıkıyor ve bunu aslında tahrik eden bir gelişme de gözlüyoruz rakamlarda. Mesela, 1980-1994 seneleri arasında ABD'nin dünya ihracatındaki payı yüzde 2 düşüyor. Japonya'nın ki yüzde 31 artıyor, AB'ninki yüzde 7 azalıyor. Avrupa Birliği tahrik olduktan sonra başkalarını taciz etmeye, başta ABD'yi taciz etmeye niyetleniyor. Biliyorsunuz tahrik olan taciz eder. Dolayısıyla da sermayeden vergi almak yerine çokuluslu şirketlerin diğer ekonomik bloklara, vergi cennetlerine kaçmasını önlemek için yeni kavramlar gündeme gelmeye başlıyor; esnek işgücü, sendikasız işgücü gibi. Sempatik yüzlü kapitalizm denilen, "reinelend" kapitalizmden vazgeçmeye başlıyor, sosyal piyasa ekonomisi demode olmaya başlıyor vs.

Bu gelişmeler aslında yakın zamana kadar devam ediyor. Bakın bu haftanın Business Week adlı dergisinin kapak konusu "Avrupa'nın

Büyük Testi". Alt başlığı da "ABD ekonomisi yaşıladıkça acaba Avrupa ağırlığını koyabilir mi?". Business Week'in bu bölümünde benim çok ilgimi çeken şirket tepe yöneticileriyle söyleşiden bir cümle; "We'll have to keep cutting costs" diyor, yani maliyetleri aşağı çekmeye devam etmek zorundayız. Demek istediğim, Pirelli'nin, Siemens'in genel müdürlerinin ağzından işte bu şekilde somutlaşıyor.

Türkiye-Avrupa Birliği ve Gümrük Birliği ilişkilerine bu gelişmeler bağlamında baktığımız zaman, Gümrük Birliği'nin serbest ticaret sahasından sonra ikinci gelişme evresi anlamında bir ekonomik birleşme tipi olduğunu demin tanımlamıştık. Bu anlamda baktığımız zaman, Türkiye ile Gümrük Birliği arasındaki ilişkiyi bir karşılıksız ödün verme gibi gayet rahatça yorumlayabiliriz. Nasıl yani? Bakın, Avrupa Birliği'yle ilgili el kitaplarından tarihçesine, mesela Avrupa Birliğine üye olan ülkeler 5 yıl sonra Gümrük Birliği'ne girmişler. Normal şartlar altında Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girme konusunda nazlanması, Avrupa Birliği'nin bu konuda zorlaması gerekirken, Türkiye zorla "lütfen beni nüfusuna al" gibi birtakım dayatmalara girmiş. Avrupa Birliği de aslına bakarsanız bu ilişkide şoke olmuş, yani adamlara bizim dayatmamız gerekirken bunlar bize dayattı diye strateji saptamada biraz şaşırılmışlar.

Tabii gerçekten siyasi stratejik bir hatadır bu Gümrük Birliği konusu. Çünkü mal, hizmet ve sermaye serbest dolaşıyor, ama zarara uğradığınız zaman tazmin fonlarından katkı alamıyorsunuz; niye? Üye değilsiniz. Haksız uygulama durumunda mahkemeye gitme hakkınız yok, mahkemede üyeniz yok, Parlamentoda yoksunuz, komisyonlarda, Konseyde, Adalet Divanında yoksunuz. Dolayısıyla bir anlamda başlı başına tek yanlı bir sevdâ; yani nişanlılık değil de bunu efendi-cariye ilişkisine benzetiyorum. Ama cariye'nin tabii beyni ve gönlü diye ikiye ayırırsak, gönlüne halk, beynine de hükümet dersek veya yönetici kesim dersek, o zaman belki beyin istiyor da, kalp istemiyor diyebiliriz; belki değil, bizce kesinlikle istemiyor.

Dolayısıyla Gümrük Birliği eğer illa ekonomik işbirliği anlamında yapılabilirse, teknik olarak gayet rahat bir biçimde bir serbest fiyat anlaşmasıyla da yapılabilirdi. Böylece üçüncü taraflarla ilişkinizde özgür kalırdınız. Son 3 yıl içinde AB ile dış ticaret makasımız 33 milyar dolardan fazla açılmış, dolayısıyla gümrük birliği bir anlamda, Türkiye'de yatırımları düşür-

Melih Baş:
"Gümrük Birliği
eğer illa
ekonomik
işbirliği
anlamında
yapılabilirse,
teknik olarak
gayet rahat bir
biçimde bir
serbest fiyat
anlaşmasıyla da
yapılabilirdi."

cü, işsizliği artırıcı, üretimi düşürücü olumsuz işlevler yapıyor ve Avrupa Birliği'ne girmemiz belki de mümkün olmayacak. Finansal Forum gazetesinde yayınlanan demecinde Rahmi Koç "2010 yılına kadar almayacakları kesindir" diyor. USİAD olarak Rahmi Koç'un bu cümlesine tarih hariç katılıyoruz. 2010 değil, belki 7015 de olabilir tarih; dolayısıyla bunu uzattıkça da uzatabiliriz.

Bu konuda çok güzel çalışmalar var, USİAD olarak da görüşlerine katıldığımız Cihan Durak Hoca bu konuda yazdığı kitapta Gümrük Birliğinin rekabet gücüne, istihdama, dış ticaret açığına olumsuz etkileri olabildiğini, Ortak Gümrük Tarifesi etkisi olarak çeşitli başlıklardan oluşan bir dizi olumsuz etki yapabildiğini rakamlarla ve olaylarla anlatmış.

Örneğin Türkiye'nin ucuz girdi sağlama konusundaki avantajlarını yitirme etkileri olabiliyor. Mesela, diyelim Pakistan, Bangladeş gibi ülkelerden düşük fiyatla pamuk ipliği ithaliyle sağlanan rekabet gücü, girdi fiyatları arttığından ortadan kalkabiliyor ve saire. Eczacılar Odası'nın bizim de katıldığımız ilaçta patent konusuyla ilgili muhalefet şerhleri var, dolayısıyla bu listeyi uzattıkça uzatmak mümkün. Gümrük Birliği bağlamında baktığımızda olay kesinlikle tek yanlı bir efendi-cariye ilişkisi.

Peki, şimdi acaba Avrupa Birliği bizi istiyor mu, istemiyor mu? Gümrük Birliğini niye yaptı? Tabii bu belki çok uzun bir tartışma konusu, ama kısaca toparlamak gerekirse galiba Türkiye sahanın ortasında kaldı. Bir yandan Amerika Birleşik Devletleri kendi domino taşı olarak Türkiye'yi Avrupa Birliği'nin içinde görmek istiyor. Mesela, Avrupa Güvenlik ve Savunma kimliğine dahil olmasını istiyor; içeride adamı olsun diye. Bir yandan Avrupa Birliği, Türkiye'yi kapıda tutarak, kapıdan sütünü alarak ve kapıdan içeriye sokmayarak kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak istiyor. Dolayısıyla Türkiye'nin bu iki efendiye karşı nasıl bağlanacağı gibi bir seçenek "kırk katır mı, kırk satır mı?" diye formüle edilirse, tabii o zaman ya kırk katır ya kırk satır seçersiniz, ama ne kırk katır, ne kırk satır hiçbirinin yok nezdinde hatırı da diyebilirsiniz. Örneğin, çok eksenli bir bakış açısı ortaya konulabilir. Şu sıralarda yelpazenin hem solunda hem de sağında yer alan çeşitli kesimlerde ifade edilen Avrasya seçeneği bir seçenek olarak önümüzde. Dolayısıyla bu konuyu çok boyutlu görmek lazım.

Dolayısıyla belki paradoks gibi gelecek

ama Türkiye'nin Batılılaşmasının yolu Fransız Devrimi Batısını bugünkü tekellerin Batısına karşı savunmaktan geçiyor, yani ancak bugünün Batısına rağmen Batılılaşmak mümkün olabilecek. Yoksa bugünkü Batıya elinizi verdiğiniz zaman zaten iş bitmiş oluyor. Şu anda Türkiye'yi Avrupa Birliği kapısında içeriye almadan, dışarıda tutarak Türkiye'ye tek yanlı, kendi lehine sonuçlar doğuran bu efendi-cariyelik ilişkisini sürdürmek istiyor. Bu ilişkinin ne kadar süreceği konusunda da tabii kafasında yıl sayısı artı sonsuz. Ne gibi? Öne sürülen bahanelere baktığımız zaman; Ermeni kozu, Kürtlerle Türkler arasındaki çatışmaların kullanılması veya Alman vakıflarının Türkiye'deki faaliyetleri kapsamında gündeme Çerkezlerin geldiği gibi. Çünkü Avrupa Birliği ta başından beri 3-5 merkez ülke olarak kendinin yönettiği ve çevresinde de küçük vilayetler şeklinde ortaya çıkmış çevre ülkeleri istiyor. Almanya'nın Yugoslavya'yı parçalama sürecini artık sağır sultan bile biliyor. Eğer o temayı kullanırsak Almanya artık o Yugoslavya'nın parçalanmış haldeki parçalarını gayet rahatça alabilir.

Son Nice doruğuna bakıyorsunuz "sizin nüfusunuz çok fazlaymış" diyorlar. Yani bizim nüfusumuzun bu kadar fazla olduğunu Avrupa Birliği acaba yeni mi öğrenmişti?" gibi komik bir soru geliyor insanın usuna. Tabii ki yeni öğrenmedi, her dönemde yeni yeni malzemeler çıkararak bu şekilde galiba 7015'lere kadar gideceğiz. Tevatür olduğuna göre 7015'e kadar Batı, bu tüketim ekonomisiyle, çevreyi gözardı eden yaklaşımla zaten 7015'e kalmadan ekolojik kıyamete de sebep olacak deniliyor.

Başkan- Türkiye'nin ekonomik yapılanması bugün Avrupa gibi diğer bölgesel ekonomik güçlerin olduğu bir ortamda nerede duruyor? Yani ekonomik yapılanmasıyla Türkiye nerede ve önümüzdeki süreçte de bu yapılanmayla hem Avrupa Birliği içindeki yeri hem kendi bölgesindeki yeri açısından ne söylenebilir?

Mehmet Türkay- Soru aslında daha özel bir alana doğru yöneldi, ama ben birkaç noktayı belirterek başlamakta fayda olduğunu düşünüyorum; bir kere üzerinde konuştuğumuz meselenin adını koymak gerektiğini düşünüyorum; Avrupa Birliği-Türkiye ilişkileri denildiği zaman bunu sadece Avrupa Birliği-Türkiye üzerinden konuşamayız.

Peki, nereden bakmak lazım diye bir soru sorulduğunda ben bu meseleye kapitalizmin

**Melih Baş:
"Türkiye'nin
Batılılaşması-
nın yolu
Fransız Devrimi
Batısını
bugünkü
tekellerin
Batısına karşı
savunmaktan
geçiyor, yani
ancak bugünün
Batısına
rağmen
Batılılaşmak
mümkün
olabilecek."**

bir genel sermaye birikimi dinamiği ve bunun dayandığı mantık açısından bakılması gerektiğini düşünüyorum ve buna bağlı olarak da uluslararası sistemde kapitalizmin gelişme dinamikleri söz konusu olduğunda geçerli olan temel ilişki birimi olan güç ilişkileri açısından bu sürece bakmanın, tanımlamanın önemli olduğunu düşünüyorum.

Böyle baktığımız zaman 1945 sonrası sürecin genel özellikleri bence bu süreci anlamamız için çok iyi bir hareket noktası oluşturuyor. Şu anlamda: 1945'ten, yani savaşın bitmesinden sonra aslında çok net bir tablo çıktı dünyanın önüne. Birinci Dünya Savaşı'nda çözülemeyen, ertelenen sorunların, ABD'nin, yani denetleyici, hâkim, sözünü geçirebilecek bir gücün ortaya çıkmasıyla en azından artık asgari düzeyde sorunların bir şekilde çözüleceğine dair bir genel hava oluştu. Tabii olay şu: Bu işin diğer yüzü savaşın bitmesiyle ortaya çıkan soğuk savaştır.

Orada kritik bir nokta var; -tabii çok genel şeyler söylüyorum- Kapitalist blok anlamında Batının kendi içindeki problemlerinin tali duruma düştüğü bir yeni dönem başladı. Çünkü iki rakip kutup arasındaki gerilim ve mücadele, bloklar içi gerilimi ikincil hale getiriyordu ve bu anlamda önemliydi.

Bu tarih neden önemli diye baktığımız zaman; aslında bu son dönem tartışılan küreselleşme meseleleri var. Küreselleşme dediğimiz şeyi bin türlü tarif etmek mümkün; ancak, benim baktığım yer; savaş sonrasında kurulan üç sacayağı kurum; yani Dünya Bankası, IMF ve GATT Sözleşmesiyle oluşan şey. Bu üç sacayağı kurumun nihai amaçları, aslında bugün küreselleşme olarak tanımlanan ortamın yaratılmasıydı. Bunun için tabii bir zaman ya da bir sürecin zaten yaşanması gerekiyordu.

Burada kritik olan şu: 1950'lilerin sonuna doğru -yani zaten 50'lerde başlayan bir süreçti- Avrupa'nın yeniden yapılanması denilen şey bir taraftan başlarken; Avrupa, ileriye dönük bir perspektifle de kendisini bir güç merkezi olarak tanımlamanın koşullarını düşünmeye başladı. Çünkü bütün savaşlar Avrupa üzerinde yapıldı, coğrafi olarak, iktisadi ve toplumsal açılardan sürekli yıkıma uğrayan Avrupa'ydı. Dolayısıyla uzun dönemde bunun önüne geçilmesi için ilk etapta asgari düzeyde iktisadi birlik, daha sonra Avrupa Birliği projesine dönüşüğünde sosyal boyutu da içine katarak bir birlik haline gelmesi gerekliydi.

"Türkiye-Avrupa Birliği ilişkisinin hareket noktaları ne" diye baktığımızda şöyle bir şeyden bahsetmemiz mümkün: 1959'da ilk başvuru yapılır; başvurunun temel nedeni, karşımıza Yunanistan'ın başvurmuş olması olarak çıkar. Bu ne kadar önemlidir? Bu, tarih açısından belki önemlidir; ama Türkiye buraya bir şekilde zaten başvuracaktır. 1963'te imzalanan Ankara Anlaşması'nda, aslında bugünkü tartıştığımız şeylerin bir anlamda ne kadar geçerli bir düzende yapıldığına dair bir soruyu beraberinde getiriyor; Ankara Anlaşmasının 28. Maddesinde temel olarak söylenen şey şudur: "Şu şu koşullar yerine getirildiğinde, taraflar, Türkiye'nin tam üyelik olasılığını tartışmaya başlarlar" diyor.

Dikkat ederseniz, burada kritik olan şu: Hukuki bir belgede "Şu şu koşullar yerine getirildiğinde, Türkiye tam üyelik hakkını kazanır" denilmiyor, "bunun olasılığı tartışılır" deniliyor; üyeliğin kendisi de tartışılmıyor, olasılığı tartışılıyor. Böyle bir noktada, aslında buradan baktığımız zaman; Avrupa'nın bugünkü içinde bulunduğu tavır, kendi içinde mantıklı. Yani Türkiye'nin burada bu anlamda itiraz edeceği bir şey yok; çünkü altında imzası var. 1963'ten bu yana yaşanan süreç, aslında bu olasılık tartışması üzerinden yürümekte.

Böyle bir hükümün ortaya çıkması ve bunun kabul edilmiş olmasının getirdiği bir başka mesele var; bu Türkiye ile Avrupa arasındaki ilişkinin asimetrik bir niteliğe sahip olduğu anlamına gelir. Sadece Türkiye ile Avrupa Birliği arasında değil, Türkiye'nin dünya ekonomisindeki o hiyerarşik yapılanmadaki yerinden kaynaklanan bir yanı da var muhakkak. Dolayısıyla asimetrinin hakim olduğu bir yer, aynı zamanda eşitsizliğin hakim olduğu bir yer anlamına zaten kendiliğinden gelecek. Böyle bir noktada sürecin mantığı, bahsettiğimiz o olasılık tartışması halinde yürüyorsa; 1995'lere geldiğinde Gümrük Birliği Anlaşması'nın imzalanması da bu anlamda çok kritik bir aşama.

Gümrük Birliği Anlaşması'nın imzalanmış olması dediğimiz zaman, şunu hep aklımızda tutmamız gerek diye düşünüyorum: Türkiye'nin aslında 1980'lerde strateji değişikliğiyle beraber girdiği süreç, dünya ekonomisiyle entegrasyonunu yeniden dışa dayalı ya da piyasa mantığına göre kurmaya dönük tercihi, aslında bu sürecin bir başlangıcı. Böyle bir noktadan baktığımızda, Gümrük Birliği Anlaşması'nı Avrupa zaten istiyordu da istemiyor muydu?

**Mehmet
Türkay:
"Dünya
Bankası, IMF
ve GATT; bu
üç sacayağı
kurumun nihai
amaçları,
aslında bugün
küreselleşme
olarak
tanımlanan
ortamın
yaratılmasıydı."**

Hatta Türkiye bunu neden tercih ediyordu; bu, muhtemelen birazdan konuşacağımız şeylerle ilgili. Ancak, 1980'den itibaren girilen süreçte bildiğimiz gibi dünya ekonomisiyle entegrasyon, artık piyasa ya da serbestlik şiarınca gerçekleşecektir. Gümrük Birliği dediğimiz mesele de, zaten böyle bir mantığa dayalı.

"Peki buradaki farklılık ne?" dediğimizde, iktisadi olarak çok önemli bir farklılık var; çünkü böyle bir anlaşmanın imzalanması, Türkiye'nin üçüncü ülkeler nezdinde Avrupa Birliği'ne bağlı hale gelmesi, yani kendi kararlarını bu anlamda bağımsız olarak oluşturamama ya da geliştirememesi anlamına geliyor. Oysa Avrupa açısından bu, tanım gereği, bir bağımlılık ilişkisi haline geldi. Ticarete baktığımız zaman; Gümrük Birliği'nden sonra özellikle Türkiye'deki iç makro dengelerde gümrük gelirlerinin kaybolması nedeniyle olumsuz etkilerine dair ciddi hesaplamalar var, yapıldı da, bunlar da doğrudur. Bunların telafisi, Türkiye'deki iç dengeler açısından tabii çok daha önem kazanıyor; çünkü o telafiyi içerde çıkartacağınız başka vergilerle gidereceksiniz. O vergi süreci de zaten yine içerdeki güç dengeleriyle bağlantılı; yani kimden vergi alabileceğiniz de şu koşullarda çok açık.

O anlamda baktığımızda, meseleyi şöyle görüyorum: Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle olan ilişkisi, Avrupa açısından mantıki sonuçlarına ulaşmıştır. Yani Türkiye'nin Gümrük Birliği Anlaşması ve bunun nihayetinde ortaya çıkan tabloda, aslında Türkiye bugün dış ticaretinin yüzde 50'sini Avrupa ile yapar hale gelmiştir, bu yüzde 50'nin yüzde 20'sini Almanya ile yapar hale gelmiştir.

Burada bu rakamlar ne kadar önemli? Bu rakamlar, Avrupa Birliği'ne dair bir başka soruyu sorduğumuz zaman belki daha anlamlı hale gelecek; o da şu: Türkiye'den Avrupa Birliğine baktığımız zaman, özellikle Türkiye'de yapılan tartışmalarda, karşımızda sanki homojen bir Avrupa var; yani birliği tamamlanmış, her şey bitmiş, biz buraya girsek mi, girmesek mi diye bir tartışma sürüyor. Sorunun bu yanına baktığımız zaman, karşımızdaki bütün, homojen değil, heterojen bir yapı; artı kendi içinde bir hiyerarşiyi de oluşturma gerilimlerinin var olduğu bir yapı. Yani Fransa ile Almanya ya da İngiltere arasındaki sorunun çözülme biçimleri Türkiye'ye ya da diğer ülkelere tabii ki yansiyacak. Dolayısıyla Türkiye'deki tartışma zeminini sorgulamamız

lazım; yani Türkiye Avrupa Birliği'ne girmiş mi, girmesin mi? Bundan Türkiye'nin faydasına mı, aleyhine mi sonuçlar çıkar?

Tartışmayı bu tür bir "evet-hayır" düzeyinin dışında, baştan beri söylediklerimle beraber düşündüğümüz zaman, sormamız gerekiyor. Türkiye-Avrupa Birliği ilişkisi içinde bu mesele karar verecek olan Türkiye değil, Avrupa. Bu, tartışmanın bir yanı. Öbür yanı, yine tartışılırken demin söylediğimiz gibi, toptan bir tartışma yapılıyor; yani Türkiye üzerinden yapılan bir tartışma. Bu anlamda, bunun çok yanlış bir tartışma olduğunu düşünüyorum. Çünkü Türkiye'ye olan etkisi açısından baktığımız zaman; bu, taraflar açısından farklılaşacaktır, tarafların kendi içinde farklılaşacaktır, sınıflar açısından farklı sonuçları olacaktır, sektörler açısından farklı sonuçları olacaktır. Dolayısıyla Türkiye'ye faydası da zararı da homojen olmayacaktır.

Böyle baktığımız zaman, Gümrük Birliği Anlaşması ile başlayan sürecin sonuçları alınmaya başlandı ve yine homojen bir perspektiften bakıldığı zaman bile, sonuç olumsuz çıkıyor; yani Türkiye, bu süreçten iktisadi ve ticari anlamda yara almıştır, açığı gittikçe büyümüş-tür ve saire... Tabii burada bir başka meseleyi de hep akılda tutmak gerektiğini düşünüyorum; Türkiye'nin bu süreçten olumlu ya da olumsuz etkilenen tarafları bu meseleyi kendi içlerinde tartışırken de aynı yanlış yapıyorlar. Dolayısıyla burada birtakım başka referanslar devreye giriyor; bu perspektif ya da başka şeylerde ulusallık üzerinden bu tartışmayı yürütüyor olmak sonuçları ya da gerçekleri anlamak açısından ne kadar elverişlidir?

Genel olarak Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkileri derken, aslında tayin edici unsur Türkiye'nin uluslararası işbölümüne entegre olma biçimidir. Sadece bu referansla baktığımız zaman; Türkiye, dünya ekonomisinin o hiyerarşik yapılanmasında -çok daha basit bir şekilde ifade etmek gerekirse- ne alır, ne satar? Yani "Türkiye'nin bu işbölümündeki yeri nedir" diye baktığımız zaman, bildiğimiz bir tablo çıkar. Bu, tarihsel olarak değişmiştir; özellikle 60'lı yıllardan sonra Türkiye'nin alıp sattığı şeylerin kompozisyonu değişmiştir. Ancak bugün gelinen noktada kritik unsuru teknoloji belirler ve Türkiye'nin dünya ekonomisiyle entegrasyonu meselesinde rekabet etme gücüne sahip olduğu sektörlerin teknolojik yapısına bakarsak, bunlar standartlaşmış teknolojiler ya da çok

**Mehmet
Türkay:
"Türkiye'nin
Avrupa
Birliği'yle olan
ilişkisi, Avrupa
açısından
mantıki
sonuçlarına
ulaşmıştır."**

daha az olmakla beraber, kısmen ara teknolojilerdir. Bu malları Türkiye üretir, işbölümüne bununla katılır ve dolayısıyla da ileri teknoloji içeren ürünleri de ithal etmek durumundadır ve tabii bunların kâr marjları ya da nihayetinde arada eşitsiz bir değişimi de zaten kendiliğinden ortaya çıkartan bir şey.

Bu tablo, Avrupa Birliği açısından da farklı değil; Türkiye'nin, Avrupa ile girdiği ilişkide, dış ticaretin yapısına buna konu olan malların nitelikleri açısından baktığımızda bu çok açıkça ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin Avrupa'yla rekabet edebilme şansının olduğu mallar, standartlaşmış teknoloji alanında ve ara teknolojiye de ama esas olarak da ithal ettiği mallar ileri teknoloji içeren mallar.

Burada kritik olan şu o zaman: Standart teknoloji nedir? Standart teknolojinin tanım gereği getirdiği en önemli şey, ucuz işgücüdür. Çünkü standartlaşmış teknolojinin bildiğimiz gibi teknolojik rantı yoktur. Dolayısıyla "maliyeti düşürürüz" denildiği zaman, burada önemli bir kalem olan ücret maliyetleri düşecektir. Ücret maliyetlerinin düşük tutulması dediğimiz şey, nihayetinde bu alış-veriş diyelim kabaca, Türkiye'nin sürekli aleyhine işleyen bir süreç haline getirecektir.

Şunu da aklımızda tutmamız lazım: Gümrük Birliği az önce söylediğim anlamda gerçekleştiğinde, Türkiye'nin ithalat vergilerinden kaybedeceği kalemler ya da gelir miktarı içerde nasıl telafi edilecek? Bunu yine 1980'le beraber başlayan süreçten ayrı tutmamız mümkün değil; nihayetinde 1980'le başlayan sürecin sermaye birikimi mantığı, kendi içinde dönemler itibarıyla farklılaşmakla birlikte, Gümrük Birliği Anlaşması'yla da tamamlanan o süreçle beraber düşündüğümüz zaman, belli bir mantığa dayalıydı. Piyasa mekanizmasının geçerli olduğu bir süreç, bir sermaye birikimi süreci vs...

Genel olarak dünya ekonomisine entegrasyon ve bunun paralelinde Türkiye'nin Avrupa Birliğine Gümrük Birliği aracılığıyla entegre olması bir arada düşünüldüğü zaman, burada Türkiye açısından sorun, aslında başlayan bir sürecin devam etmesi anlamına da geliyor; yani Avrupa Birliği üzerinden yapılacak bir entegrasyon olma özelliği, ek olarak karşımıza çıkan bir şey. Avrupa açısından baktığımız zaman, Türkiye ile olan ilişkisi, diğer dünyada yaşanan stratejik çözümlerle beraber düşünülmesi gereken bir şey. Yani

bir taraftan da işte, üç merkezli bir dünyadan bahsedilmeye başlandı.

Bu üç merkez arasındaki gerilim ve mücadele, Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkileri açısından kritik bir öneme sahip. Türkiye'nin jeopolitik pozisyonu, bu ilişkinin şu anki en kritik olan aşamasını temsil ediyor. Yani Avrupa açısından iktisadi olan, yani kapitalist mantığın nihai sonucu; Gümrük Birliği idi. Bundan sonraki süreçte, artık bu stratejik mesele çok daha acil, çok daha önemli hale geldi. Yani Ortadoğu'ya dair bu merkezlerin tasarıları, artı Avrasya'ya dair bu merkezlerin tasarıları ve kendi aralarındaki bu mücadele meselesi, bugün çok daha belirleyici hale geldi.

Toparlarsam; şöyle bir perspektiften baktığımızda, belki sonradan itibaren şunu söylemem lazım: Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle olan asimetrik dediğimiz ilişkisinin en somut ibaresini Ankara Anlaşması'nın 28. Maddesinde bulmamız mümkün. Dolayısıyla Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkisi açısından baktığımız zaman, bu Avrupa'nın kendi mantığı açısından Gümrük Birliği'yle noktalandı; ama halihazırda bugün pazarlık boyutunun ya da pazarlık bağlamının daha başka bir yere taşındığına dair bir sonuç alınabilir. Bu şu anlama gelir mi; Türkiye, Avrupa Birliği'ne üye olur mu? Türkiye, Avrupa Birliği'ne şu koşullarda, şu anki üyelik hak ve yükümlülükleri geçerli olduğu süreçlerde olmaz. Ama şu olabilir: Eğer bu stratejik dengeler Avrupa'yı zorlarsa, yeni hak ve yükümlülükler; yani Türkiye veya benzeri ülkeler için yeniden tanımlanmış hak ve yükümlülükler çerçevesinde Türkiye Avrupa Birliğine üye olur. Ama tabii ki bu, baştan beri tasarlanan ya da baştan beri herkesin kafasında olan bir üyelik anlamına gelmeyecektir.

Başkan- Türkiye, bugünkü ekonomik yapılanmasıyla, sanayisiyle, hizmetleriyle ve tarımıyla Avrupa Birliği karşısında ne durumda sizce? Şunu da sormak istiyorum; çünkü sonuçta ilerleyen aşamada Türkiye'nin konumunu da belirleyecek bir özel yapısı var. Sektörel olarak baktığımızda, Avrupa'da terk edilen birçok sektörün Türkiye'ye kayması söz konusu; bu çerçevede nerede duruyoruz? Bu, aynı zamanda Türkiye'deki kişilerin yaklaşımını da belirleyen bir konu diye düşünüyorum.

Ömer Bolat- Bu mevcut konuşmalardan sonra Türkiye'nin dünya ekonomisi ve Avrupa Birliği ile olan rekabetteki konumunu irdeleyecek olursak, Türkiye ile ilgili bazı somut göster-

**Mehmet
Türkay:
"Türkiye,
Avrupa
Birliği'ne
şu koşullarda,
şu anki üyelik
hak ve
yükümlülükleri
geçerli olduğu
süreçlerde
olamaz."**

geleri anlatmak istiyorum:

Gümrük Birliği'yle, Türkiye'nin ekonomik anlamda Avrupa Birliği'yle bütünleşme süreci büyük ölçüde tamamlandı; karşılıklı ticaretle herhangi bir engel hemen hemen yok ve konuya Avrupa Birliği'ne mutlak üyelik bağlamında bakan çevreler açısından, "Türkiye'de sanayiye bir şey olmadı, Gümrük Birliği Türk sanayiini öldürmedi" gibi bir anlayış var. Ancak rakamlara baktığınızda ve Türkiye ekonomisinin şu andaki mevcut tablosuna baktığınızda, Gümrük Birliği'nden sonraki tabloda durum pek iç açıcı değil. Aşağı yukarı üçümüzün de hem fikir olduğumuz nokta; Gümrük Birliği'nin tek taraflı olarak Avrupa Birliği lehine sonuçlar doğurduğu, Türkiye açısından oldukça ciddi dezavantajlar meydana getirdiği.

Bu durumda ne olacak? Türkiye dünyada hangi konumda, Avrupa Birliği karşısında ekonomik anlamda hangi konumda? Şöyle söylemek isterim: Aslında 1990'lı yıllarda Gümrük Birliği süreci Türkiye için belki bir entegrasyon, bir ilerleme süreciydi; ama Türkiye ekonomik anlamda bir içe kapanma ve marjinalleşme süreci içine girdi ve ekonomik açıdan da giderek üretim dışlandı, yatırım ve üretim ikinci plana itilmek zorunda kaldı ve "rant ekonomisi" olarak adlandırdığımız, özellikle kamunun giderek artan açıklarından dolayı yüksek borçlanma ihtiyacının doğurduğu yüksek faizin cazibesıyla ortaya çıkan bir rant ekonomisine döndü. Bildiğiniz gibi, 1999 verisi itibarıyla Türkiye'nin 500 büyük sanayi kuruluşunun toplam kârları içinde faaliyet dışı gelirlerin oranı yüzde 87 iken, 2000 senesinde bu artık yüzde 100 boyutuna ulaştı ve İstanbul Sanayi Odası, o rakamı yayınlamaktan vazgeçti, bunu da açıkça telaffuz etti. Çünkü firmalar dahi artık üretmeden repoculukla, tahvil-bono alım satımlarıyla para kazanmayı, üretime, yatırıma tercih eder pozisyona geldiler.

Bu son birkaç yıllık dönemde, Türkiye'nin dünya ekonomisindeki konumunda da ciddi gerilemeler yaşandı. Örneğin, Merkezi İsviçre'de olan Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü'nün 290 kriter bazında her yıl yayınladığı, 47 ülkeyi kapsayan rekabet ligi araştırmasına göre; dünya rekabet liginde Türkiye 1998'de 33'üncü sıradayken, 1999'da 37'inci sıraya düştü, 2000 yılındaki sırası ise 42'ye, yani sondan 6'ncı konuma düştü. Bakıyorsunuz, yolsuzluklar sıralamasında, -Price Waterhouse Cooper and Coopers'in araştırması- 35 ülke

Ömer Bolat

arasında baştan dördüncü sıraya yükselmiş, olumsuz manada tabii.

Bir başka veri olarak; Dünya Bankası'nın Dünya Kalkınma Göstergeleri 2000 Yılı Raporu'na göre, gelir dağılımı paylaşımı açısından 104 ülke arasında ancak 70'inci sırada gelebiliyoruz. Nüfusun en üst düzeyde gelir kazanan yüzde 20'lik dilimi, gelirin yüzde 55'ini alırken, en alt düzeyde gelir kazanan yüzde 20'lik dilimi ise ancak yüzde 5,5 ile yetiniyor ve UNICEF'e göre de Türkiye'de nüfusun yüzde 14,2'si yoksulluk sınırının altında. Bir başka önemli gösterge olarak Türkiye'de fert başına milli gelire baktığımızda, 1990 yılında 2710 dolar iken, 2000 yılında 3060 dolara yükseliyoruz -ki, 1998'de 3200 dolarlık bir seviyeydik- 1999'da yüzde 6,4'lük bir ekonomik küçülmeden sonra 2000'de ancak 3060 doları yakalayabildik. Yani 350 dolarlık bir artış sağlamışız 10 yılda. Bunlar tabii bizim ülkemiz açısından pek iç açıcı olmayan gerçekler.

Sanayi açısından baktığınızda, Türkiye'de sanayici kilowatt/saati 7,5 cente enerji tüketiyor. Gelişmiş ülkelerde bu 4-4,5 centi geçmiyor. En önemli üretim girdilerinden finansmanın maliyetinde rakiplerimiz yüzde 3, yüzde 4, yüzde 5'lik reel faiz öderken, biz ise ancak enflasyonun toptan eşya fiyatlarında yüzde 32, tüketici fiyatlarında yüzde 39 olarak belirlendiği bir yapıda, yüzde 70-80'lerle kredi bulmaya çalışıyorsunuz, onu da bankalar vermiyor, geri dönüş riskinden korkuyorlar. Şu anda içinde olduğumuz ekonomik yapı bu.

Bu şartlar altında tabii ekonomimizin dünya ekonomisiyle veya Avrupa Birliği'yle nasıl rekabet edebileceği sorusuna geldiğinizde, Gümrük Birliği'nin de etkisiyle şu andaki manzara için olumlu konuşmak mümkün değil. Ancak, biz şuna da inanıyoruz: Türkiye, gelişme potansiyeli olan bir ülke, son 50 yılda ortalama yıllık yüzde 5'lik bir büyüme oranı sağlamışız.

Ömer Bolat:
"Son birkaç yıllık dönemde, Türkiye'nin dünya ekonomisindeki konumunda da ciddi gerilemeler yaşandı."

Dinamik, ve müteşebbis ruhu oldukça kuvvetli bir insan yapımız var ve teknolojiyi üretmesek de, teknolojiyi hızlı adapte edip üretime adapte etmede de maharetliyiz ve Türkiye olarak da oldukça iyi bir coğrafyadayız. Bir yanda Avrupa Birliği pazarları, bir yanda da hinterlandımızda 1.1. milyarlık nüfusun olduğu bir mevcut pazar var. Eskiden Türkiye açısından başlıca sektör tekstil ve giyimdi. Son yıllarda buna otomotiv, demir-çelik, seramik ve toprağa dayalı sektörler ilave oldu. Yine 90'lı yıllarda elektrikli mamuller, televizyon, video gibi elektronik cihazların olduğu, rekabet gücümüzün kuvvetlendiği sektörler olarak ilave oldu. Fakat dikkat ederseniz, genel anlamda Türkiye bir durgunluk döneminden geçiyor, yani ekonomik, sosyal ve siyasi açıdan yaşanan istikrarsızlıklar, toplumsal kesimlerde bir moral bozukluğuna, motivasyon eksikliğine yol açtı; çok ciddi bir psikolojik kriz döneminden geçiyor.

Bu dönemde özellikle görünen tablo içaçı değil. Ancak şunu da rahatlıkla iddia edebiliriz ki, siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan belirsizliklerin azaltılabildiği ve Türkiye'de bir toplumsal kucaklaşma hamlesinin, bütünleşme hamlesini başarabildiğimiz noktada, ben inanıyorum ki, 1923'ten 2000'e kadar olan dönemde elde ettiğimiz kazanımları çok daha ileri götürebilecek potansiyele sahibiz.

Türkiye iki türlü manzara arz ediyor; Batı Avrupa ya da ABD'ye gittiğinizde, Türkiye pek güçlü bir ülke konumu arz etmemekle beraber, Türkiye'nin hinterlandındaki ülkelerin perspektifinden baktığınızda, Türkiye önemli bir ülke, potansiyeli güçlü, ekonomisi ve sanayi altyapısı kuvvetli bir ülke. Bu açıdan, ben inanıyorum ki; dünyanın globalleştiği, paranın, sanayilerin önünde artık sınırların kalmadığı, ulus şirketlerin hakim olduğu bir yapıda Türkiye'nin hedefi, tabii ki ekonomik olarak üretim, yatırım ve ihracat seferberliğine dayanarak rant ekonomisini giderek gerileteceği istikrarlı bir ekonomik yapıya ulaşmak olmalı. Siyasi anlamda, çoğulcu ve özgürlükçü parlamenter rejimi, demokratik kriterlerini güçlendirmek olmalı ve sosyal anlamda da temel hak ve hürriyetleri, düşünce, ifade, inanç hürriyetlerini, teşebbüs hürriyetlerini azami boyutlara getirebileceği bir yapıya kavuşmak olmalı. Bu olduğu takdirde, ben ülkemizde moral ve motivasyon katsayısının olumlu şekilde yükseleceğini ve çok hızlı bir büyüme ve gelişme sürecine gireceğimizi ve özellikle de 3-4 yıldır ulusla-

rarası alandaki rekabette kaybettiğimiz alanları tekrar kazanabileceğimizi düşünüyorum.

Başkan- Bir potansiyel var Türkiye'de, ama son 5 yılın ihracat rakamlarına baktığımda, sadece ihracat için konuşuyorum; Türkiye bir yere sıkıştı. Mevcut sanayi yapılanmasına baktığınızda da durumumuz ortada, yani Türkiye - tekstil ve hazır giyimi ayırarak söylüyorum - sadece tekstilde net ithalatçı bir ülke. Buradan baktığınızda, Türkiye'nin etrafında bir hinterland var, doğru, AB ile ilişkiler var, tamam, ama sadece ihracat açısından bile baktığımızda, bu pazarlardan pay almak için bir şey sunmak gerekiyor. Sektörel olarak sormak istediğim nokta bu; yani biz, bu pazarlara neyle gideceğiz?

Ömer Bolat- Tespitiniz doğru, son 4-5 sene de ihracat 26-27 milyar dolarlar seviyesine sıkıştı ve bir türlü ivme kaydedemedi. Ama 80'li yıllara ve 90'lı yılların ilk yıllarına baktığımızda, kaydettiği ortalama yüzde 15'lik bir büyüme düzeyi vardı. Yani ihracattaki bu sıkışma, aslında son yıllarda Türkiye'nin genel ekonomik tablosundaki bozulmanın yansımaları da oluşturuyor. Nasıl oluşturuyor? Türkiye'de kamunun yüksek faizle borçlanarak bir rant ekonomisi yarattığı ortamda, üretmek ve ihraç etmek artık cazip olmaktan çıkıyor.

Bu yapıda ihracat için bir teşvik, bir zorlama kalmıyor. Eximbank kredileri oldukça sınırlı. Sanayiciler için de artık üretmemek, günü kurtarmak, bir kira geliri varsa, evin nafakasını çıkarmak daha öncelikli oluyor. Ekonomik politikada son 1,5 yıldır IMF ile ortaklaşa uygulanan istikrar programında ki döviz kuruyula ilgili hatalı yaklaşımdan dolayı, Türk Lirasının aşırı değerlenmesi söz konusuydu. Böyle bir ortamda ihracat hamlenizi devam ettiremiyorsunuz.

Sektörel açıdan bir kısırlığın olduğunu ifade ettiniz ama, 1980-83-85 dönemiyle mukayese ettiğinizde, Türkiye'nin yeni sektörlerinin ihracata yönelebildiğini görüyoruz. Özellikle KOBİ'lerin çok ciddi bir dışa açılma perspektiflerinin olduğunu görüyoruz. ISO'nun 500 büyük firma araştırmasına göre, bu 500 büyük sanayi kuruluşunun ihracatlarının toplam satışlarına oranı yüzde 5-8 arasında değişirken, KOBİ'lerde bu oran yüzde 30-35'lere kadar varabilmekte. Ama Türkiye ekonomisi son yıllarda büyük bir kaos ve yıkım yaşadığı için, bu tabloda KOBİ'ler de ağır bir darbe aldılar.

Genel sorun, ekonomimizin son yıllarda içine düştüğü buhrandan kurtulması. Bu gerçekleştiği takdirde, 80'li yıllardaki gibi ihracat-

Ömer Bolat:
"Genel sorun, ekonomimizin son yıllarda içine düştüğü buhrandan kurtulması. Bu gerçekleştiği takdirde, 80'li yıllardaki gibi ihracatta da bir ivmenin olabileceği kanaatindeyim."

ta da bir ivmenin olabileceği kanaatindeyim. Bu açıdan belki tekstili yavaş yavaş Uzakdoğu'ya, Bangladeş'e, Pakistan'a, Endonezya'ya doğru kaybedebileceğiz, ama buna karşılık hiç bilmediğimiz elektrikli makineler, bazı otomotiv ürünleri, otomotiv yedek parça, seramik ürünler, bazı elektronik ürünler gibi alanlarda da ihracat kapasitemizin olduğunu gördük. Bu açıdan potansiyelimiz var, ancak mevcut tablomuz kötü, bunu değiştirmek zorundayız.

Metin Sarfati - Sayın Bolat, "Türkiye Bölgesel güç olmalı" dediniz. Bölgesel gücü AB'ye alternatif olarak mı düşünüyorsunuz, AB'ye karşı bir koz olarak mı, AB ile birlikte birbirini tamamlayıcı iki olgu olarak mı düşünüyorsunuz? İkincisi, AB ile muhtemel bir entegrasyondan veya bütünleşmeden bahsettiniz, bu muhtemel bütünleşme, gerçi bugünkü toplantımızın konusu daha çok ekonomik içerikliydi, ama nasıl olsa başka alanlara da kaydı, o zaman şunu sorabilirim: Bu muhtemel bütünleşme veya entegrasyon çok geniş anlamıyla söylüyorum kelimeyi, kültürel entegrasyonu da kapsıyor mu? Hepimiz biliyoruz ki AB'nin çok geniş anlamda da olsa, birtakım kültürel ortak özellikleri var, bunlara ne diyorsunuz?

Üçüncü soru, hem soru, hem benim katılmadığım veya belirtmek istediğim bir nokta: Türkiye ekonomisi hakkında epey olumsuz bir tablo çizdiniz. Yalnız, olumlulara geçerken, Türk insanının teşebbüs gücünden bahsettiniz. Bu olumsuzluklar AB ile olumlu özellikler mi kazanacak? Yani AB, bu olumsuzlukların giderilmesinde bir yapıcı rol mü oynayacak? "Türk insanının teşebbüs gücü vardır" dediniz ama ben kültürel ve tarihi anlamda buna katılmıyorum. Piyasa ekonomisi, AB ile kıyaslanınca Türkiye'de çok yeni bir olgu. Piyasa ekonomisi, bilebildiğim kadarıyla piyasa insanı gerektirir, bu da apayrı bir kültürdür. Teşebbüs gücü vardır dediğiniz Türk insanının sizce piyasa kültürüne sahip özellikleri var mı? AB ile muhtemel dediğiniz bütünleşmede bence var olmayan piyasa insanı özellikleri, ciddi anlamda bir engel teşkil etmeyecek mi?

Melih Baş - Metin Bey, müsaade ederseniz, ikinci sorunun B şıkkı olarak ben de minik bir soru ekleyebilir miyim? Hıristiyan Avrupa - Müslüman Türkiye paradoksu diye bir paradoks var mıdır, yok mudur?

Ömer Bolat- Birinci sorunuzdaki Türkiye'nin bölgesel güç olma hedefini gerçekleştirme gerektiği yolundaki tezimi, aslında dış po-

litikasında olması gereken bir hedef olarak söyledim. Ancak bu hedef, Avrupa Birliği ilişkilerinde de Türkiye açısından bir avantaj teşkil edecektir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle olan, devam eden bir ilişki süreci var. Ama, eğer Melih beyin de ifade ettiği, 7015 yılına kadar gerçekleşmeyecek bir tam üyelik hedefi söz konusu ise Türkiye ısrarla Avrupa Birliği limanına demir atmaya çalışan bir gemi konumunda kalmaktansa, sahip olduğu tarihi, kültürel, ekonomik ve jeopolitik avantajlarıyla bölgesel güç olma hedefini kendinde aramalı ve kendini ortaya koymalıdır. Türkiye; gerçekten bölgesinde çok etkin bir güç olduğu taktirde, Avrupa Birliği'yle olan ilişkileri de Melih beyin söylediği efendi-cariye ilişkisinden ziyade, bir partner ilişkisi olacaktır. Türkiye, Avrupa açısından cariye olmayacak kadar önemli bir ülke. Eğer öyle bir şey olsaydı, Türkiye ile bu kadar ilgilenmezlerdi. Türkiye'nin bölgesel güç olma potansiyelini de bildikleri için; Türkiye'yi, yönetimi kendilerine bırakılmayacak kadar önemli bir ülke olarak da görüyorlar, bu da bir gerçek. Bu söylediğim son ifade de Batılı bir tabirdir, Batılı devlet adamlarının tabiridir.

İkinci sorunuz; "Kültürel entegrasyonu kapsıyor mu?" Ben, Avrupa Birliği'yle olan bütünleşme sürecini ekonomik anlamda algılıyorum. Türkiye'ye "Sizi zorla Hıristiyan yapmak istiyoruz" ya da "size karşı insanlarınızı kutsamak istiyoruz" veya "artık insanlarınız Hıristiyan isimleri almazsa sizi üyelikten çıkaracağız"; böyle bir şeye gelemeyecektir. Avrupa Birliği'nin kuruluş yıllarında Hıristiyanlık temelinde izleri ve etkileri daha kuvvetliydi. Ancak, globalleşme döneminde bu kültürel öğelerin etkisinin Avrupa Birliği içinde azaldığını düşünüyorum. Ancak Türkiye'ye olan bakış açıları yönünden bunun izleri devam ediyor. Eğer bunu soruyorsanız, bu açıdan size katılıyorum.

Ayrıca, ben şuna da kaniyim: Türkiye'nin, kendi kültürel değerlerini koruyabilecek bir yapısı vardır. Nasıl vardır? Türkiye'nin Avrupa ile olan ilişkileri, Avrupa Birliği'yle sınırlı değil ki; Osmanlı İmparatorluğu'nun Trakya yakasına ayak bastığı andan itibaren, Türkiye yüzünü Batıya doğru çevirmiş ve Batıyla karşılıklı etkileşimleri olmuştur. Nereden baksanız, 600 yıllık bir tarih söz konusu. Ben; Avrupa Birliği'ne üyeliğin sınırlarını, Türkiye açısından ekonomik, siyasi, demokratikleşme ve çoğulculuk açısından çiziyorum.

Ömer Bolat:
"Önemli olan,
Türkiye'nin
kendi
sorunlarını,
doğru
reçeteleri
kendisinin
bulmasında."

Üçüncü sorunuz ise şöyledi; "Türkiye açısından olumsuz bir tablo var dediniz; şu an itibariyle Avrupa Birliği bunda yapıcı rol oynayacak mı?" Mevcut durumda yapıcı rol oynadığı söylenemez. Eğer yapıcı bir rol oynasaydı, zaten tablomuz böyle olmazdı. Önemli olan, Türkiye'nin kendi sorunlarını, doğru reçeteleri kendisinin bulmasında. Eğer biz yatırımın, üretimin, ihracatın unutulduğu; bir faiz, enflasyon ve borç sarmalına girilen bir ekonomik yapıdan çıkmayı başaramazsak, hiç kimsenin bize faydası olmayacaktır.

Son sorunuza gelince, Türk insanının piyasa ekonomisine yatkın olduğunu düşünüyorum.

Metin Sarfati - Tarihimizde öyle bir kurumsallaşma süreci var mı; yani piyasa ekonomisi kurumsallaşmış mıdır, piyasa insanı var mıdır?

Ömer Bolat - Türkler Müslüman olduğu için; İslamiyet'te de ekonomik anlamda bir piyasa ekonomisine yatkınlık, eğilim vardır ve piyasa ekonomisi teşvik edilmiştir, ticaret teşvik edilmiştir. Bu açıdan, son 20 yıllık dönemde insanımıza baktığımızda; özellikle 80'li yıllarda yeni yeni hizmetlerde olsun, üretimde olsun birçok yeni sektörler girilmesi, buralarda çalışılması, dünyanın en ücra köşelerinde ekmek parası için de olsa, esnaf düzeyinde de olsa, işadamları düzeyinde de olsa çözüm arayışlarına çıktığı bir dönem geçirdik. O açıdan, ben bu teşebbüs gücünün reel olduğunu görüyorum.

Kurumsallaşma noktasında baktığımızda, bu konuda eksiklikler olduğu doğru, daha çok bireysel bir yatkınlık söz konusu. Kurumsallaşma yönünde son yıllarda kurulan Menkul Kıymetler Borsası, Sermaye Piyasası Kurulu, Rekabet Kurulu gibi piyasa ekonomisindeki bozulmaları düzeltebilecek kurumların ve kurumların oluşturulması doğru olmakla beraber, bunların fonksiyonları itibariyle şu anda piyasa ekonomisini kurumsallaştırmayı başardıkları henüz söylenemez. Bu açıdan, zamana ihtiyaç var.

Metin Sarfati - Sayın Melih Baş; çarpıcı ifadeleriniz var; "tek yanlı bir sevdâ, AB bizi almayacak, efendi-cariye ilişkisi, - ne kırk katır ne kırk satır, çok eksenli bir dünya isteği..." Bu bana biraz şeyi hatırlattı; İsmet Paşa -pek kızmazdı, ama- galiba bir kızgınlıkla "Yeni bir dünya kurulur, biz de yerimizi alırız" Şimdi siz, Almanya'nın veya Fransa'nın ulusalcı yaklaşımlarını tenkit ediyorsunuz. Soruya geçeyim: Biraz evvel dediniz ki, "tahrik tacizi getirir." Tahriğin önce nereden başladığını bilemiyorum, ama

ulusalcı davranırsak, karşı tarafın ulusalcı davranmasını tenkit edebilir miyiz? Yani orada ulusalcı davranma hakkı, sanki bir tek birine aitmiş gibi geliyor. İkinci ve asıl sormak istediğim soru şu: AB'lerin, NAFTA'ların oluşturduğu yeni dünya düzeninde bu çok eksenli dünyanın, doğrusu dört başı mamur bir kuramsal alt yapısı oluşturulmuş durumda. Bizse; ciddi bir çalışma, ciddi bir bakış olmadan, nişanlının uzatmasına kızıp, "beni alacak mısın, almaya- caksın" diye aniden diklenip, sonra "ne yapalım almıyor." diyoruz

Yani gerçekten bu konuda projeksiyonunu yapabildiğiniz bir dünya düzeniniz var mı? Ben bulamıyorum.

Melih Baş - Avrupa Birliği'nde bir eş yapısalılık, yani homojenlik yok dedik; buna yüzde yüz katılıyorum. İzininiz olursa, 20 Ekim 2000 tarihli Financial Times'tan aktarmak istiyorum: "Avrupa'nın entegrasyonunda ideolojik ayrımlar meyvesiz gidiyor, yani sonuç vermiyor." Burada çok güzel başlıklarla bu farklı yaklaşımları ele almış; "Bir hükümetler aracılar var, bir süpranasyonalistler var, uluslararası üstüçüler; bir de son dönemde bu komünite metotcular, yani cemaat yaklaşımcıları." Almanya'nın Yugoslavya'yı parçaladıktan sonra, "hadi şimdi cemaatler olarak gelin Avrupa Birliğine" demesiyle de çok güzel üst üste örtüşüyor. Yazıda diyor ki, "Genelde merkezdeki ülkeler, bu konuda kendilerine güvenli gözüküyorlar gibi; ama farklı sesler, çatlaklar var."

Örneğin Romano Prodi Başkanlığındaki kabinede şöyle bir tartışma olmuş: Romano Prodi, 3 Ekim tarihinde Avrupa Parlamentosunda yaptığı konuşmada şöyle diyor: "Aramızda iki ses çıkıyor aslında; kimileri uluslararası bir yaklaşıma sahip, kimileri de bu uluslararası yaklaşıma bir tehdit sayıyor ve de Avrupa Parlamentosunu, Birliğin demokratik kalbi olarak kabul ederek ulusal parlamentoları demokratikleşmede temel rolü oynayacak bir unsur olarak görüyorlar. Ulusal parlamentoları savunmakta ve bunların sonsuza dek devam etmesi gerektiğini düşünüyorlar. Bu yaklaşımların bir sentezini bulmalıyız "

Hakikaten Avrupa Birliği'nde çok çatlak sesler var, gerçekten eş yapısalılık yok. Dolayısıyla bizim de Avrupa Birliği'ne bakarken, eş yapısal bir bütün olarak bakmamız, kendi içindeki bu nesnel tartışmalardan dolayı olanaklı gözüküyor.

Demek ki ulus konusu, Avrupa Birliği'nin

Melih Baş:
"Ulus konusu, Avrupa Birliği'nin kendi içinde noktalanmış değil ve 'ulus-devlet bitti' önermesi çok ciddi tartışmaya açıkt."

kendi içinde noktalanmış değil ve "ulus-devlet bitti" önermesi çok ciddi tartışmaya açık. Biz, USIAD olarak ulus-devletin bittiğine inanmıyoruz; çünkü ulus-devlet, bir burjuva gerçeğidir. İsterseniz daha başka bir jargonla buna burjuva devleti de diyebilirsiniz. Burjuva bitti mi ki, devlet de bitsin?

Avrupa Birliği ne peki? Avrupa Birliği, bir ekonomik birleşme, iktisadi birleşme. Niye oluyor? Avrupa Birliğini de bir büyük ulus-devlet diye nitelemek de belki olanaklı olabilir. Ömer bey, "Ulus-devlet yerine ulus-şirketler ortaya çıktı" dedi. Acaba gerçekten öyle mi? Bu konuda biraz tartışmakta yarar var. Sevgili Mehmet hocam hatırlayacak; İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti, Petrol-İş'te "Gelişme Ekonomisi" konulu toplantı yapmıştı; orada bir hoca çıkmıştı, bazı şirket isimleri söylemişti. "Sony hangi ülkeyi anımsatıyor?" Herkes demişti; "Japonya." "Philps hangi ülkeyi anımsatıyor?" Birtakım insanlar bağırmişti; "Hollanda." Bakın, hep böyle ülke isimleri geliyor. Dolayısıyla ulus-şirket deyimine, doğrusu kişisel olarak ve USIAD adına konuşurken, katılmam pek mümkün olmadı.

Ömer Bolat- Hocam, ben onu şu manada söyledim: Yok oldu manasında değil; ama gidişat o yönde ve sadece ülke bazında değil, artık yabancı ülkelerdeki yatırımlarıyla giderek dünya şirketleri haline gelen o büyük gruplar, ülkelerin ekonomilerini yönetmede, kimi zaman siyasetini dahi etkilemede giderek nüfuzlarını arttırıyorlar.

Melih Baş - Sektörler konusuna gelince; acaba Türkiye, nasıl bir yaklaşım izlemeli? Biz, USIAD olarak, kendine yeterli ekonomiyi başta temel şart görüyoruz; yani olmazsa olmaz bir koşul olarak. Ne demek? Bu belki bazıları için sosyetik, lüks falan kaçabilir, ama bizce çok da gerekli; "plan mı, pilav mı" tartışmasında, planlı ekonominin pabucunun dama atılması makro ekonomik olarak savunuldu. Ancak, şirket bazında baktığınız zaman, adamlar 5 yıllık stratejik planla çalışıyorlar. Yani plan, deyim yerindeyse, her eve lazım bir şey. Şirket bazında 5 yıllık planla çalışıyorsa, ülke çapında çok çok daha önemli.

Dolayısıyla kendi kendine yeterli ekonominin mutlaka planlı bazda gitmesi gerekiyor. Eğer siz, "Şu şu sektörlerde uzmanlaşayım da, dünya ticaretinde işbölümünde ön plana çıkayım" diye bir düşünceyi ön plana alırsanız, baştan karşılaştırmalı üstünlükler kuramını veri

olarak alıp konuşmuş olursunuz. Yine Temel'in sorusuna döneceğim; "karşılaştırmalı üstünlükler teorisine inanarak yola çıkmak şart mıdır?" Hiç de alakası yok; çünkü karşılaştırmalı üstünlükler kuramı, yaklaşımı, hepimizin bildiği gibi neo-liberal bir tercihtir veya liberal bir tercihtir. Dolayısıyla da biraz bu karşılaştırmalı üstünlükleri veri olarak alıp tartışma, çok ciddi bir şekilde bizi çıkmaz sokağa götürür, Susam Sokağına değil.

Tabii bu planlama sırasında da Serhat beyin sorusunu çok anlamlı buluyorum. "Acaba ne üretmeliyiz, kimin için üretmeliyiz, nasıl üretmeliyiz?" Dolayısıyla da mesela diyelim ki 1612 çeşit gofret lazım mıdır? Buna karar verecek olan da; toplumun tüm kesimlerinin katıldığı, aktif konuşabildiği, rol aldığı, dolayısıyla seslerini duyurabildiği bir şekilde yapılmış bir planlama süreci diyelim isterseniz. Dolayısıyla da süreç önemli. Tarımıyla, sanayiyle, hizmet sektörüyle, tümüyle kendi kendine yeterli olması gerekiyor.

Bir de burada çok tehlikeli bir tartışma teması var; "Artık sanayi toplumu öldü, dolayısıyla post-endüstriyel bir toplum olmak lazım, hizmet toplumu olmak lazım, hemen hizmet üretmemiz lazım, hemen ileri teknoloji üretmemiz lazım" diye bir tema var. Hayır; her konuda kendine yeterli olmaya çalışmak lazım. Ancak elbette ki birtakım doğal kaynaklarınızın yetersizliği söz konusu olabilir, bazı teknolojik yetersizlikleriniz olabilir. Ekonomik işbirliğine karşı kendine kapalı ekonomi anlamında değil; dışarıyla eşit ilişkiler kuran anlamında söylüyorum. Bu sektörel gelişmeler sırasında da Türkiye'ye dayatılan bazı konularda da çok duyarlı olmak lazım. Örneğin tarımsal alanda kendi kendine yeterli bir Türkiye'yi, artık tarım girdilerini ithal eden bir ülke haline getirmeye çalışan bir yayılmacı kanat var; dolayısıyla da bu konuda tabii duyarlı olmamız gerekiyor.

Tabii Ömer beyin altını çizdiği, sanayide ithal ikameci modelde kalitesiz süreçlerin yaşandığına katılıyorum; faaliyet dışı gelirlerle, finansman gelirleriyle rantiyeci bir şekilde yaşadığına katılıyorum. Ancak tabii sonuç itibarıyla dönüp dolaşıp geliyoruz; peki nasıl rekabet edecek? Galiba son dönemlerde ucuz işgücü tartışmaları da eskiye göre önemini yitirmeye başlayabildi. Ucuz işgücü yerine, artık başka faktörler devreye girdi gibi; piyasa ekonomisinin belki de mükemmelleşmesiyle ilgili. Örneğin eskiden yenilik denildiği zaman, lambalı

Melih Baş:
"Kendi kendine yeterli ekonominin mutlaka planlı bazda gitmesi gerekiyor."

radyodan transistörlü radyoya sıçrama anlaşılırdı. Şimdi ise, aynı sektörden örnek vermek gerekirse, elektronikte dolbi A gürültü süzgeç sisteminden dolbi AB gürültü süzgeç sistemine sıçrama teknolojik yenilik sayılıyor, Anglosaksonların deyimiyle inovasyon deniliyor. Bu inovasyon sözcüğüne sizin sorunuz anlamında geldim. Hakikaten Türk insanı acaba girişimcilik kültürüne sahip mi? Bu konularla ilgili çalışan iktisatçıların olduğunu biliyorum ve onların raporlarına baktığım zaman, girişimcilik kültürünün çok fazla olmadığını Türkiye'de tespit ediyorlar gibi gözüküyor.

Peki ama, hakikaten Türk insanının hiç mi yaratıcılığı yok dersenez; tabii herkesin düşünceleri kendi deneyimleriyle sınırlı belki, bu deneyimler bağlamında ben de kendi kişisel yaşam süreçlerimden bir örnekle bunu açıklığa kavuşturmak isterim: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı, TÜBİTAK'ın bu teknolojik yeniliğe odaklanmış yatırımları fonlaması için kurulmuş bir vakıf. Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfının başvuru projeleri bağlamında İstanbul ve Ankara'da gezdiğimiz bazı işyerlerinde dudağım uçukladı. Mesela dünyada kendi uzunluğuyla orantılı olarak en küçük yarıçapta daire çizen botu Tuzla'da bir tersanede çalışan bir iş sahibi yapmış; bu projeye TTGV'ye başvuruyor. Tabii diyebilirsiniz ki, "Bu, savunma sanayiinde kullanılacak insanların lehine mi, aleyhine mi, bu tartışılır." O zaman size daha insancıl bir örnek vereyim: Sulama sistemlerinde, sera sulama sistemlerinde, borudan geçen suyu damlatırken çevreye de damlattığımız için, su kaybı ve birtakım çürümeler oluyormuş. Sadece suladığınız bitkinin köküne damlatma şeklinde bir aygıt yapmış bir adam ve bununla TTGV'ye başvurmuş. Bu örnekleri çoğaltabilirim.

Dolayısıyla isterseniz şöyle demeyelim; Türk insanının yaratıcılığı pompalanabilir, ama tabii bunun için zaman ve zemin gerekiyor. Mesela dünyada bunu pompalamak için risk sermayesi şirketleri var. Türkiye'de sermaye grupları risk sermayesi kurmuyor, herkes kendi holdingine bir banka kuruyor ve kendi şirketlerini fonluyor ya da A holdingi B holdingine, B holdingi A holdingine sırt sırta kredi diye çevirebileceğimiz, İngilizce back to back kredi yapıyor. Dolayısıyla Türkiye'de risk sermayesi örgütlenemiyor. Risk sermayesi, işte bu girişimciliği pompalamak anlamında dünyada en önemli silah olarak gözleniyor. Galiba bu konuyla ilgili yavaş yavaş bir-iki mantar bitiyor.

Mesela bir tanesi işte vakıf-risk sermayesi ortaklığı, bir tanesi TTGV'nin İş Bankası'yla ortak kurduğu risk sermayesi şirketi. Dolayısıyla bir altyapı desteği tabii ki gerekiyor. Bu anlamda bir altyapı desteği olmaksızın, girişimcilik kültürünün gelişmesi pek de kolay değil tabii.

İsterseniz toparlamadan sonra, son olarak bir de bu ulusalcı davranmayla ilgili Metin bevin sorusuna yanıt vermeye çalışayım: Aslında tabii sizin benden çok daha fazla sayfa okuduğunuz bu 68 hikayesine bir yollama yapacağım izninizle: "İmkansız istemek gerçekçiliktir" denilir ya hani, ben de müsaadenizle sizin sorunuza cevaba onu söyleyerek başlayayım: Evet, imkânsız gibi gözüküyor; ama önemli olan da imkânsız istemek tabii. Biraz belki bazılarında hamasi gelebilir, ama müsaade edin, kullandığım: Kurtuluş Savaşı'nda itilaf devletlerinin silah ve donatım gücü veya çeşitli güçleriyle Türk halkının gücünü mukayese ettiğiniz zaman veya Amerika'nın Vietnam'a saldırısı halinde, Amerika ile Vietnam'ın birtakım ekonomi politik güçlerini karşılaştırdığınız zaman; bazıları için, hem Türkiye açısından, hem Vietnam açısından, bu işin olanaksız olduğu gayet rahatça söylenebilirdi. Ancak ben öyle bakmaya çalışıyorum.

Peki somut bazı ipuçları da var mı? Mesela Avrasya seçeneği... Avrasya seçeneği konusunun altını yanlış hatırlamıyorsam Nail Satılğan hoca da kuvvetlice çiziyor veyahut da bir başka gelişme; bu G 77'yi bir yanda tutarsak, Şangay 5'lisi gelişmesi, Putin döneminde Rusya'nın başını çektiği birtakım ittifaklar... Sonuçta yeni yeni bazı bloklar gelişiyor, isterseniz bunu karınca hikayesiyle bağlayalım: Hani karınca hacca gidiyormuş ya, "yolunda ölürüm" demiş. Biz de Fenerbahçeli ya da Galatasaraylılar gibi "ölmeye geldik" diye bağırma kınamakla beraber, yolunda ölmeyi düşünüyoruz.

Mehmet Türkay- Aslında bu tartışma boyutu tabii çok yayıldı ve her tartışmada olduğu gibi, aslında çok doğal bu; çünkü sonuçta biz iktisattan bahsedeceğimiz dediğimiz zaman, iktisadın her şeyle bu kadar da organik bir bağ olduğu, bu tür tartışmalarda çok daha açık hale geliyor.

Ben az önceki konuşmamda homojenlik konusuna değinmiştim. O homojenlik meselesi şu anlamda önemli. Örneğin emek piyasası açısından Avrupa homojen değil, yani kendi içinde çok katlı bir Avrupa'nın yaratıldığı ya da yaratılma süreci başladığı üzerinde tartışmalar

Melih Baş:
"Türkiye'de sermaye grupları risk sermayesi kurmuyor, herkes kendi holdingine bir banka kuruyor ve kendi şirketlerini fonluyor."

sürüyor. Diğer taraftan, bölgeler açısından baktığınız zaman, yine bu homojenlik meselesinde takılıp kalıyor; çünkü şu an Avrupa Birliği coğrafyası içindeki bölgeler arasında, hatta bu son potansiyel gelişme alanlarıyla beraber düşündüğünüz zaman, çok ciddi eşitsizliklerin olduğu ve bu eşitsizliklerin de doğal sonucu olarak sektörel kaymaların yaşanacağı söyleniyor - ki nitekim bunu birtakım çokuluslu şirketlerin Avrupa içindeki uzun vadeli planlarından hareketle gerçekleştirdikleri tasarruflarda görmek mümkün.- Örneğin bugün eski Doğu Avrupa'nın endüstrisizleşme sürecine girdiği ya da böyle bir süreci böyle bir aşamada başlattığı da söylenebilir.

Burada bir başka homojen olmayan boyut; aslında birliğin kendi mantığıyla çok bağlantılı olarak bu ulus-devlet meselesinde karşımıza çıkıyor. Hani o çok genel söyleme baktığımız zaman, öyle bir süreç başladı ki artık ulus-devletler çözülüyor. Çözülüyor; hem dünyada böyle bir süreç var, hem Avrupa Birliği'nin kendi içinde de aynı süreç yaşanıyor. Ama ulus-devletler elbette ki yapısal olarak farklılaştı. Yani 1945 sonrası uluslararası sistemin örgütlenme mantığındaki ulus-devlet formu değişti. Bu değişiklik, 1970'lerde başlayan krizle ortaya çıkan yeniden yapılanma ya da o krize uyum sağlama süreçlerinin de sonucu oldu. Burada karşımıza ne çıktı? Nihayetinde ulus-devletler, kendilerinin sahip oldukları egemenlik haklarını bir yerlere devretmeye başladılar. En başta söylediğim, bu kapitalizmin uluslar arasındaki yeniden yapılanma, sermaye birikim dinamiğinin ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleşen bir süreç. Ama bazı yerlerde ulus-devletler bir noktada durdular ve durmak zorundalar. Örneğin küreselleşmeye, işte sizin söylediğiniz neo-klasik iktisat çerçevesindeki yaklaşımlarda vurgulanan şeyler ya da üretim faktörlerinin uluslar arasında serbest dolaşımı gibi bir tanımdan baktığımızda bile bir şey karşımıza çıkıyor: Her şey dolaşıyor, ama emek dolaşamıyor. Emeği kim bekleyecek ya da emeğin belirli sınırlar dahilinde tutulmasını kim sağlayacak? En açık haliyle ulus-devlet sağlayacak.

Burada şöyle bir problem daha var: Avrupa Birliği açısından baktığımız zaman, ulus-devlet formu muhakkak değişiyor. Ama şu gün yapılan tasarruflara baktığımızda; ulus-devlet, Avrupa içindeki gerilimlerin de tarafları olarak karşımıza çıkıyor. Bu tartışma, kendi içinde başka tartışmaları da beraberinde getirecek bir

Mehmet Türkay

şey. Benim başta söylediğim şey; klasik deyişle küreselleşme denilen meseleye bir ad koyduğumuz zaman, Avrupa Birliğine de bir ad koyabileceğimizdi. Burada örneğin ulus-devletin kendi formu açısından baktığımızda, Türkiye'den Avrupa Birliği'ne karşı çıkışta, USİAD'ın yaptığı "bir ulus perspektifi üzerinden nereye kadar gidebilir" sorusu aslında. Tabii bunu yaptığımızda, başka soruları da cevaplamamız gerek; yani kalkınma denilen meselenin aslında ne anlama geldiğini konuşmamız lazım ve bunun ötesine geçerek, daha sonra da ulusal kalkınma meselesini tartışmamız lazım.

Belki burada sizin plan meseleniz önem kazanacak. 1960'tan 70'e kadar Türkiye'nin yaşadığı planlı dönem, bugün bir sürü şey açısından bir günah keçisi olarak düşünülüyor. Tabii burada önemli olan şeydu: 1960'tan 80'lere kadar geçen ithal ikameci dönem, bir isteğe bağlı ya da keyfe keder yapılmış bir dönem değildi, sermaye birikiminin mantığı açısından bu çok önemliydi. Türkiye'nin belirli bir sermaye birikimi sürecini, hele belli bir sermaye birikimi eşliğini aşabilmesi için bu çok gerekli bir aşamaydı. Çünkü 1980 sonrası stratejinin de ilk dayanakları, bu döneme dayanıyordu; bu dönemde gerçekleşen sanayi eşiği üzerinden eğer ihracat patlaması yaşandıysa, bunun göz ardı etmemiz mümkün değil. Bu anlamda yapılan tartışmalar, yani "ithal ikamecilik mi, dışa açıklık mı" gibi bir ikilemden ziyade, bu ikisinin birbirini tamamlayıcılığı çerçevesinde belki ele alınması lazım. Dolayısıyla özellikle dünyada yapılan tartışmalarda, 80'li yılların başında bir sürü son ilan edildi biliyorsunuz, "tarihin sonu geldi" denildi, daha sonra "ulus-devletin sonu geldi" denildi, "gelişme iktisadının sonu geldi" denildi, "ideolojilerin sonu geldi" denildi falan... Bunlar hep söylem düzeyinde yaygınlaşan şeylerdi; ama hayatta bunların karşılığı yoktu tabii. Peki Avrupa Birliği karşısında, -

Mehmet Türkay:
"Her şey dolaşıyor, ama emek dolaşamıyor. Emeğin belirli sınırlar dahilinde tutulmasını kim sağlayacak? En açık haliyle ulus-devlet sağlayacak."

örneğin Melih beyin söylediği gibi- ulusal bir tavır alma dediğimizde, şunu hep aklımızda tutmamızda fayda var diye düşünüyorum: Bu ulusallık kategorisi, kendi içinde homojenleştirici bir kategori. Şöyle söyleyeyim: Ulusallık zaten tanım gereği nedir? Bir şeyleri dışlarsınız, birtakım unsurları dışlarsınız; içerdiğiniz unsurlara da bir kimlik addedersiniz ve dolayısıyla bunun üzerinden de politika üretirsiniz.

Sürece özellikle sermaye açısından baktığımız zaman, mesela Ulusal Sanayiciler ve İşadamları Derneği denildiği zaman, bu neyi tanımlıyor; burada aslında aynı şey, Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği denildiği zaman da geçerli. Burada ilk akla gelen şey, aslında aynı kulvarda bir sanayici asgari müşterekleri var, ama referansları tamamen farklı iki taraftan söz ediyoruz. Örneğin, Fuat Ercan'la beraber Kemal Özden Beyle yaptığımız konuşmalarda karşımıza çıkan bir şey vardı, bunu kendisi telaffuz etmişti: Ben, derslerde anlatırken, "ulusal sınır denildiği zaman, ulusal sınırın iktisada tercümesi nedir" diye sorarım. "Ulusal sınır nedi?" denildiği zaman, sonuçta iktisada tercüme ettiğiniz zaman; ulusal sınır, ulusal pazardır. Biz bunu Kemal beye sorduğumuz zaman, Kemal Bey bize hiç tereddütsüz bunu söyledi; yani ulusal sınırlar, elbette sermaye açısından ulusal pazara tekbül ediyor. Gelişen noktada, Avrupa Birliği gibi bir konuda da "bu egemenlik meselesini kim kullanacak" sorusu var. Örneğin 1960-70'li yıllarda Türkiye'deki sermaye birikiminin genel yapısına baktığımızda; kapitalizmin genel mantığına uygun olarak belirli bir coğrafya içindeki pazar korunarak, belli bir sanayileşme ya da belli bir sermaye birikimi aşamasına gelindi. Ancak, bu süreç, kendi mantığına dayanarak, kendi eşitsizlikleriyle beraber geldi. Dolayısıyla 80'lerin başında, dışa açılma eşiğine gelmiş bir sermaye grubu da bu süreci başlatmak istiyordu.

Burada şu çok önemli: Bir taraftan korumacılığı istiyorsak, teknik olarak belki seçici bir ithal ikamecilik uygulanabilir. Nedir; daha sonra uluslararası planda rekabet edebilme koşullarına sahip olacak birtakım sektörlerin korunmasına yönelik bir strateji izlenebilir. Burada bu referansların önemi konusunda, özellikle Melih beye sormak istiyorum, "neden korumayı istiyoruz"? Bunu sermaye açısından tanımlamamız mümkün; çünkü 1960'tan 70'li yılların sonuna kadar geçen sürede bir korumacılık pratiği vardı ve bu pratik keyfe keder bir pra-

tik değildi, sermaye birikiminin mantığına dayalıydı; yani bütün kıta Avrupa'sı da, Amerika da, kendi ilk sermaye birikim süreçlerini böyle yaşadılar, burada hiçbir terslik yoktu. Ondan sonra da kendi eşitsizlik mantığına göre de tedrici olarak hepsi bir şekilde yayılma ya da dışa açılma sürecini yaşadılar. Burada USİAD'ın - MÜSİAD'dan da böyle bir talep olacağına dair bir beklentim vardı, ama Ömer bey orayı çok açmadı- bir tür korumacılığı yeniden istiyor olması önemli. Bu tür bir korumacılık esprisi altında, bu kadar süre -TÜSİAD özelinde, tabii bunu tırnak içinde ben söylüyorum- korundular ve uluslararası bir hale geldiler. Aynı koruma talebini bu sefer biz de yapıyoruz. Dolayısıyla burada korunma esprisi, aslında sistemin mantığına çok uygun bir şekilde uluslararasılaşma amacına ulaşmak üzere bir koruma talebi mi, yoksa diğer referanslarla beraber başka bir şeye mi uygun düşüyor? Çünkü nihai olarak korumacılık denildiği zaman, bir taraftan da sizin çizginize karşı olan, piyasa üzerinden size karşı çıkanların argümanı, "siz kendinizi içe kaplamak istiyorsunuz." Oluyor.

Melih Baş - İsim vermekte beis yok; örneğin TÜSİAD...

Mehmet Türkay- Böyle bir korumacılık talebi, aslında tam da uluslararasılaşmaya dönük bir nihai amacı içinde barındıran bir şey. Burada sizin açınızdan bir çelişki var mı? Ömer beye de sormak istiyorum; sizin böyle bir talebiniz var mı, bu sürece tepkiniz nasıl? Daha önce olaya Avrupa Birliği ile aynı çizgide bakılmıyordu, belki kendi içinizde bir tartışma süreci yaşadınız, onları bilmiyorum; ama nihai olarak bugün geldiğiniz noktada da siz, uluslararası sisteme Avrupa Birliği üzerinden entegre olmaya daha açık bir perspektiften mi bakıyorsunuz?

Ömer Bolat- Ben, son söz olarak Mehmet beyin dediğine biraz değineceğim. Ancak ondan önce konuşmalarımda benim ortaya attığım iki kavram vardı; biri ulus-devletten ulus-şirkete doğru bir yönelim söz konusuydu, epeyce tartışma doğurdu. İkincisi de, Türk insanı girişimci mi, yoksa değil mi; o da bir tartışma doğurdu. O konuda da görüşümü belirtmiştim; ama tam anlaşılması için, o iki hususu biraz daha açmak istiyorum: Ulus-devletten ulus-şirkete gitme noktasındaki yönelimi bir vakia, bir tespit olarak belirttim. Şöyle ki: Zaten İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde

Mehmet Türkay:
"1960'tan 70'li yılların sonuna kadar geçen sürede bir korumacılık pratiği vardı ve bu pratik keyfe keder bir pratik değildi, sermaye birikiminin mantığına dayalıydı."

EFTA var, NAFTA var, OPEC var. Ulusal sınırların indirilip, Tamer İlgüden hocanın deyimiyle, eklemleşme, bütünleşme hadisesinin siyaset düzleminde yaşandığını gördük. Mikro bazda, şirketler düzeyinde de çokuluslaşma süreci, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki şirketlerin mevcut pazarlara artık sığmaması nedeniyle global pazarları hedef almasından ötürü başka ülkelere de kaymaları ve bu açıdan da ülkelerin ekonomi yönetiminde, ama giderek de siyaset yönetiminde dahi bu çokuluslu şirketlerin giderek söz sahibi olduğunu söylemek için o kavramları kullandım.

İkinci ortaya attığımız kavramla alakalı husus, Türk insanının müteşebbis olup olmadığı noktasında. Tabii bu nispi bir yargıdır, kişiden kişiye değişebilir. Ancak, ben şu açıdan Türk insanı müteşebbis dedim: 1923'te, yani toplu işinin dahi üretilmediği bir ülkeden, bugün dünyada hemen hemen genel kabul gören birçok sektörde iyi-kötü üretim yapılabilme aşamasına gelinmesi; özellikle kamu ve asker toplumu, memur toplum kültürünün hakim olduğu bir kültürel yapıdan, giderek müteşebbis ve birçok sektörlerde çalışabilen bir aşamaya geldik. Bu aslında Türk insanının müteşebbis gücünü gösteriyor.

Bunu söylerken, yenilikçiliği üreten olarak bahsetmedim; daha çok alıp adapte edebilen bir yapımız var, kuvvetli olan yapımız bu. Evet, risk sermayesi hadisesi çok önemlidir. Biz ülkemizde bunlardan maalesef mahrumuz. Eğer bu altyapı, bu zeminler de olabilse, inanıyorum ki Türk insanı gerçekten çok daha iyi bir şekilde ekonomik girişimlerini ve becerilerini ortaya çıkarabilecektir.

Mehmet beyin söylediği, uluslararası sistemle bütünleşme noktasında bunu kaçınılmaz görüyoruz. Yani, para, teknoloji ve iletişimin sınır tanımadığı bir atmosferde ve ekonomik açıdan da milli pazarların optimum verimliliği ve maliyet avantajını sağlamada yeterli olmadığı ve uluslararası pazarlara muhtaç olduğu bir noktada, uluslararası sistemle bütünleşmeyi kaçınılmaz olarak görüyoruz. Bu açıdan Türkiye'nin kendi hinterlandı başta olmak üzere bölgesel güç olması ve başta Avrupa Birliği, Amerika, Uzakdoğu, Rusya gibi çok ciddi ilişkiler kurabileceğimiz ekonomik alanlarla ilişkiye geçmesinin çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Mehmet Türkay- Ben bir şey daha eklemek istiyorum: MÜSİAD'ın bundan daha önceki dö-

nemlerde daha siyasi referansları vardı; yani bu tartışılırdı. Şimdi burada sorum, az önce konuşulanlarla bağlantılı olarak, böyle bir entegrasyonu öngördüğünüz zaman -ki Türkiye bu haliyle son 20 yıldır böyle bir entegrasyon yaşıyor- bunun sonuçları, işte sizin de ortaya koyduğunuz olumsuzluklar olarak karşımıza çıkıyor. Yani hem Türkiye'nin dünyadaki birtakım sıralamalardaki olumsuz yeri, hem de Türkiye'nin kendi içindeki gelir dağılımının geldiği nokta ortada. Bir zamanlar Çağlar Keyder "müstehten bir dağılım" diyordu, müstehtenlik sınırlarının da çok aşıldığı bir noktaya gelindi. O zaman burada, sizin baktığınız perspektiften, bunların ortadan kalkmasını sağlayacak yapılar ne olabilir? Yani bu olumsuz sonuçları bir şekilde telafi edecek, bunun önlemlerini bir şekilde alacak yapılar ne olabilir?

Tabii sonuçta şunu söylememiz lazım: Siz, örneğin başta şunu vurguladınız: "Türkiye Avrupa Birliği'ne giremeyecekse bile, Kopenhag Kriterlerini hayata geçirmesi lazım" dediniz...

Ömer Bolat- Kopenhag Kriterlerini şu anlamda anlıyorum: Bugünkü dünya gündeminde, ülkelerde bir lig sıralaması var; birinci lig ülkeler, ikinci, üçüncü lig ülkeler. Dünya liginde bir endüstrileşme ve ekonomik gelişmişlik bakımından yapılanma var, bir de siyasi sistem ve sosyal sistem bakımından bir yapılanma var. Yani Kopenhag Kriterlerini ölçü olarak aldığımız husus, gelişmiş ülkeler liginde yer alabiliyoruz için benimsememiz gereken kriterler olmasıdır. Nedir bunlar?

Uluslararası rekabete dayanabilecek bir ekonomik yapılanmaya ve işleyen bir piyasa ekonomisine sahip olmak.

İkincisi, Maastricht Kriterleri olarak adlandırılan ekonomik ve parasal birliğin gereği olan imkânları oluşturmak. Bunlar, enflasyonun indirilmesi, kamu borçlanma açığının azaltılması, bütçe açığının yine gayri safi milli hâsılların yüzde 3'üne indirilmesi, devlet borçlanmasının gayri safi milli hâsıllarının yüzde 60'ına indirilmesi, uzun dönemli faiz oranlarının indirilmesi. Bunları, ideal bir ekonomik ortamın ve istikrarın olması gereken göstergeleri olarak algılıyoruz.

Üçüncüsü, Kopenhag Kriterlerinde birinci olarak gösterilen şey de, çoğulcu demokratik parlamenter rejime sahip olmak, bir hukuk sistemine sahip olmak, temel insan haklarını gözetmek ve azınlık haklarına saygı duymak.

Bu bağlamda baktığımızda, Türkiye için

Ömer Bolat:
"Para, teknoloji ve iletişimin sınır tanımadığı bir atmosferde ve ekonomik açıdan da milli pazarların optimum verimliliği ve maliyet avantajını sağlamada yeterli olmadığı ve uluslararası pazarlara muhtaç olduğu bir noktada, uluslararası sistemle bütünleşmeyi kaçınılmaz olarak görüyoruz."

DİSK: "Tam Üyelik Sürecinde Mücadele Şart"

Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinin Emek Piyasaları açısından olası sonuçları özellikle özelleştirme politikasıyla ortaya çıkacaktır. Yaşanan tüm deneyimler özelleştirmenin işsizlik gibi ülkemiz açısından önemi yadsınamaz bir sonuç ürettiğini göstermektedir.

Özelleştirmelerin bir diğer olumsuz etkisi, sendikasılaştırma girişimlerinin yoğunlaşmasında görülmektedir. Özel kesime geçen hemen tüm işyerlerinde ilk yaşanan olay işçilerin sendika üyeliğinden ayrılmasıdır.

Emek piyasaları açısından bir başka olumsuz etki ise sendika üyesi işçi sayısındaki azalma veya yeni üye kazanılmasının zorlaşmasıdır. Avrupa Birliği'nin sanayi stratejisinin küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesine dayalı olması ve bu tür işletmelerin kapalı ve sıkı denetim altında tutulan organize bölgeler halinde yapılması birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Bunların başında kaçak işçilik gelmektedir. Gerek sosyal güvenlik haklarından ve gerekse toplu sözleşme haklarından yoksunluk çalı-

şanlar açısından çok büyük kayıpları ortaya çıkarmaktadır.

DİSK, AB üyelik sürecine demokratikleşme ve sosyal adalet yönünde müdahale edilmesi gerektiğini düşünmektedir.

AB üyeliği hiç şüphesiz özellikle demokratikleşme ve emekçilerin haklarına ilişkin kendiliğinden bir ilerlemeyi getirmeyecektir. Bu alanlarda ciddi bir mücadelenin verilmesi kaçınılmazdır.

Süleyman Çelebi
DİSK Genel Başkanı

yarım bir demokrasi mi olacak, bir Baasçı rejim özlemi mi olacak; yoksa gerçekten en basit anlamıyla herkesin sahip olması gereken temel hak ve hürriyetlerin uygulandığı, parlamenter rejimin kesintiye uğramayacağı, sivil yönetimin ülke ekonomisinin yönetiminde hakim olacağı bir siyasi yapılanma mı olacak? Olması gereken, bu sonucudur. Bunları, evrensel, gelişmiş ülkeler liginde yer alabilmenin kıstasları olarak aldığımızda; Türkiye bir İslam ülkesi olsa da, bu kıstaslar Türkiye için bence başarılması gereken ideal siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarın ve düzenin anahtar kıstasları olduğu için, "Avrupa Birliği üyeliğinin gerçekleşmeyeceği, en azından şöyle bir 10-15 yıllık dönemde gerçekleşmeyeceği söz konusu olsa da Türkiye bunları gerçekleştirmeye çalışmalı" dedim. Çünkü çalışmadığı taktirdeki görüntümüz, bugünkü görüntüden farklı olmayacak. Bugünkü görüntümüz iç açıcı mı; değil. Burada aşağı yukarı 2,5 saat tartıştığımız tablo ortadayken, bu açıdan onları söyledim.

Mehmet Türkay- Ben de aslında tam bu noktada onu sormaya çalışıyorum. Bahsettiğiniz kriterler açısından baktığımız zaman, piyasa ekonomisinin tam olarak uygulanması dediniz. Ben, bunu daha özel bir alana çekeyim; örneğin Katılım Ortaklığı Belgesinde, Türkiye'nin kısa ve uzun dönemde yerine getirmesi gereken koşullardan bahsedilir. Burada aslında IMF'nin ve Dünya Bankası'nın başlattığı yapısal uyum programlarına uyulması bir zorunluluktur, bu bir şart olarak karşımıza çıkar. Bunun

yanında da Kopenhag Kriterlerin de insan hakları, demokrasi gibi konular da var. Bu kriterlerin arasında, Türkiye gibi bir ülke söz konusu olduğunda, bir gerilim ya da bir çatışmanın da var olduğunu düşünüyorum. Çünkü bunu söylerken, aklımda olan şu var: Siyaset dediğimiz süreci, mevcut kaynakların denetim ve paylaşımına dair bir süreç olarak tanımlayabilirsek, burada, mevcut kaynakların denetimi ve paylaşımı sürecinde geçerli olan ilişkiler, demokrasiyi zaten kendiliğinden dışlayan ilişkiler haline gelmiş durumda. Metin beyin "böyle bir insan tipi (piyasa insanı) yaratıldı mı" dediği zaman, benim oradaki itirazım şu. Kıta Avrupası da, Amerika da farklı yapılarıdır, ama Türkiye ya da benzeri bir ülkede bu yapı başkadır. Nihai olarak hepsinin ortak bileşeni, kapitalist bir ilişki ağı içinde bu süreci yaşamasıdır. Bu açıdan; örneğin IMF ve Dünya Bankası'nın yapısal uyum politikalarını uygulamak durumunda kalan Latin Amerika ülkeleri ve Uzakdoğu ülkelerine baktığımız zaman, buralarda hep bu programlarla beraber bir totaliter siyasi süreç de beraber gitmiştir. Dolayısıyla Türkiye açısından da bu sürecin mantığı aynı değil midir?

Ömer Bolat- Kopenhag Kriterlerinde vazeden piyasa ekonomisi ile IMF programında öngörülenlerin çeliştiğini düşünüyorum. O açıdan, sizin her ikisini eşdeğermiş gibi algılamaya katılamayacağım. IMF programının Türkiye'deki sonuçları itibarıyla baktığımızda, getirdiğiniz eleştirilere aynen katılıyorum. Ancak Türkiye, 1983'ten 99'a kadar -ki, 1994 yılı hazi-

Mehmet Türkay
"Mevcut kaynakların denetimi ve paylaşımı sürecinde geçerli olan ilişkiler, demokrasiyi zaten kendiliğinden dışlayan ilişkiler haline gelmiş durumda."

KESK: "Emekten Yana Entegrasyon"

Türkiye, 1996 yılında Gümrük Birliği'ne girerek "işgücünün serbest dolaşım hakkı"ndan da vazgeçmiştir. "Mallar arası bir birliğe evet fakat insanların birliğine hayır" şeklinde çifte standart uygulanmıştır. Gümrük Birliği sonucunda küçük ve orta ölçekli birçok işletme iflas etmiştir. Emekçiler açısından olumlu gelişmelerin yaşandığı söylenemez. Dolayısıyla Avrupa Birliği ülkelerindeki ekonomik, demokratik ve siyasal haklar, ülkemizle kıyaslandığında; önemli bir uçurumun varolduğu söylenebilir.

Avrupa Birliği çalışma mevzuatını oluştururken hangi gelişmişlik düzeyinin baz alınacağı tartışması devam etmektedir. Emekçiler açısın-

dan hak ve özgürlüklerin en gelişkin olduğu örneklerin referans alınması daha ufuk açıcı olacaktır.

Avrupa Birliği'ndeki entegrasyonu, tek başına sermayenin bütünlüşmesi ve yeni pazar olanaklarının yaratılması olarak algılayan; geniş halk kesimlerini ve emekçileri gözardı ederek, yaşam koşullarını ağırlaştırarak sermayenin yaklaşımlarına karşı, sadece Avrupa emekçileri değil, ülkemiz emekçileri açısından da mücadelenin yükseltilmesi zorunlu olacaktır. Bu mücadeleler, uluslararası ilişkilerin de olanaklarını yaratacaktır. Sürmekte olan bu mücadele, Avrupa Birliği'nde somutlaşan sermaye çıkarlarına karşı; AB ülkeleri için insanca yaşayacak asgari bir üc-

ret, istihdam güvencesi, işsizlik sigortası, sosyal güvenlik hakları, serbest dolaşım hakkı, göçmen hakları, sosyal devlet, insan hakları, evrensel hukuk gibi konularda hız kazanacaktır.

Türkiye'de demokrasinin tüm kurumlarıyla yerleşmesi; Avrupa Birliği üyeliğinin zorunlu kıldığı yukarıdan aşağıya değişimlerle değil, toplumsal muhalefet dinamiklerinin Avrupa'daki ve diğer bölgelerdeki emekten, demokrasiden, barıştan yana güçlerini, aşağıdan yukarıya doğru bir zorlamasıyla olacağı bilinmelidir.

Siyami Erdem
KESK Genel Başkanı

ran ayında kısa vadeli, ama uygulanmayan bir ek niyet mektubu yapmıştı- o arada stand-by programları veya mektupları imzalamadan da bir ekonomi yönetimi gerçekleştirdi. Yani, bahsettiğimiz dışa açılma, üretim ve yatırımların, enerji hamlesinin canlı olduğu, hızlı büyüme dönemlerinin sağlandığı dönemler, IMF ve Dünya Bankası programlarının uygulandığı dönemler değildi.

Mehmet Türkay- 1989-94 arası reel ücretlerin hızla arttığı bir dönemdi aynı zamanda. Bu açıdan baktığımız zaman, Katılım Ortaklığı Belgesindeki o vurgu...

Ömer Bolat- O vurguyu olduğu gibi, yani lafzı itibarıyla algılamak durumunda olmadığımızı düşünüyorum. Yani Türkiye'de uygulanan bu IMF programının etkileri noktasında, bu masadaki kişilerin çekincelerini paylaşıyorum. Ancak, Avrupa Birliği'nin Katılım Ortaklığı Belgesindeki o ifadeyle, genel olarak Kopenhag Kriterlerinin de eşdeğer tutulması gerektiğini düşünüyorum, yani birebir o şekilde algılamıyorum.

Mehmet Türkay- Yani ben şunu anlayamadım: IMF ve Dünya Bankası'nın yapısal uyum politikalarına ve dolayısıyla özelleştirmeye örneğin, bunlar kısa dönemde ve zorunluluk olarak Türkiye'nin önüne konulan, yerine getirilmesi gereken şartlar. Burada mı ayrılık var?

Ömer Bolat- Katılım Ortaklığı Belgesi'ndeki, Avrupa Birliği müktesebatı açısından baktığımızda, bir rekabet politikasının etkin bir şekilde uygulanması, tekellerin kaldırılması, devlet yardımlarının belirli kurallara bağlanması ve sübvansiyonlarla alakalı olarak getirilecek düzenlemeler var. Yani belirli kurallara bağlama, regüle bir piyasadan deregüle bir piyasaya geçiş anlamında onların doğru reçete olduğunu söylüyorum. IMF'nin son 1,5 yıldır Türkiye için uygulanmasını istediği program olarak söylemedim onu.

Melih Baş - Kendine yeterli ekonominin yeterli bir netliğe kavuşmadığını söylediniz. Toparlama çalıştım, ama yetersiz kaldıysa kusura bakmayın; şimdi iki-üç cümleyle biraz daha açmaya çalışayım: İsterseniz bunu aynı iktisatta olduğu gibi, nitel ve nicel diye iki boyutta alalım. Ne demek nicel ve nitel boyutta? Somut sektör örnekleriyle gideyim isterseniz: Mesela enerji sektörü; enerjide hem nitel, hem nicel olarak kendine yeterli olmak.

Sözgelimi gerçekten ne kadar enerji üretimine gereksinmemiz var; bunu gerçekçi rakamlarla, birtakım sermaye gruplarının çıkarlarına odaklanmamış biçimde, düzgün çalışan modelleme çalışmaları yaparak, enerji, ekonomi, çevre üçgeninde çalışarak ortaya koymalıyız. Ortaya koyduktan sonra da kendine yeter-

Melih Baş:
"Kendine yeterli ekonomi olmadığınız zaman, savunma sanayiinden karnınızı doyurmaya kadar her boyutta bağımlılık geliyiyor."

li enerji üretimi bağlamında baktığımızda, nükleer enerji gibi hem dışa bağımlı, hem riskli yüksek enerji kalemini mi tercih edeceğiz; yoksa küçük hidroelektrik santraller gibi atıl kalan kendi su kaynaklarımızı mı harekete geçireceğiz; yoksa habire kaçak ve kayıplarla dolu enerji sistemimizi mi onaracağız? Bunlar bu kadar basit, somut önlemler. Elektrik Mühendisleri Odası bağırıyor, çeşitli bilim insanları bar bar bağırıyor; ama dinleyen yok. Niye? Çünkü "Beyaz Enerji" operasyonu diye bir sözcüğü ortaya atarsam, herhalde bütün gerekçesi açığa çıkıyor. Dolayısıyla da enerjide böyle bir örneklerle yetineyim.

Başka bir şeyden örnek vereyim: Daha önce de söyledim, ama bir cümleyle bir kez daha altını çizeyim: Mesela tarımda kendine yeterli Türkiye'yi, tarımda kendine yetersiz Türkiye haline getirdik. Yani kendine yeterli ekonomi olmadığınız zaman, savunma sanayiinden karınızı doyurmaya kadar her boyutta bağımlılık geliyor. Dolayısıyla kendine yeterlilik çok önemli; ama şimdi burada ekonominin en belalı bir konusuna gelmiş oluyorsunuz, ihtiyaç teorisi. Dolayısıyla ihtiyaç teorisi, bir gayya kuyusu gibi. Nedir temel ihtiyaç, bunların sınırı nedir; bu, kapitalizmde sınırları çizilemeyen, çizilmeyen bir şey. Ayrıca olmayan ihtiyacı istek haline getirmek, zaten Batının bugün geldiği teknelci kapitalizmin ana eksenidir. Yani diyor ki, "Senin ihtiyacın olmasa bile iste." İngilizce konuşursak; "Neets var mı, yok mu? Buna kafanı takma; wants var sende. Want'ın da mı yok? Ben wantmaker'im, yani pazarlamacıyım. Zaten iyi pazarlamacı dediğim adam wantmaker'dır, istek yapıcıdır. Dolayısıyla merak etme, sen kendini sal, sadece reklamları izle, ben sana onu istek yapacağım."

Bu anlamda baktığınız zaman, kendine yeterli ekonomi, bence gayet net biçimde planlı ekonomidir ve sektör, sektör, ulusal kaynakların ciddi bir envanteriyle çok güzel tasarılabilir, çizilebilir. Yalnız, burada bir problemimiz var; o da şimdiye kadar pek konuşmadık, ama hepinizin bilgisi dahilinde olan kayıt dışı ekonomi. Bir anlamda baktığınız zaman, şu andaki rakamlarla konuşmak da tehlikeli bir şey; çünkü ciddi bir kayıt dışı ekonomi var. O halde Türkiye'nin kayıt dışı ekonomiyi de kayıt içi ekonomiye alması ve ahlaklı bir ekonomiye sahip olması gerekiyor.

Gelelim ulusal sınır meselesine, Kemal beni söylediği şeye... Evet, gerçekten doğru. Za-

ten burjuva devletinde ulus olmayı getiren ana öğelerden biri ulusal pazar; ama ulusal pazar demek, kapalı ekonomi demek mi? Tabii ki hayır, kuşkusuz değil. Önemli olan ne? Kendini doyurabilen, kendi enerji kaynakları varken, nükleer enerji gibi dışa bağımlı enerjiye boğulmayan, ve ve ve diye bütün sektörler bazında bu listeyi kolaylıkla uzatabiliriz. Kolay değil, biliyorum; zaten onun için bir sürü iktisat fakültesi var veya iktisat bölümü var.

Bir de son olarak, coğrafi esneklik diye bir kavram çok dolaşmaya başladı şimdi. Batı ne yapıyor? İşletme düzeyinde coğrafi esneklik izliyor. Ne gibi yani? Belki aranızda izlemiş olanlarınız vardır; Reha Muhtar, Show TV'de TÜRK-İŞ'in gelir dağılımı adaletsizliği raporuyla ilgili bir açıkloturum yaptı. Orada Besim Tibuk "Sermaye sahibini fazla sıkıştırmayın, fazla vergi almayın; Bulgaristan'a kaçın, oraya yerleşin" dedi. İşte bu Mustafa Kemal'i özümsemiş işadama... Eğer onu hissedebiliyorsanız, o zaman kaçmazsınız. Dolayısıyla bu tartışmalar bağlamında Mehmet hocaya da, Ömer beye de çok katılıyorum; ekonomik sınırlarla bakılabilecek bir şey değil.

Bu çok eksenli konusunda müsaade ederseniz işletmecilik ve muhasebecilikle ilgili de bir güzel tespiti sizlerle paylaşmak istiyorum: Şirket faaliyet raporlarıyla ilgili baktığımız zaman, Türkiye'deki faaliyet raporlarında sadece ve sadece XY grafiği var, iki boyutlu. Yabancı faaliyet raporlarına baktığınız zaman, XYZ şeklinde üç boyutlu grafikler görüyorsunuz. İşte hem makro ekonomik, hem de işletme düzeyinde ufumuz hep siyah-beyaz, XY; yani "Avrupa Birliği'ne mi kapılalım, yoksa ABD'ye mi kapılalım?" Bu da bana o mantaliteyi çağırıyor.

Dünyada korumacılık konusunda, -Mehmet hocanın sorusuna geleyim- yeni korumacılık diye bir ekol var, siz de iktisat literatüründen takip ediyorsunuz. Mesela somut bir örnek olarak hemen aklıma ABD'nin tekstil kotaları geldi; bakın kendini gayet de güzel koruyor. Başka bir örnek vermek gerekirse, deli danyayla ilgili Fransa ve diğer ülkeler arasındaki ilişkileri hatırlayın; duvarları hatırlayın. Dolayısıyla da aslında "korumacılığın modası geçti, artık sonuna kadar bütün kapıları falan..." gibi şeyleri, teknelci Batının geliştirmekte olan ülkelere söylediği bir ninni gibi algılamak bana daha iyi gibi geliyor.

Başkan- Katıldığınız için teşekkür ederiz.

Melih Baş:
"Korumacılığın modası geçti, gibi sözleri, teknelci Batının geliştirmekte olan ülkelere söylediği bir ninni gibi algılamak bana daha iyi gibi geliyor."

Gerekli Bir Açıklama

İktisat Dergisi'nin son sayısında benim yönettiğim "2001 Bütçesi" oturumu ile ilgili aşağıdaki açıklamayı gerekli gördüm.

Oturumu yönetirken, bir ara Prof. Dr. Eser Karakaş benim bir makaleme gönderme yaparak, orada kesinlikle kastetmediğim hususları bu makalede yazmış olduğumu ifade etti ve "Kendi makalenizde, aşara bundan daha farklı bir yorum getiriyorsunuz. 'Cumhuriyetin bedeli sanayileşmemektir.' Lafı size aittir. Yani başka bir şeydir, bunun güçle ilişkisi yoktur, siz bende daha iyi biliyorsunuz, siz yazdınız." dedi.

Bu ifade karşısında, toplantı esnasında sadece bunun böyle olmadığını söylemekle yetindim. Bir yandan bu pasajın konumuzla doğrudan ilgisi olmadığını düşünerek, diğer yandan da ilgili makale yanımda olmadığından, tartışmanın "yazdın-yazmadım" anlamsızlığından öteye gidemeyeceğini düşünerek, konuyu fazlaca açmadım. Ancak, dergideki metinde bu bölüme yer verilmiş olduğunu görünce, açıklamanın gerekli olduğunu düşündüm.

Oturumda vergi konusu tartışılırken, bir ara ben vergi ve ekonomik ya da toplumsal güç ilişkisi konusuna girdim. Bunun üzerine, Prof. Karakaş, Toplum ve Bilim Dergisi'nin 13.sayısında yayınlanmış "Aşarın Kaldırılması" başlıklı yazıma gönderme yaparak, bu yazıda benim, aşarın siyasal erkin sanayileşme politikası uygulamasının sonucunda kaldırıldığını ifade ettiğimi, yukarıda doğrudan alıntı yaptığım pasajdaki ifadelerle yansıttı.

Bu konuda okuyucuların, makalede ifade etmeye çalıştığım görüşlerimle ilgili doğru fikir edinebilmeleri amacıyla, önce doğrudan makaleden alıntılar yapıp, sonra da birkaç cümle ile görüşümü açıklayacağım.

"Aşarın kaldırılması olayı, hiçbir geçerli ekonomik gerekçeye dayanmayan, bazı sosyal grupların (burada çiftçi grubunun) kısa dönemli menfaati doğrultusunda alınmış bir karardır. Aşarın kaldırılmasının ciddi bir ekonomik gerekçeye dayanmadığı, ortaya çok ciddi olumsuz ekonomik sonuçlardan anlaşılmaktadır. ...Bu yazı ile amacım, bu tür bir tartışmayı, aşarın kaldırılmasının tarihi veya sos-

yal sebeplerinden çok, tarım sektörünün etkin bir şekilde vergilendirilmesinin ekonomik ve mali sonuçları açısından başlatmaktır." (s.76). Görülüyor ki, yazıda, ben sosyo-politik gerekçelere hiç girmeden ve siyasal kadronun ex-ante niyetini de hiç irdelemeden, salt ekonomik açıdan ve eğer aşar kaldırılmamış olsa idi ne olurdu konusunu tartışmaya açmayı amaçlamıştım. Kaldı ki, bu pasajın daha birinci cümlesinde, dolaylı yoldan, aşarın kaldırılması ile hangi kesime "rüşvet" verilmek durumunda kalındığını da açıkça ifade etmişim. Bununla beraber, makalede, aşarın kaldırılışının olumsuzlukları sergilendikten sonra, başlangıçtaki sözümü de biraz aşırıp, kısmen bu kararın nedenine de bakmaya çalışırken, yazının bir yerinde aşarın kaldırılışı için "Bu kurtuluş (!) 1960 yılına kadar devam etmiş." (s.85) ifadesini kullanmıştım. Yine aynı sayfada "Meseleye sosyolojik kökeni açısından bakarsak, aşarın ilgasını, o dönemde sadece ekonomik olarak değil, fakat nüfus büyüklüğü itibarıyla de önemli bir kesimin isteği doğrultusunda alınmış bir karar olarak görebiliriz.... Şu anlamda ki, aşarın kaldırılışı, bununla ilgili fert, grup veya çevrelerin kısa dönemli (bu iki sözcük metinde de kalın yazılmıştır) yararları ile ilgilidir." (s.85) Yukarıda da söylemiş olduğum gibi, yazının ana teması ekonomik, yani aşarın kaldırılmış olmasının doğurduğu ekonomik sonuçlarla ilgili olduğu halde, aşarın kaldırılmasının hiçbir makul ekonomik gerekçeye oturtulamaması karşısında, çok kısa olarak ve sadece belirtilen pasajda politik gerekçeye de yer verdim. O gerekçe de bana, yazıda da yansıtılış biçimiyle, "sadece ekonomik olarak değil, fakat nüfus büyüklüğü itibarıyla de önemli...", yani güçlü olan kesimin politikaya hakim olmasıdır.

Aşarın kaldırılmasının, vergi sistemimizin patolojisinin temellerinden birini oluşturduğu fikrine, 1974 yılında Japonya'daki çalışmalarımın sonucunda ulaştım. Orada gördüm ki, Japonya'da "Arazi Vergisi" (Land Tax) adı altında uygulanan vergi, 1868 Meiji Restorasyonu esnasında, tarımsal rantın oluşturulmasına, bu artışın kamu kesimi içinde

İzzettin Önder*

Aşarın kaldırılmasının, vergi sistemimizin patolojisinin temellerinden birini oluşturduğu fikrine, 1974 yılında Japonya'daki çalışmalarımın sonucunda ulaştım.

Prof. Dr.
İÜ İktisat Fak.

biriktirilmesine ve kentsel alanlarda sanayi sermayesi olarak kullanılmasına olanak sağlayacak biçimde değiştirilmiş. İşte bu bilgi, 1974 yılında beni aşar konusuna itti.

Meselenin sosyo-politik yönüne eğildiğimde ise şunu gördüm: Japonya'da Meiji Restorasyonu samurai (asker) ile tüccar işbirliği sonucunda gerçekleştirilmiş ve birikim yükü kırsal nüfusun üzerine yıkılmış. Buna karşın, Türkiye'de sosyal ve ekonomik güç dengeleri farklı olmuş. İzmir İktisat Kongresi'nin bileşimine, aldığı kararlara baktığımızda, toprak ağalarının ve eşrafın yeri ve rolü açıkça görülmektedir. Binaenaleyh, aşarın kaldırılması, hiçbir surette siyasal erkin isteksel iradesi olarak değil, ama henüz devletin dahi kurulmadığı sıkıntılı bir dönemde iç dengenin sağlanmasına yönelik bir rüşvet olarak görülebilir. O kadar ki, aşarın kaldırılması kararı ittifakla alınmış olduğu halde, siyasal erk, bu kararın uygulanmasını iki yıl geciktirmiş ve ancak Şubat 1925'de, yani isyanlar çıktığında uygulamıştır. Çünkü aşar devlet gelirlerinin yaklaşık üçte biri dolayında bir pay oluşturuyordu. Bilindiği gibi, Cumhuriyet yönetiminin ilk yasası hayvanlar vergisinin değiştirilmesi ile ilgilidir. Aşarın kaldırılmasından hemen sonra, gelir kaybını kapatmak için, 1926'da acele bir düzenleme ile dolaylı vergilere başvurulmuş ve alelacele çıkarılan bu vergi de bir yıl sonra değiştirilmiştir.

Öte yandan, Cumhuriyet yönetiminin sanayileşmeme gibi bir politikasının olduğunu ileri sürmek aklımdan dahi geçmediği gibi,

askeri zaferlerin ekonomik zaferlerle taçlandırılmaması halinde çökeceğinin en yetkili ağızdan ifade edilmesi, Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun yenilenmesi, Birinci ve İkinci Sanayi Programları'nın yürürlüğe sokulması, devletçilik politikasının uygulamaya koyulması gibi ifade ve eylemler de siyasal iradenin aksi yönünde olduğunun açık göstergeleri ve kanıtlarıdır. İktisatçı olmayı da bir yana bırakalım, basiretli hiçbir kişi, bu denli açık ifade ve belirtiler karşısında siyasal erkin sanayileşmeme gibi bir iradesi vardır savını ileri süremez. Ne var ki, hiçbir kişi ve/veya yöneyim sihirli değneğe de sahip değildir; her iktidar bir sosyal güçle koalisyon yapmak zorundadır. Bu konuda, Japonya'nın şansı, ekonomik kalkınmanın ilgili aşamasında birikimden sorumlu kesimin politik olarak güçsüzler safında, buna karşın Türkiye'de ise birikim yapacak kesimin politik olarak güçlüler safında yer almış olmasıdır. Nitekim, 1925-62 arasında tarım kesimi üzerine gelir vergisi bağlamında bir mükellefiyet getirilememiş olması da bunu açıkça göstermektedir.

Politik veya sosyo-ekonomik zorluklarla, yani tabandan gelen güç ilişkisi ile verilen bir tavizi ya da yapılan bir yanlış, sonuçları itibarıyla yanlış olarak görmek kaçınılmaz bir zorunluluk ve bilimsel bir tesbit olduğu halde, böylesi bir politik zarureti ve oluşturduğu ekonomik yanlış hiçbir aklı selimin kabul etmeyeceği biçimde, siyasal erkin kastı veya birinci derecede amacı gibi görmek ve göstermek bilimsel bir yanıştır.

Aşarın kaldırılması, hiçbir surette siyasal erkin isteksel iradesi olarak değil, ama henüz devletin dahi kurulmadığı sıkıntılı bir dönemde iç dengenin sağlanmasına yönelik bir rüşvet olarak görülebilir.

LÜTFEN NOT EDİNİZ!

ÜYE AIDATLARINIZI ve BAĞIŞLARINIZI, AŞAĞIDAKİ BANKA ŞUBELERİNE YATIRABİLİR veya SEKRETERYAMIZI ARAYABİLİRSİNİZ.

İKTİSAT FAKÜLTESİ MEZUNLARI CEMİYETİ (İFMC)
Cumhuriyet Cad. Ceylan Apt. No: 27/6 80090 Taksim/İSTANBUL
Tel: (0212) 250 50 34 - 235 61 55 • Fax: (0212) 255 17 73
İnternet: www.ifmc.org.tr • E-posta: dergi@ifmc.org.tr • bilgi@ifmc.org.tr

İş Bankası Taksim Şubesi Hesap No. 544077 • Akbank Taksim Şubesi Hesap No. 7102

Katkılarımızda zenginleşecek daha güzel bir İktisat Dergisi'nde buluşmak dileğiyle...

Kitap Tanıtımı: Devlet-Piyasa Karşıtlığının Ötesinde İhtiyaçlar ve Tüketim Üzerine Yazılar

Modern toplumundan, post modern topluma geçiş, bireylerin üretimdeki yeteneklerine göre değil de tüketici rolünü iyi oynamalarına göre şekillendiği bir yapı ortaya çıkartır. Çalışmak, tercih özgürlüğünü gereği gibi yerine getirmek için bir araçtır. Çalışma ve boş zaman ayırımında zaman, yeni isteklerin ve "ihtiyaç"ların giderilmesine yönelik olarak değerlendirilir. Bu toplumsal dönüşüm ile kişinin kendini tanımlaması ve diğer bireyler tarafından tanınma işaretlerinin niteliği değişir. İnsanların, birbirlerinin toplumsal tabakaları hakkında bilgi alma aracı, üretimin egemen olduğu toplumda, çalışılan işyeri veya burada edinilmiş sıfat iken, tüketimin egemen olduğu toplumda yerini "tüketim araçlarını" (alışveriş merkezleri, zincir mağazalar, vs) (Ritzer 2000)' kullanma imkanına bırakır. Bu mekanlara yapılan ziyaretler ve tercih yapma özgürlüğünün kullanım sıklığı, iyi yaşam kriteri olarak ortaya çıkar. Diğer taraftan pazarın cazibesi, nesnelere büyüleyiciliği daha fazla tüketime doğru insanları yönlendirir.

Genel hatları ile bahsedilen tüketim toplumunun oluşmasına yönelik toplumsal dönüşüm, son yıllarda araştırmacılar için önemli bir inceleme alanı olmuştur. Ancak şimdiye kadar Türkiye'de bu konuyla ilgili geniş çaplı bir araştırma yayınlanmamıştır. Oysa Türkiye'nin, özellikle son 20 yıl içinde sosyo-ekonomik açıdan geçirdiği dönüşüm, tüketim toplumuna dair bir araştırma için canlı bir örnektir. Bu nedenle Ayşe Buğra'nın 2000'de yayınlanmış "Devlet-Piyasa Karşıtlığının Ötesinde İhtiyaçlar ve Tüketim Üzerine Yazılar" adlı kitabı, Türkiye'de bu konudaki ilk yayın olma niteliği taşıyor.

"İktisatçılar ve İnsanlar" ve "Devlet ve İşadamları" adlı eserlerinden de tanıdığımız Ayşe Buğra'nın özellikle bahsedilmesi gereken bir diğer çalışması da, Karl Polanyi'nin "Büyük Dönüşüm" adlı eserini Türkçeye çevirmesidir. Karl Polanyi (1944), ekonominin kit kaynakların sınırsız ihtiyaçları karşılamak üzere dağıtım şeklindeki biçimselci (formalist) tanımının insan ve toplum hakkındaki fikirleri çarpıttığı için geçerliliğini yitirdiğini belirtir. Kendisinin de benimsemiş olduğu özselci (substantivist) tanım,

ekonomiyi "insanla çevresi arasında, insanlara kurulmuş (instituted) bir süreçtir. Bu süreç istekleri karşılayan maddi araçlar arzının sürekliliğini sağlar"² Bu tanım çerçevesinde, üretim, değişim ve tüketim düzeni piyasa toplumlarında olanın aksine toplumun içine yerleştirilir. Bu tanımlamadan hareketle Buğra, Piyasa Karşıtlığının Ötesinde, İhtiyaçlar ve Tüketim Üzerine Yazılar" adlı kitabında, tüketimi iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel dinamiklerin kesiştiği bir noktada değerlendiriyor.

Ayşe Buğra, bu son kitabını dörtlü soru çerçevesinde kurgulamış. Bu soruların cevapları aynı zamanda kitabının bölümlerini de oluşturuyor: "İlk soru, neyin ihtiyaç olup neyin olmadığı ile ilgili. İkincisi, bireyin ihtiyaçlarını karşılamasında topluma düşen sorumlulukların mahiyeti. Buna bağlı olarak, ihtiyaç karşılanmasına yönelik toplumsal düzenlemelerin toplumdan topluma değişen niteliği ve gelişmiş sanayi toplumlarıyla geç sanayileşmiş ülkeler arasında bu alanda ortaya çıkan farklarla ilgili üçüncü bir soru ortaya çıkıyor. Bu farklılıkların ışığında gelen dördüncü soru ise, belirli ihtiyaç karşılama biçimlerinin bireylerin "özerkliği"ni nasıl etkiledikleri sorusu."

"İnsan İhtiyaçları, Tüketim ve Sosyal Politika" adlı bölüm, Gürol Irzık ile yapılan ortak bir çalışma. Standart iktisat kuramında ihtiyaç kavramının yerini tartışıyor. İnsanın isteklerinin ve tercihlerinin, ihtiyaç kavramının dışında bırakılma düşüncesini reddediyor ve ihtiyacı sosyal ve iktisat politikalarının bir parçası olarak değerlendiriyor.

"Bizim benimsediğimiz insan ihtiyaçları yaklaşımı, Aristoteles'e kadar uzanan, Marx ve Smith tarafından canlandırılan ve geliştirilen, Doyal ve Gough'ta ayrıntılı çağdaş bir formülasyona kavuşan bir geleneğe dayanmaktadır." Ve sadece ihtiyaç kavramını, zorunlu temel ihtiyaçlar ve zorunlu olmayan öznel istek ve tercihler gibi bir ihtiyaçlar hiyerarşisi oluşturmayı reddederek; ihtiyacı, her kişinin türsel doğasını gerçekleştirmek ve geliştirmenin bir aracı olarak görüyor. "Bir kişi ihtiyaçlarını ve kapasitelerini, ancak belirli bir yaşam biçimine katılmak yoluyla, bir toplum içinde başkalarıyla

Ayşe Buğra*

İletişim Yayınevi

**Hazırlayan:
Özgün Biçer****

- 1 Ritzer. G. "Büyüdü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek", çev. Şen Süer Kaya, Ayrıntı 2000. "G.Ritzer, kitabında tüketim araçlarını, tüketilen şeylerden ayırır. Tüketim araçlarını, üretim araçlarının Marx'ın üretim kuramında oynadığı aynı dolayıcılık rolümü tüketimde oynuyor olarak ele alır. Yani, üretim araçlarının proleteryanın meta üretibilmesini ve işçiler olarak denetim altına alınıp sömürülmesini sağlayan araçlar olması gibi, tüketim araçları da, insanların mal ve hizmet edinmelerini ve aynı insanların tüketiciler olarak denetim altına alınıp sömürülmesini sağlayan şeyler olarak tanımlar"(s. 83).

- 2 Polanyi, K. "Büyük Dönüşüm", çev. Ayşe Buğra, Alan yayıncılık, Mayıs 1986.

* Boğaziçi Üniv. İİBF
** Arş. Gör.
Marmara Üniv. İİBF

la etkileşim ve iletişim kurarak karşılayabilir ve kullanabilir. Bu anlamda her kişi, doğası gereği toplumsal bir varlıktır." Bu noktada tüketim de sadece ihtiyaçların karşılandığı alan olarak değil, insanların toplumun parçası olma, aidiyet ve insanların birbirleri ile iletişimini sağlayan bir araç olarak ortaya çıkıyor. Ancak Ayşe Buğra, bu noktada tüketime dair kritik bir noktayı özellikle vurguluyor: "Tüketim, bütün ihtiyaçları sahip olma ihtiyacına indirgediği ölçüde insan ihtiyaçlarını ve insanlığımızı türdeşleştirir ve yoksullaştırır. Bizim bakış açımızdan insan ihtiyaçlarının en yüksek ve nihai amacı öteki kişi iken, tüketim toplumunda bu amaç ürünün kendisi haline gelmektedir. Tüketim toplumunun üyelerinin toplumsal yaşama eksiksiz ve anlamlı bir biçimde katılmalarını önleyen ve yabancılaşmaya giden yolu açan, tüketimciliğin bu tek yanlılığıdır."

İhtiyaç ve tüketime dair çözümlemeye, önemli bir nokta da "Piyasa Oluşturmanın Piyasa Dışı Mekanizmaları: Türkiye'de Dayanıklı Tüketim Malları Sektörünün Gelişimi" ve "Türkiye'nin Ahlaksız Konut Ekonomisi" başlıklı bölümlerde vurgulanıyor. Piyasanın oluşma sürecinde Batı'nın sanayileşmiş ülkeleri ile Türkiye'nin de içinde bulunduğu geç sanayileşmiş ülkeler mukayese ediliyor. Batı ülkelerinde ekonomik faaliyet devlet ve piyasa kurumlarının yeniden dağıtım ve değişim mekanizmaları ile gerçekleştirilirken, Türkiye gibi ülkelerde karşılıklı ilişki rol oynuyor. Ayşe Buğra'ya göre "Karşılıklı ilişkilerini, değişim ve yeniden dağıtım ilişkilerinden ayıran en önemli unsur, bu ilişkilerin enformel ve anonim olmayan nitelikleri; bunların, tarafların sosyal konumlarından kaynaklanan ve yazılı kurallara dayanmayan sorumluluklar, güven ve dayanışma bağları içermeleri." Türkiye'de özellikle beyaz eşyaya yönelik olarak yaratılmış olan talebin karşılanması için gerekli düzenleme, dayanıklı tüketim malları sektöründe bayilik sistemi ile sağlanmıştır. Gelir düzeyinin düşük, alt yapının yetersiz ve bu alandaki yasal mevzuatın boşluğu, güven ilişkisine dayanan, imalatçı, perakendeci, tüketici arasındaki bilinçli bir piyasa oluşturma ve koruma stratejisi ile doldurulmuştur.

Türkiye'de konut sorunu, çok temel bir insan ihtiyacından, barınma ihtiyacından hareket eder. Ve bu ihtiyacın karşılanması tamamen piyasa mekanizmalarına bırakılamayaca-

ğı için devletin yeniden dağıtım süreci işler. Ancak Türkiye'de konut sorunu, karşılıklılık ve yeniden dağıtım arasındaki keskin bir sınırlanma konulamasının göstergesidir. Türkiye'nin kendine has yapısı nedeniyle özellikle büyük şehirlerinde yaşanan barınma sorunu, gecekondulaşma ile çözülmüştür. İnsanların, kendilerine ait olmayan arazilere ev yapması oy karşılığı aflarla onaylandı. Arazi edinme uğraşısı içinde en sonunda aile ve hemşehri dayanışması yerini mafya tipi ilişkiye bıraktı. Kitapta bu süreç şöyle belirtiliyor:

"Türkiye'de enformel konut sektörünün tarihsel evrimi, aynı zamanda, karşılıklı yeniden dağıtım arasındaki ayrımı muğlaklaştıran bu özgül ihtiyaç karşılama biçiminin, 'haksız kazancın maksimizasyonu' güdüsünün harekete geçirdiği davranış biçimlerine yol açmadan uzun bir zaman dilimince sürmesinin hemen hemen hiç mümkün olmadığını gösteren bir örnek oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, başlangıçta cömertlik olarak görülebilecek olan şeyin, yerini olumsuz karşılıklılığa bırakması çok mümkündür. Meşru barınma ihtiyacının, Türkiye'deki "ahlaksız" konut ekonomisinde altüst olması, hem usulsüz yerleşimlerin ticarileşmesine hem orta sınıf konut piyasasında olumsuz karşılıklılık ilişkilerinin öneminin giderek artmasına yol açan böyle bir gelişmenin tipik bir örneğini oluşturmaktadır." Sosyal ve iktisadi faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde karşılıklılık ilişkisini önemini vurgularken bireyin özgürlüğüne dair son soru "Modern Toplumlarda Karşılıklılık İlişkilerinin Siyasi ve Ahlaki İçerimleri" başlıklı bölümde tartışılıyor. Bireyin kendi hayatıyla ilgili önemli kararları özgür biçimde alabilmesine imkan veren bir toplumsal yapının ortaya çıkabilmesi için, piyasanın, devletin ve kişisel nitelikli ilişkilerin ihtiyaç karşılamadaki görece ağırlıklarının ne olması gerektiği, K.Polanyi'nin tasvir ettiği 19.yy'da ki dünya ekonomisi ile, günümüz ekonomisinin mukayesesi anlatılıyor. Bu nitelikleri ile, sosyal ilişkileri disiplinlerin sınırlamaları içinde değil de sosyal bilimin bütünselliği içinde anlamak isteyen her okuyucunun ilgisini çekecek bir kitap.

Wassily Leontieff

1924 de Saint-Petersburg'da doğan Leontieff aynı kentte yüksek öğrenimini tamamlar. 1928 yılında Berlin Üniversitesi'nde doktora çalışmalarını yürütür. 1931'de ABD'ye gider. 1946'da Harvard Üniversitesi'nde profesör olarak ders verir. 1973'de Nobel İktisat ödülünü alır.

Arz ve talebin istatistiki analizi, dış ticaret üzerine yazılmış ve teorik düşünce ile matematiksel araçların kullanımını uyumlaştırma yeteneğinin belirginleştiği kimi makaleler Leontieff'e çok çabuk ün kazandırır. XVIII. yüzyılda François Quesnay'in ekonomik tablosu, bir yüzyıl sonra da Walras'ın daha çok teorik bir yaklaşım içeren ekonominin bütünsel işleyişine ilişkin çalışmasından sonra Leontieff otuzlu yıllarda ekonominin tümünün analiz edildiği ve sektörler arası ilişkinin gösterildiği bir çerçeve hazırlar. Böylece ekonomik işleyişin tümüyle kavranabildiği bir metodoloji oluşur. Sanayiler arası input-output analizi ona Nobel ödülünü getirir.

Sektörler arası tablonun rakam ile ifade edilmesi ulusal muhasebe hesaplamaları ve planlama, için çok yararlı olur. Aynı zamanda bu tablo çok önemli bir öngörü aracı oluşturur. Leontieff sanayiler arası matrisi oluşturmaya çalışır. Her sektörün katsayısını hesaplar. ABD'nin dış ticareti üzerine yaptığı bir çalışmada ülkenin ihracat yapısının ithalatına göre daha 'emek yoğun' ve daha az 'sermaye yoğun' olduğunu ortaya koyar. 'Leontieff Paradoksu' ile anılan bu sonuç önemli tartışmalara yol açar.

Leontieff bu temelin üzerinde çalışmalarını sürdürür. Teknik gelişmelerden de yararlanarak incelenen sektör sayısını artırır. Sanayiler arası matrisi tamamlar. Teknik katsayıların zaman içinde değişmelerini inceler. Modern ulusal muhasebenin temellerini kurar.

Leontieff'in modeli bir çok alana uygulanabilir. Örneğin savaşın ekonomi üzerindeki veya üretimin çevre üzerindeki etkileri bu yolla analiz edilebilir. Leontieff'in çalışmasının temelinde kuramsal çalışma ve matematik modelin, gerçeğin bulunma çabası ile ilişkilendirilmesi isteği yatar.

TEMEL YAPITLARI

- 1936. "Quantitative Input and Output Relations in the Economic System of the United States", Review of Economic and Statistics, vol. 18, 105-25
- 1951. "The Structure of the American Economy", 1919-1939 (2 ed augmentee de 1941) New York, Oxford University Press; trad fr. 1958, la Structure de l'economie americaine: 1919-1939, Paris, Genin.
- 1953. "Domestic Production and Foreign Trade: The American Capital Position Re-examined" Proceeding of the American Philosophical Society, vol. 97, 332-49; trad. fr. 1972, in B.Lassudrie-Duchene (dir.) Exchange international et croissance, Paris, Economica.
- 1966. "Essays in Economics: Theories and Theorizing", New York, Oxford University Press; trad. fr. 1974, Essais d'economiques, Paris, Calmann-Levy.
- 1971. "Theoretical Assumptions and Nonobserved Facts" American Economic Review, vol. 61, 1-7; trad. fr., in trad. fr. 1974 de Leontieff 1966, 11-25 et in Rosier (dir.) 1986, 11-21.
- 1976. (dir., avec Herbert Stein). The Economic System in an Age of Discontinuity: Long-Range Planning or Market Reliance?, New York University Press.
- 1977. Avec Anne P. Carter et Peter Petri, The Future of the World Economy, New York, Oxford University Press; trad. fr. 1977, 1999: l'expertise de Wassily Leontief. Une etude de l'ONU sur l'economie mondiale future, Paris Dunod.
- 1986. Avec Faye Duchin, The Future impact of Automation on Workes, New York, Oxford University Press.

Metin Sarfati*

Dünya Ekonomisinden

ABD EKONOMİSİNDE 'RESESYON' TEHLİKESİ Mİ?

2000 yılı dünyanın büyük ekonomileri için soru işaretleriyle yüklü. Nerede ise 10 yıldır ekonomik büyümesini kesintisiz sürdüren ABD ve bu oranda değilse bile ciddi bir gelişme trendi yakalayan Batı Ekonomileri en hafifinden bir durgunluk içine mi giriyorlar? Yoksa, özellikle ABD ekonomisi için bir 'resesyon' süresi başladı denebilir mi? ABD ekonomisinin büyüme eğrisi 'U', 'L', 'V', 'W' şekillerinden hangisini alacak?

Bir türlü yenilemiyen işsizlik sorununun nihayet altedilebileceği umuduna değgin bir iyimserlik yaşayan Batı Avrupa ekonomileri ABD ekonomisindeki yeni süreçten etkilenip büyüme hızında düşüşler yaşamaya başlayacak mı veya artık kendi başına ayakta durmayı becerip dünya ekonomisinin motoru olabilecek mi? Nihayet Japon ekonomisinin girdiği deflasyonist trendin muhtemel sonuçları hem bu ülke için hem diğer ülkeler için ne olacak? Bu ve diğer sorunlar dünya ekonomisinin geçen yılın sonuna doğru pembeleşmeye yüztutan ufuklarını hafiften karartmaya başlamışlardır.

AMERİKAN EKONOMİSİ

2001 yılı için ABD ekonomisinde yüzde 3.4 olarak öngörülen büyüme rakamı revize edilerek yüzde 2 ye çekilmiştir. Bu rakamın üstünde beklentiye sahip kimi çevrelere rağmen ortak kanı yaklaşık bu oranda bir düşüşün yaşanacağıdır. Geçen yılın sonunda çok ısınmış ABD ekonomisini soğutmak için uygulamaya konulan kısıtlayıcı para politikalarının sonucunda borsada düşüşler yaşanmıştır. Hedeflenen bu ilk sonuç sayesinde hane halkı düzeyinde ciddi gelir düşüşleri olmuş, böylece talep kısıtlanmış Amerikan halkında çok düşük olan tasarruf eğilimi uyarılmaya çalışılmıştır. Bu durum ekonomiye duyulan güvensizliği arttırmış ve borsada tekrar düşüşe neden olmuştur. Elde edilen sonuçlar bu kez de ekonomide ciddi ve ani bir gerilemenin yaşanacağı tedirginliğini oluşturmuştur. Bu süreçte kimi uzmanlar Amerikan ekonomisinde nispi bir gerileme yaşandığını, kimileri de bir 'resesyona' girildiğini ileri sürmektedirler. Nispi bir gerilemeyi savunanlara göre sadece belli sektörlerde talebin yapısından kaynaklanan stok yığılması vardır. Önümüzdeki üç aylık dönemde bu aşılabacaktır. Resesyona girildiğini savu-

nanlar ise kanıtlarını şöyledir; Yükselen enerji fiyatları, düşmeye eğilimli hisse senedi piyasaları yukarıda işaret ettiğimiz gibi ailelerin gelir kaynaklarını zayıflatmış ve işletmelerin finansman maliyetini arttırmıştır. Ayrıca piyasa ekonomilerinde güçlü bir büyümeden sonra oluşan yapısal düşüş eğilimi çok önemli bir faktördür. Bunlar gözönüne alındığında ABD ekonomisinin 'resesyona' girdiğini kabul etmek gerekir.

AVRUPA EKONOMİLERİ

Daha önce de işaret ettiğimiz gibi özellikle son 5 yıllık dönemde Avrupa ekonomileri büyümektedirler. İç talep büyümesi, işletmelerin yatırımlarını arttırıp Euronun dolara göre değer kaybetmesi de bu ekonomilerin ihracat gücünü arttırmıştır. Fakat Amerikan ekonomisindeki nispi gerileme ile birlikte Euro bölgesinde de durum değişmektedir. Bu yılda öngörülere karşın büyüme oranında 1 veya 2 puanlık düşüşler beklenmektedir. 2000 yılında yapılan tahminler yüzde 3 dolayında iken şimdiden beklentiler yüzde 2.7 ile yüzde 2.8 e düşmüştür. Bu 2002 yılı için geçerlidir. Halbuki AB ülkelerinde büyüme oranı 2000 yılı için yüzde 3.4 ile son 10 yılın en yüksek düzeyine ulaşmıştı. Öte yandan istihdam sorununun çözümü yolunda ciddi adımlar atılmıştır.

JAPONYA

Amerikan ekonomisindeki nispi durgunlaşma eğilimi toparlanma sürecindeki japon ekonomisini de etkilemiştir. Japon ekonomisinin göstergeleri son derece olumsuzdur. Uzmanlara göre artık bir resesyona girildiğine kuşku yoktur. Yüzde 3.9 lara kadar düşen bir üretim trendi, yüzde 4.9 ile savaş sonrası yaşanan en büyük işsizlik düzeyi ve nihayet ekonomik sistemi felç eden bir finansal kriz artık çok somut bir duruma işaret etmektedir.

SONUÇ

Amerikan ekonomisi sanayi üretiminde son üç aylık dönemde 1991 yılından beri ilk kez sürekli düşüş yaşamıştır. Greenspan, Amerikan ekonomisinin henüz sonuçlanmamış bir gerileme trendine girdiğini, enflasyonun artık sorun olmaktan çıktığını, esas olanın artık büyüme olduğunu belirtmiş ve ABD ekonomisinin sürekli bir ticaret açığı ile yaşayamayacağını savunmuştur. Ayrıca Greenspan faiz oranlarında bir düşüş olabileceğini ama bunun içinde beklemek gerektiğini belirtmiştir. Bu tespitler, negatif tasarruf oranı ve devasa yatırım harcamaları ile bir-

Metin Sarfati*

Dr. Marmara Üniv.

leştiren ABD ekonomisinin güç durumu belirginleşmektedir. Ekonomi, Bush yönetiminin vergi indirimi aracını kullanarak bunu aşabilir mi? Ayrıca bu etkiler varolan gelir dengesizliğini nasıl etkiler? Bu sorunların dışında Avrupa ekonomisinin dünya ekonomisinde motor rol oynaması bir çok faktöre bağlı gibi görünmektedir. Kimi gözlemciler ABD ekonomisinin bu durumundan Avrupa'nın yararlanabileceğini ileri sürmektedirler; uzun dönemde faiz oranlarının düşüşü ABD'ye sermaye ithalini azaltacak, diğer yandan hammaddelerin fiyatı dünya piyasalarında inişe geçebilecek, bu da Avrupa'da enflasyon riskini azaltacaktır. Fakat kimi uzmanlar bu durumun bir risk de taşıdığını Amerikan ekonomisinde hızlı bir düşüş yaşanır ise uluslararası finansal sistemde ciddi yaralar oluşacağını, Euro'nun değer kazanmasının da dışsatımı güçleştireceğini ileri sürmektedirler. Ayrıca Avrupa ekonomisinin ABD ekonomisinin dinamizmine henüz sahip olmadığını, teknoloji yatırımlarının nispi olarak yetersiz olduğunu dolayısı ile işgücü veriminin düşük olduğunu ve sonuçta dünya ekonomisinde sürükleyici bir işlev yüklenmesinin güç olduğunu altını çizmek gerekiyor. Son olarak, yeni teknolojiye ve işgücü elastikiyetine dayandığı ileri sürülen, Amerikan büyümesinin kesintisiz olacağı savının tekrar tekrar irdelenmesinde büyük yarar görülmektedir.

ISRAİL

İsrail ekonomisi 2000 yılında yüzde 5.9 oranında büyüdü ve on senedir ilk kez bu oranı yakaladı. "İntifada" hareketi yılın son üç aylık döneminde büyüme hızını düşürdü. 1948 yılından yani bu yana ilk olarak İsrail'de 2000 yılında fiyat artışlarında hiçbir değişiklik yaşanmadı. Fakat 2001 yılında büyüme oranında intifada hareketinden dolayı 1 puanlık düşüş bekleniyor.

ALMANYA

Alman ekonomisinde 2001 yılında yüzde 3 düzeyinde bir büyüme bekleniyor. 2001 ve 2002 yılları için Alman ekonomisinde beklenen büyüme oranları sırası ile yüzde 2.7 ve 2.5. Ülkede GSYİH'da 2000 yılında yüzde 3.1 düzeyinde bir büyüme yaşandı. Bunun Alman birleşmesinden bu yana yaşanan en büyük oran olduğu belirtiliyor. 1998'de yüzde 2.1 olarak belirlenen oranın artışında ihracatın lokomotif rol oynadığı ileri sürüldü. Tüketici fiyatları ise ülkede 1999'a göre yüzde 1.9 oranında bir artış gösterdi. Schroder'e göre işsizlik 3.5 milyona inerek son iki yılda işsiz sayısında 1 milyon kişilik azalma belirlendi. 1999 ile 2000 arasında yüzde 6 ora-

nında artış gösteren şirket iflaslarının 2000 yılında aynı düzeyde kalması bekleniyor. Bu rakam ilgili çevrelerce kritik olarak niteleniyor. İş dünyası Almanya'daki ekonomik koşulları çok olumsuz olarak değerlendiriyor. 1999 Ekiminden bu yana en kötü günleri yaşadığını ifade eden iş alemi sözcüleri geleceğe ilişkin öngörülerini de bu teste dayandırıyorlar. Tüketici fiyatlarında Ocak ayında bir önceki aya göre yüzde 0.5 oranında bir artış kaydedildi.

EURO BÖLGESİ

2001 yılının ilk üç aylık döneminde yüzde 3'ün biraz altında bir büyüme oranı bekleniyor. Yavaşlayan iktisadi büyümenin süreli bir nitelik kazanması bekleniyor. Euro bölgesinin Amerikan ekonomisindeki muhtemel yavaşlamaya karşın olumlu işaretler vermeye devam ettiği belirtiliyor. Aralık ayı rakamlarına göre 2000 yılında Euro bölgesinde yüzde 2.6 oranında bir enflasyon yaşandı. Ekonomideki gerilemeye rağmen enflasyon oranının yüzde 2'nin altına inmeyeceği öngörülmüyor. Euro bölgesi, maliye bakanları A.B.D.'deki muhtemel büyüme düşüşünü karşılamaya hazır olduklarını ifade ettiler.

AVRUPA

2000 yılından biraz düşük de olsa ekonomik büyümenin 2001 yılında da sürmesi bekleniyor.

İSPANYA

2000 yılı Ocak-Ekim dönemi ticaret açığı dengesi 1999'un aynı dönemine göre yüzde 36.5 oranında arttı. İhracat oranı yüzde 19'luk bir artış gösterirken, ithalat oranı yüzde 23.1 büyüdü. Avrupa'nın en büyük işsizlik oranına sahip ülkesinde iş arayanların sayısı 2000 yılında yüzde 9.18'e geriledi, işsiz sayısı ise 1.556.382 kişiye ulaştı. Yeni istikrar programı uyarınca ülkede GSYİH'nin 2001 yılında yüzde 3.6 2002-2004 arasında ise yüzde 3.2 artması öngörülmüyor.

A.B.D.

Amerikan ekonomisinde bu yıl bir daralmanın olması kaçınılmaz gözüküyor. GSYİH'de 2001 yılının ilk altı aylık döneminde yüzde 1.25 oranında bir daralmaya işaret edilirken aynı yılın bütününde yüzde 1.1 düzeyinde bir büyüme bekleniyor. Ülke ekonomisinde gözükken yavaşlama belirtilerine rağmen temelde ekonominin sağlıklı olduğu ve ülkedeki potansiyel büyümenin Euro bölgesine göre daha güçlü olduğu ileri sürüldü. Bir araştırmaya göre ekonomideki durgunlaşma eğilimi, genel bir yavaşlamadan çok belli mallara karşı talebin daha düşük bir düzeyde seyretmeye başlamasını yansıtır. Ülke ekonomisinin geleceğinden kaygı duyan

Bush on yıl içinde 1.300 milyar dolarlık bir vergi indirimi öngörüyor. Yılın başındaki durgunluktan sonra Amerikan ekonomisinin gidişinde tek-rar bir düzelmeye bekleniyor. Bunun için nihai ta-lebin desteklenmesi öneriliyor. Ticaret açığı Ka-sım / 2000 itibarı ile 33 milyar dolara yükseldi.

FRANSA

Kasım ayı sonu itibarı ile Fransa'da bütçe açığı 6.6 milyar Frank düzeyinde artış gösterdi.

Maliye Bakanı Fabius'a göre Fransız Ekono-misi Amerikan Ekonomisindeki yavaşlamadan dolayı az da olsa bir küçülme yaşayacak. Fran-sa'da sağlık harcamaları büyük artış gösterdi. Hükümet bu tür giderleri kısma konusunda ka-rarlı görünüyor. Fransa büyüme öngörülerini sürekli aşağıya çekiyor. Bütçede muhtemel bü-yüme oranı yüzde 3.3.

RUSYA

Rusya'dan, düzelen ekonomik koşullarını da göz önüne alarak borçlarına sadık olması istenildi. Yolsuzluk Rusya'ya 2001 yılında savun-ma harcamalarına ayırdığı tutarın iki misline eş-değer olan 15 milyar dolar'a mal olacak. Bir ön-keki yıla göre 2000 yılında ülkenin GSYİH'si yüz-de 7.6 oranında arttı. Bu rakam SSCB'nin yıkıl-masından bu yana ulaşılan en yüksek değeri yansıtıyor.

İNGİLTERE

İşsizlik oranı etnik azınlıklarda, beyaz nüfus-a göre iki kez daha yüksek. Bu oran azınlıklarda yüzde 13 iken beyazlar arasında yüzde 6. Ka-dın nüfusu içinde bu ayrımcılık daha da kesin-leşiyor. Pakistan ve Bangladeş'li kadınlar işsizlik-ten en çok etkilenen kesim, oran bu kesimde yüzde 24'e kadar çıkıyor. 2000 yılında üretici fi-at artışı ülkede yüzde 2.4 oranında oldu.

IMF

2001 yılında Amerikan ekonomisi için yüzde 3.2 olarak öngörülen büyüme yüzde 2.5 olarak revize edildi. IMF'de dünya ekonomik büyüme-sine ilişkin rakamlarını revize etti. Buna göre 2001 yılı için yüzde 4.2 olarak öngörülen oran yüzde 3.5'e çekildi. Neden olarak Amerikan ekonomisindeki yavaşlama gösteriliyor.

PETROL

Petrol fiyatlarında 2000 yılındaki artış, petrol üreticisi ülkelerin gelirinde yüzde 68 oranında bir artış sağladığı, böylece söz konusu ülkenin geliri 261 milyar dolara yükseldi. Bu rakam son 20 yılın en yüksek oranı olarak belirlendi. Yalnız Arabistan'ın bu artıştan sağladığı gelir 81 milyar dolar oldu. Petrol ihraç eden ülkeler örgütü petrol fiyatının varil başına 25 dolarda sabit kal-

masını istiyor.

JAPONYA

Kasım 2000 itibarı ile ülkede ticari işlemler fazlalığı bir yılda yüzde 22.1 arttı. 2000 yılında yüzde 5.7 oranında üretim artışı kaydedildi. Bu 1995'ten bu yana kaydedilen en yüksek rakam. Japon Bankası ekonomideki gerilemeden duy-duğu endişeyi dile getirdi. Banka piyasaları can-landırmak için likidite enjeksiyonu yapmaya ha-zır olduğunu açıkladı. Japon ekonomisinde tü-ketici fiyatlarında 2000 yılında yüzde 0.7'lik bir gerileme tespit edildi. Japonya deflasyonist sü-rece yüzde .03'lük bir gerileme ile 1999 yılında girmişti. Japonya'da otomobil üretimi 2000 yı-lında 2.5 oranında artış gösterdi. İşletmelerin durgunluktan kurtulacağı umudunu taşıyor.

İRLANDA

İşsizlik düzeyi Aralık ayında yüzde 3.6'ya in-di 2000 yılının işsizlik düzeyi ise yüzde 4.1 ile son 20 yılın en düşük düzeyinde. Avrupa komisyonu İrlanda ekonomisini aşırı ısınmaya karşı uyardı.

CEZAYİR

Cezayir ekonomisi dışı açılma hazırlığında.

BREZİLYA

Brezilya'da tüketici fiyatları 2000 yılında yüz-de 5.97 oranında artış gösterdi. Bu oran IMF'nin yüzde 6 olarak öngörülmesi oranının altında. IMF ve Brezilya hükümeti 2001 yılı için yüzde 4 ora-nında bir enflasyon düzeyi ve karşılığında ve 41.5 milyar dolar düzeyinde bir borç tutarında anlaşmışlardı. Brezilya'da dolaysız yabancı yatırımlar 2000 yılında 30.56 milyar dolar'a yükseldi.

BELÇİKA

Ülkede 2001 yılında enflasyon beklentisi yüzde 1.8. Buna karşılık aynı oran 2000 yılı için yüzde 2.54 oldu.

PORTEKİZ

Portekiz'de enflasyon 2000 yılı ortalaması olarak yüzde 2.9 düzeyinde belirlendi.

İTALYA

Ocak ayında İtalya'da perakende fiyatlar yüzde 0.4 oranında artış gösterdi.

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER

Gelişmekte olan ülkelere sermaye akımında 1999 yılında bir yavaşlama gözükte. Dünya Ban-kasının bir raporuna göre söz konusu ülkeye yö-nelen sermaye akışının yıllık ortalaması 1994-98 yılları arasında 291.515 milyar dolar iken 1999'da bu tutar 261.990 milyar dolara geriledi.

KORE

2001 yılında iktisadi büyümede bir gerileme bekleniyor.

I.Ü.İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin yayınları olan
"İktisat Dergisi" ve "İFMC İktisat Raporu"nun yayın hayatına devam etmesi,
okurlarımıza daha düzenli ulaşabilmesi için abone sayısının artırılmasına yönelik olarak
bir kampanya başlatmış bulunuyoruz.
Katkılarınızla zenginleşecek daha güzel yayınlarda bulusmak dileğiyle!...

İKTİSAT FAKÜLTESİ MEZUNLARI CEMİYETİ (İFMC)
Cumhuriyet Cad. Ceylan Apt. No: 27/6 80090 Taksim/İSTANBUL
Tel: (0212) 250 50 34 - 235 61 55 • Fax: (0212) 255 17 73
İnternet: www.ifmc.org.tr • E-posta: dergi@ifmc.org.tr • bilgi@ifmc.org.tr

ABONELİK GÜNCELLEME FORMU

Aşağıdaki formu doldurup, banka dekontu ile birlikte bize faksla veya postayla göndermeniz halinde aboneliğinizin başlatılacağını bildirir, saygılar sunarız.

İktisat Dergisi Abonelik Bedeli (yıllık) : 15.000.000 TL

Üye Öğrenci ve Öğr. Gör. : 12.000.000 TL

İFMC İktisat Raporu Abonelik Bedeli : 5.000.000 TL

T. İş Bankası Taksim Şubesi : 544077

Akbank Taksim Şubesi : 7097 – DHU

Saygılarımızla,

İKTİSAT DERGİSİ

İKTİSAT RAPORU

Adı, Soyadı:

Adres :

.....

Posta Kodu : Şehir : Başlangıç Ayı :

Telefon / Faks: E-posta:

Abone bedeli tutarı TL'yi,

..... Bankası'na yatırdım, makbuz fotokopisi ektedir.

Nakit ödemek istiyorum.(İstanbul için geçerlidir.)

Kredi kartı hesabıma borç kaydediniz.

Visa Master - Euro Card Diners Club

Kredi Kartı No : Son Kullanma Tarihi:

Kart Sahibi : İmza :

Toplum ve Bilim

83 KIŞ 1999/2000 • OSMANLI: MUKTEDİRLER VE MÂDUNLAR

Erdoğan Devleti idare etmek: Mâduniyet ve düzenbazlık **Ergene** Mâduniyet okulu, post-kolonyal eleştiri ve bilgi-özne sorunu **Ocak** Osmanlı Mehdici hareketlerinin ideolojik arkaplanı **Kırlı** Kahvehaneler ve hafiyeler: Osmanlı'da sosyal kontrol **Quataert** Maden işçilerinin hayatı: 1870-1920 **Yılmaz** 16. yüzyıl Osmanlı toplumunda mahremiyetin sınırları **Özbek** Osmanlı İmparatorluğu'nda sosyal yardım: 1839-1918 **Pamuk** Osmanlı ekonomisinde devlet müdahaleciliğine yeniden bakış **Yıldırım** Osmanlı esnafında uyum ve dönüşüm: 1650-1826 **Somel** Osmanlı modernleşme döneminde periferik nüfus grupları **Baer** Yahudilerin Osmanlı'daki nüfuzlarını yitirmeleri **Adanır** 1945 sonrası Balkan tarih yazıcılığında Osmanlı **Köksal** Tanzimat döneminde Bulgaristan **Reyhan** Taşranın Osmanlı-Türk siyasal hayatına etkisi **Artan** Yönetici elitin saltanatın meşruiyet arayışına katılması **Durukan** Osmanlı araştırmalarında bazı yeni açılımlar **Yumul** Osmanlı'nın ilk anayasası **Özel** 13. Türk Tarih Kongresi

84 BAHAR 2000 • UYGARLIK SÜRECİ

Öncü Elias ve medeniyetin öyküsü **Esenbel** Türk ve Japon uygarlık süreçleri **Yumul** Bitmemiş bir proje olarak beden **Navarro-Yaşın** Cumhuriyetin ilk yıllarında evişinin rasyonelleşmesi **Hammer** Norbert Elias'ın uygarlık kuramı: Eleştiriler ve gelişmeler **Imbusch** Uygarlık kuramı ve şiddet sorunu **Yontar** Norbert Elias'ın insan bilimleri kavramı ve bilgi sosyolojisi **Çağlar** Alman-Türkleri ve tüketim çalışmaları **Gencer** Türkiye'de laikliğin tarihî dinamikleri **Yalçın-Heckmann** Kürt aşiretleri, aşiret liderleri ve global süreçler **Dursun** Zaman: Modern ve postmodern **Atay** Halifeliliğin kaldırılması üzerine

85 YAZ 2000 • MÜHENDİSLER: PRATİK VE İDEOLOJİ

Öncü - **Köse** Türkiye'de mühendis ve mimarların sınıfları ve ideolojileri **Ansel** Dünyada teknolojik değişim ve mühendisler **Artun** Mühendis, 1975-2000 **Öngen** Teknik emekgücünün sınıfsal profili **Acar** Tasarımın ayrışan yolları **Çağlar** Türkiye'de orman mühendisleri **Aydın** Genetik mühendislik, yoksulluk ve gıda sorunu **Uğur** - **Alkan** İşadamlı-Devlet ilişkileri perspektifinden MÜSIAD **Berk** Türk kimliği yaratmada çevirilerin yerleştirilmesi

86 GÜZ 2000 • EMEK PİYASALARI VE ÜRETİM SÜREÇLERİ

İnsel Amartya Sen'in etik iktisat önerisi **Ercan** - **Özar** Emek piyasası teorileri ve Türkiye'de emek piyasası çalışmaları **Köse** - **Öncü** 1980 sonrası dönemde Türkiye imalat sanayii **Erendil** Denizli örneği üzerinden üretim ve işgücünün değişen yapısı **Güler-Müftüoğlu** İstanbul Gedikpaşa'da ayakkabı üretimi **Dedeoğlu** Aile, kadın emeği ve toplumsal cinsiyet rolleri **Tufan-Tanrıöver** Medya sektöründe kadın işgücü **Onaran** Türkiye'de yapısal uyum sürecinde emek piyasasının esnekliği **Akkaya** Türkiye'de 1980 sonrası grevler **Yücesan-Özdemir** Hegemonik fabrika rejiminde mavi yakalı işçiler **Yıldırım** Türkiye'de toplam kalite yönetimi uygulamaları **Dikmen** Küresel üretim, moda ekonomileri ve yeni dünya hiyerarşisi **Pınarcıoğlu** KOBİ'ler, kolektif verimlilik ve sorunları **Ergur** Televizyon reklâmlarında sıkıntı ve sanallığın erdemi

87 KIŞ 2000/2001 • HUKUK - DEMOKRASİ - İNSAN HAKLARI

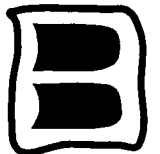
Sancar Demokrasi - insan hakları - hukuk devleti **Balibar** Küresel şiddet çağında yurttaşlık ve sivillik **Mutman** İnsanlığın kıyısında: Haklar **Akal** Spinoza'da tutkular üstüne inşa edilen haklar **Kurtoğlu** İnsan hakları ve İslâm tartışmasında perspektif sorunu **Tarhanlı** Uluslararası suçlar ve insan hakları **Erözden** Ulus-devletler ile uluslarüstü yargı organları ilişkisi: Hırvatistan örneği **İnanıcı** Türkiye'de avukatlık ideolojisi **Özman** Erken Cumhuriyet döneminde hukukçu kimliğinin yeniden tanımlanması **Yeğen** Liberal demokrasiden radikal demokrasiye: Geçiş(siz)likler **Ökçesiz** Informal adalet

YAZIŞMA ADRESİ: Birikim Yayınları Selânik Caddesi 64/11, Yenışehir 06640 Ankara Tel. (0312) 425 36 00 Fax: (0312) 425 18 15

DAĞITIM: İstanbul Klodfarer Caddesi, Binbirdirek Sokak, İletişim Han 7/B-1, 34400 Çağaloğlu Tel: (0 212) 638 55 45 - 638 55 71

Fax: (0 212) 517 71 57 Ankara Selânik Caddesi 72, 06640 Yenışehir Tel: (0 312) 417 78 35 • Fax: (0 312) 425 06 82

İzmir 859 Sokak, Saray İşhanı C-Blok 1/8, 35250 Konak Tel: (0 232) 483 10 40 • Fax: (0 232) 446 88 60

*Bankacılıkta ekonomiye ve uygarlığa
açılan kapı, Halkbank!*

*62. kuruluş yılımızda da ülkemize daha iyi bir yaşam,
daha iyi bir gelecek sağlamak için varız!*

HALKBANK
TÜRKİYE HALK BANKASI

* M.S. 1231'de Moğol istilasına karşı Mardin Kalesi'ne sığınan Artuk Aslan'ın girişi sınırlamak için yaptırıldığı.

Sizin için ileriye bakıyoruz.

İMKB, yatırımcılara geleceğe dönük yatırım olanakları sunuyor...

İSTANBUL
MENKULKIYMETLER
BORSASI
www.imkb.gov.tr